

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Secvnda, Sive Lainivs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Sextvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13974

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER SEXTVS.

3562.

1
*Borgia Vi-
carius Ge-
neralis per
absentiam
Lainij.*

Nnus iam alter ac sexagesimus supra sesquimillesimum sequitur, rebus maximè ab Lainio, alijsque Societatis hominibus tum in Gallia, tum in Tridentino Concilio gestis; obitu etiam virorum insignium nobilis. In Ægypto Rodericius maiore labore curaque, quam successu pro re Catholica desudavit. Magnis inter hæc Societas incrementis aucta est, non paucis Collegijs, & provinciis vna. Pro Salmerone ad Concilium Tridentinū à Pontifice missō, Franciscus Borgia regendæ in Italia Siciliaque familie Vicarius Lainio Romæ successit, tanto præstantiore obsequio, quanto magis contra sua vota. Quippe eo maximè Romam studio venerat, ut ad Lauretanam Deiparæ cellam impetrato secessu, priuatus ibi & obscurus animo vacaret suo, alienis pro viribus inferiret. Hoc primū anno in Romano Collegio Sociorum numerus summam ducentorū expleuit. Kal. Ianuarij cum vota de more instaurassent, Borgia eos secundū epulas grato exhilarauit nuncio, exponens id, quod Alexander Cardinalis Farnesius demonstrat, magna impensa templum Professis ædificaturum (id, quod iam regali magnificentiā conditum Farnesie pietatis monumentum læta Vrbs videri colitque: cumque hortatus esset ad significationem grati animi, ut aliquid religiosi muneris conferrent; pro se quisque certatim sacrificia, preces, peregrinationes, flagellorum susceptione, ieiunia, idque genus alij alia ingenitate ac seruiore summo professi sunt: atque id, quod quisque receperat, in paratum ad hanc rem libellum relatum est. Templum Collegij hoc anno ædificari est ceptum. Primarium in fundamenta lapidem solenni ritu Otho Cardinalis Augustanus vltro sibi mittendum sumpsit. Ædificatio, quanquam per inopiam lentius aliquanto processit, id tamen habuit præcipuæ dignitatis, quod nullam in eo profanus siue faber, siue famulus operarius partem habuere. Tota religioso Fratrum nostrorum labore stetit. Et decuit profectò nobilem adeò sanctimonie palæstram, cunctarumque ferè gentium religionis altricem domum (quod iam in tanta iuuentutis sacrae laicæque celebritate pariter ac pietate gestientes videmus) non nisi deuotis ædificari manibus. Propitium adesse operi Deum vel inde captum est pignus. Promotis iam prope culmen parietibus fabricum vnus, cui nomen Simon, ab summo pronolatus in præceptis, soloque allisus, cum plane obteri præ altitudine debuisset, grauiore nullo affectus est detrimento. Sæculi euntis anno sexagesimo septimo dedicatum templum est, concinnius, quam satis pro vsu capax. Inter paucas tum visebatur Sanctissimæ Eucharistiæ ma-

3
*Templum
Collegij ad-
ficari ce-
psum.*

4

gnifica cella. Eam Bartholomæus Truncus elaborat ex auxiliariis nostris, exiguo vir corpulculo, sed maxima pietate; qui que postea pleaque Italiae ac Siciliae templa nostra sacris statuis, & huiusmodi sanctuarijs exornauit. Cæterum apsidis picturam hodieque commendant intelligentes, inchoatum ab Thaddæo Zuccaro, perfectum, post eius immaturum excessum, ab germano Frederico opus, pictoribus inclytis. Argumentum est nunciatum Mariæ Virgini ab Gabriele Angelo sacramentum inenarrabile nasci, tui ex ea hominis Dei ad gentis humanæ reparationem. Supernè diuina Trinitas ex immensa luce ardentis aereo fulgore in Virginem & Angelum radios iacit. Circa sacri Vates, qui sacrosanctum mysterium cecinerit, cum suis quisque adstant oraculis. Hunc templo titulum optauit Victoria Tolsia Marchio Vallensis, quæ Collegio donarat ædes: factumque eo libentius, quod nullum intra Vrbs incenia per id tempus extrabat eo nomine; & aperientes fundamenta celatam eodem argumento aream fortè lamellam inuenerant. Marchio eadem ad sanctuarij inaurandi, & picturæ apsidis impensas suppeditauit. Dum templum ædificaretur, addidit pretiosius donum Borgia facello domestico. Nam ante eam diem cum diuinitissimum in eo Christi corpus minime asseruaretur, Borgia, simul ut Salmeronis discessu administrationem suscepit, hoc primū curæ fuit, ut sancto illi fidelium seruatorum populo præsentia amantissimi Domini, & ad solatium & ad tutelam, & ad fomitem caritatis præstò esset. Nec sanè postea videbantur illi ablitere ab facello posse, eo studiosius id frequentantes, quo diutius tanto bono caruerant; ut qui optimè intelligebant, nusquam melius esse posse mortalibus: nec profectò, nisi auocarent humanæ necessitates, cum Dominus omnium potens rerum, spesque vnica & decus nostrum adeò inenarrabili indulgentia inter nos sub sacro illo tegumento præsens adesse non dedignetur, vilo vnquam momèto, siue dies, siue noctes ab eius conspectu recedendum. Multi, ut sæpè aliàs, Procerum benignè Collegium inuisere: præque cæteris eximium par Franciscus Varga Philippi Regis orator vtraque parte sapientiæ; & intelligendi & agendi clarus; & Carolus Cardinalis Borromeus ille vir singularis, iam & Apostolico iudicio sanctus, & communi Christianarum gentium quasi suffragio publicus terrarum patronus, vltro in clientelam vnuerfis & singulis, cum pietatis tam mirabili incremento currentibus. Pariter ambos sua primū in classe Petrus Perpinianus oratione, quæ extat, excepit: tum intra Collegij septa ipsi multa carminum vi constructi parietes vario & numerorum & idiomaum genere salutarunt.

Nulla

6
*Sanctus
Carolus
Borromeus
Collegium
visit.*

Nulla res tamen perinde quam nationum varietas humanissimos Principes delectauit. Cum enim Socios sibi omnes turnatim in suas quosque nationes discretos sisti iussissent; septemdecim linguarum diuersarum gentibus in conspectum datis, intra puillam domum mundi quasi compendium (cum quidem vicissim natalium discordia, & concordia animorum gratiam auferent) pari cum voluptate & admiratione viderunt. Benedictus Pererius iterum Philosophiam docens, ita cupidè audiebatur, vt publicus in Vrbe Academia legum interpres haud infini nominis auditorem se ei assiduam, quamuis sectatores ipsius & collegæ reclamarent, præberet. At nobilis adolescens accepto colapho, ea tantum re ab vlciscenda iniuria prohiberi se dixit, ne Vrbe deinde excedendum, & intermittenda scholæ essent. Solemne studiorum repetitionem præcetera nobilitate Cardinales decem, duoque Principum oratores primo die, quo Perpiniatus de Christiani officio doctoris elegantem orationem habuit (quæ item est edita) honestarunt.

Nec minor virtutum, quam doctrinarum præsidia conquirendi collegas habebat ardor. Iosephi Cortesoni perspecta constantia optimo fratris exemplo fuit. In quæ cum Petrus Ioan. Aleottus eius auunculus Foroliuensem Episcopatum transferre cuperet, idque se pro maiore Dei laude, & Ecclesiæ Foroliuensis bono affirmaret velle; non modò ab se moderatione sagacissima, quod alij tantopere ambire solent, propulsauit, verum etiam auunculo enixè persuasit, vt sacrum illum honorè, vnde salus tam multorum æterna pender, ne fratri quidem suo, aut omnino necessariorum cuiquam, sed viro idoneo, quicumque is esset, tradendum curaret. Benignâ sanè talium exemplorum siluam Romanum Collegium, magnarum virtutum ferax scribenti suggerit: sed nimis multum, quamuis contra nitatur, opus excreuit: veterique subitè interdum, ne rerum, quæ, si verè æstimentur, præstantissima sunt, ipsa copia pretium euilescat. Experti college vt aliàs, ita sæpè hoc anno suarum vim precationum. Adolescens annu ipsum scelera scelentibus cumulans per summam rerum diuinarum iniuriam flagitia occultans, abusus confessionis & Eucharistiæ mysterijs, relicto etiam, quo pius utebatur confessario, quo licentiùs volutaretur in sordibus; eò demum progressus insanie miser est, vt corpus animamque suam diabolo deuoueret: eique fraudulentum illud monstrum, quo carenas tenaciores adijceret, indignissimè illudebat, spectandù se specie venulta præbens. Sacerdotè, apud quem prius confitebatur, nec latuit tanta vitæ mutatio, nec pristina caritatis zelus destitit. Quare omnino statuit conuenire vltro hominè, vt qua posset re opportunè, importunè iuaret: sed Deum in primis, vt certum quoddam negotium secundet, ab omnibus Collegij Socijs enixè rogandù curat. Illi cum paruissent, adolescenti iam in barathrum propè demersio, cum horarioru ad Beatam Virginem precum (ex vsu veteri scintilla hæc pietatis residua erat) in manus libellum sumeret, is corpus omne languor ac stupor inuasit, vt nec linguam ad preces pronuncandas expedire, nec sustinere libellum posset manibus. Quam rem

admiratus; & ad vitæ suæ horrendum statum re-tortis oculis, primo quidem cõspectu artonitus, seque ipsum execrans, tum de misericordia diuina desperans, fœdam animâ sponte præcipitare in tartarum, accessita morte constituit. Sed misericordiarum Pater seruatoru suorum precibus exoratus haud distulit bonitatis suæ opes profectæ. Inijcit adolescenti mentem, vt ad priorem confessariu reuertus, auxilium ab eo fidenter petat. Ita ipsemet adolescens, antequam aduocaretur, vltro cum sacerdotè adit cum lacrymis: totiusque rei seriem pandens, id vitæ nouæ exorditæ genus, quo & diuini beneficii gratus, & scelentum suorum vindex seuerus esset. Eodem precum auxilio subuentum homini est, qui amissâ re omni familiari, insuper datus in carcerem mœrore intolerando oppressus, sæpè mortem sibi tentarat consciscere; & nisi esset prohibitus, conscuisset. Qui de collegis ad eum carcerè itabat, hunc frustra consolari, & erigere ad bonam spem conabatur semper in ore habentè, vnde, quod cecidisset. Excidit tandem imprudenti nescio quo pacto se peccata confessurû: at proxima nocte tantum in confessionè, & Iesuitam talis auctorem consilij odium in eius animo diabolus excitauit, vt apud se planè statueret, cum primùm importunus ille sualor rediret, malè cum dictis, tû factis multare. Postridie redit frater, & sacerdotè excepturû vincti confessionè adducit. Quem is vt aspexit, cum exerere ad vim manus, & linguam ad contumelias veller; vi brachioru mirum in modum infracta, vinctaque lingua, nec commouere se, nec vocem mittere vllam potuit, nisi, non dum se ad confessionè paratum, vixque frater abierat, cum rursus cœpit furere, seque ipse propè discerpere, quòd euadere è manibus hominem passus esset, nec lacerasset. Tres dies totidè; noctes luctatio tenuit, nullam interim misero quietis partem capiente. At Patres intelligentes rem esse, quæ valdè diuino auxilio indigeret, domesticorû omnium precibus ac sacrificijs id sedulo exposcendù curant. Hac demû via mitigatus, sanitatiq; restitutus homo, confessione totius vitæ crimina expiar, miraculo maximè adscribens linguam manusque inhibitas à Deo sibi fuisse, ne sacrilegè in sancti monitorum, vt ardebat, hæret. Nec multò post Christi Domini, qui regnum Dei, iustitiamque eius querentibus humana bona pro appendice adijcit; factum benignitate est, vt qui animum peccatorum nexu exsoluerat, is ære alieno à creditoribus, vinctis à iudice solueretur. Præclare quoque vnus è Collegij sacerdotibus in virginum cenobio & à vitijs, & à demonibus, quibus multa torquebantur, purgando operam posuit. Plurimum iuuat expiatio cõscientiæ, & quadragenarum horarum precatio. Denique non sine magna admiratione eorum, qui rem cognouerunt, fugatis vitijs, vitæque ad normam Religiosæ vitæ redacta, demones quoque, quamuis rabidè frementes sacerdotè probis & conuicijs onerarent, in fugam compulsi. Inter morte multè ados Episcopi cuiusdam Græci in multas sæpè relapsi hæreses, celebris vulgò pœnitentia fuit. Hunc diebus compluribus Doctor è nostris cum disputando frustra redarguisset, reluctante se reciter, etroresque tenentem mordicus alia via aggressus, comi-

7
Benedicti
Pererij ex-
iustitiam.

8
Iosephi Cor-
tesoni vir-
tuti.

9
Precationu
vni.

10

11
Vt confes-
sionis, &
disciplina
Religiosa.

12
Benignita-
tu efficacia.

comitate, sinceræque significatione caritatis, eod-
tandem adduxit, ut scripto errores detestatus, &
animo generali confessione purgato, supplicium
extremum fortiter pieque pertulerit. Potuit re-
cognosci quanto ad humanos expugnandos ani-
mos potentior sit humanitas lenitasque, quam
seueritas & dominatus. Cæterum nequaquam
hæc mortalis industria, sed clementiæ diuinæ fa-
cta sunt, cuius & illud. Inter excursionem in vici-
na Vrbi castella vnus collegarum industria tali
vtebatur. Vbi habita concione auditores sub pri-
mam lucem confessionis amore incendit, pro-
ducto pugillari iubebat nomen edere, qui confi-
teri vellet: ac vespere, cum rustico ex opere in ca-
stellum redierant, ipsemet domum eos blandè
conueniebat, rogabatque uti starent promissis,
& ad confessarium adducebat. Nec rarò fiebat,
ut, dum vnus alicuius domum ex ijs, quos habe-
bat in libello descriptos, quereret, multos alios
lucraretur. Sed quodam inuestigando diu fati-
gatus, nusquam cum reperisset tandem ad pau-
perem senem mittitur, qui id habebat nomen,
de quo ipse percunctabatur. Vbi hominem vidit,
continuo sensit non esse eum, quo cum pactus
erat. Hæsit paulisper: tum breui diuinitus
factum intellexit, ut alterum quærens hunc in-
ueniret. Comiter enim instituto sermone depre-
hendit senem capularem toto vite sue tempore
nunquam ad Sacramentum confessionis acce-
sisse, amiceque admonitum ac diligenter edo-
ctum, tandem ad sacerdotis pedes adduxit. Qui
peregrè missi sunt, Dei atque hominum multis
modis sunt caritatem experti. Pontifex in satis
magnam manum partim Lauretū, partim in Se-
ptemtrionem euntium prope Vrbem incidit; si-
xoque gradu singulis benignè compellatis, ac se-
pè benedicens, & num viatico egerent rogans,
pedes ibidem in via osculandos præbuit; cum
interim Cardinales, alijque Procerum circum-
stantes pauperum viatorum baculos sustinerent.
Capuccinorū Patrum religiosa hospitalitas pe-
regrinantibus nostris patuit semper, hodieque
patet. Sed singulare pietatis documentum erga
duos alterum sacerdotem, alterum laicum, qui
ad eos fortè diuerterant, haud queat sine piacu-
lo reticere. Cum propè incredibili exceperent
gaudio, ac cibo ita recreassent, ut hospites tantā
caritatē plurimū mirarentur, illi haud dum con-
tenti, ad lauandos eorum pedes accingunt se, &
vsque eò certant, ut peregrinis Domini præ-
ceptum (quo nomine id officij ab S. Laurentio
beatus presbyter Iustinus excepit) impedire re-
ligio fuerit. Itaque sacerdoti duo, qui Cōuentui
præerant, laico alij duo Patres in genua prouo-
luti aperto capite, magna non solum caritate, sed
præcipua obseruatiā pedes lauant: & interim al-
teri Canticū B. Virginis, alteri Zachariæ pia gra-
tulatione decantant. Hospites ad illud obsequiū
quanquam consuli, tamen animo immensa qua-
dam pietatis dulcedine fruebantur, Christi Do-
mini humilitatē caritatemque; sibi representantes,
qua pedes abluir Apostolorū: eumque suis in fa-
mulis tanquam ad suos abiectum pedes humilli-
mè venerant. Vbi verò lauandi finis est factus,
tum Custos pedes vtriusque exosculatus, cæteros
subsequi ordine voluit. Rependat bonis famulis

13
Benignitas
diuina
exemplum.

14
Capuccino-
rum hospi-
talis.

bonus Dominus tam benigni animi gratiam, au-
geatque mutuum in Religiosis omnibus sanctæ
caritatis certamen.

Fuit cum in Collegio amplius quadraginta eo-
dem tempore decubuerit. Annus enim multis lo-
cis pestifer rheumatibus in Vrbe stragè haud le-
uem fecit: sed duos tantū videtur Deus maturos
celo inuenisse, quos anno superiore Ægidius in-
dicasset, Hieronymū Bassum, & Leonem Liliū,
vtrumque sacerdotē præstantisque virtutis. Hiero-
nymus natione Belga anno M. D. LIII. cum Pa-
risijs inter exercitationes spiritus, quas dicebat
P. Paschalius, adiungendi se Societati consilium
suscepisset, idemque mox maleuolorū obtracati-
onibus abiecit; demū luce diuina confirmatus
ad constantiam rediit, secum reputas inquam esse
vocationē diuinam humano consilio frustrari: &
ex nosocomio, vbi agris, quanquam pestilentiæ
periculū non aberat, caritatis studio ministrabat,
domū receptus iam tum sacerdos, omnibus obedi-
entiæ, modestiæ & cæteris Religiosorum laudi-
bus admirationi erat. Inde multis Claromonte
alibi que inter Aruernos præclarè gestis rebus pa-
rum absuit, quin bono viro Satan illuderet, vari-
cina quædam de regno Galliar, de que Ecclesiæ
Romanæ progressu fraudulenter immittens; sed
vocatū Romam cum se Moderatorum arbitrio
permisisset, obedienciæ suæ fructum egregiū tulit,
ex ijs in perpetuum prestigijs liberatus. Remissus
in Galliam multa iterum in Aruernis præclarè ad
pietatis culturā effecit, & Billomacum Collegiū
multos annos bene administravit. Cæterū quia
Theologicæ disciplinæ vix, ut dicitur, à limine
salutarat, ut ijs quoque perpolitus eo instructor
ad maxima quæque esset, reuocatus in Vrbem est.
Iamque magno progressu factō, haud leue desti-
nabatur afflictis rebus Galliar adiumentum, cum
pestifera febris, & acutus lateris dolor septimo
die mortalitate exemit. Quoad superfluit spiri-
tus, nulla dolorū immanitate est victus, quo mi-
nus longos clara voce de rebus diuinis haberet
sermones. De contentēda morte, de submissione
animi, de perfectā vitæ ratione instituenda expe-
ditè, & cōtentione magna disferens admirationē
audientibus excitabat. Ad eò non moribūdos lo-
qui, sed homo valens cōcionari seridè videbatur:
cumque admoneretur ne iam intenta rerum cæ-
lestium meditatione malū fortè irritaret, Quis,
inquit, imperare sibi nunc queat, quin illud pro-
pheticum perpetua animi cogitatione medite-
tur, *Latus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum
Domini ibimus?* Leo Lilius sexdecim annos ex-
cellenti cum opinione virtutis in Societate vixit
rat, ut zelo & studio animas ad Deum vocandi
eximio, ita solertia magna & felicitate; eaque
mansuetudine ac morū facilitate, qua sibi atque
virtuti mirè omnium animos denunciret. Eas ob res
pietati quoque promouendæ inter collegas præ-
fectus fuerat. Ei valetū dīne attrita, cum potestati
vniuersè Patres fecissent ad exercendū, auram ue
captandam, quando cunq; libitum esset, prode-
undi, & alijs soluisent disciplinæ muneribus, si-
quid fortè dulcedo libertatis, & proprio arbitrio
disposita vita valetudini cōmo daret; vir obediens
indulgentiā illam & immunitatē modestia sum-
ma remisit, enixèque rogauit ne eò se adigi vellet.
Nul-

15
Mori &
virtus
Hieronymi
Bassi

16
Leo Lilius
Lily Bassi
natus

Nullam enim duriorē sibi fore seuitētem, nec valetudinē leuationē, sed certam perniciem. Vnicū verō solatium, & perinde dulcissimam ac saluberrimam libertatem in obedientia se, & disciplinæ legibus inuenire. Geminum sanē factū ei, quōd de S. Francisci socio Egidio prodant annales; nisi quōd Lilius ne experiri quidem libertatem sustinuit: quantoque vehementius atque probabilius incitare ad experiumdum poterat languoris necessitas, tanto clariū ostendit perfectionem obsequij vel ipsa vita sibi esse cariorem. Nolebat scilicet causā quidquam præbere, vnde perturbaretur seuitas illa, quæ morientem postea recreauit. Diuiniſſimo enim Viatico, sanctoque oleo instructus, vt, sicut in obedientiæ exercitatione vixerat, ita in eius commedatione moretur, omnes aduocari fratres expectat: consuetaque sua lenitate singulos & vniuersos ad constantiam in suscepto Religionis instituto adhortatus, hac re fore dicebat, vt extremus vitæ dies, qui multis timore esse solet, consolationem ipsi ac voluptatē, spemque certam de Christi Domini promissis afferret. Tum adiecit inde sibi in illo rerum cardine summam voluptatem adesse, quōd omnibus in rebus semper Moderatoribus paruisset, neque ab eorum vquam sententia dissensisset. Dein cum vellet quietius rerum diuinarum contemplationi vacare, omnes non sine dulci sensu & lacrymis dimisit. Dimidia ferē ante vltimum spiritum hora pedem alterum in se collectū impetu magno excutens, Faceſſe, inquit, bellua iſtine: & quarenti quid abigeret, adiuſſe illic demōnem respondit. Rursus interrogatus num timeret, negauit, quōd Christus cor suū inhabitaret: cui paulō post animam reddidit, in multis, quos ad Societatem per eum Deus vocauerat, expressum vitæ suæ simulārum relinquens. His duobus ereptis sacerdotibus, vnum Laicum præcipuē fratrum vocis referauit concessitque, elementissimus Pater celestis. Is erat cum virtutum exemplis, tum edificandi, qua excellēbat, arte in primis Collegio opportunus, Laurentius Tristanus: qui cum grauissimo ætu febriq; summū in discrimen venisset, precibus & sacrificiis pro salute eius Moderatorum iussu oblati, & diuiniſſimo Eucharistiæ Sacramento ad agrum allato, statim vt salutis ac vitæ suscepit auctorem, nono morbi die præter omnium opinionem omnino febris solutus est.

Perulie quarto Nonas Aprilis magna celebritate primarius lapis in templi fundamentū iactus est, grato vbi spectaculo, quæ diu ceremoniarū id genus non viderat. Lanius tanquam pro fundatore consueta preces pro Cardinali Fulvio Corneo per Societatem omnem edixit. Collegij labores valde in publicum & probabatur, & prodeant: quippe quos auctoritas & studia tum Cornei Cardinalis, tum Hippolyti Cornei Episcopi commendabant. Atque is quidem cum Reclous (Ioannes Nicolaus Notarius Reclous erat) antea semper consilijs & opera plurimum esset vtilis, vbi grauem in morbum, ex quo deceſſit, se implicuit senit, quindecim diebus ac noctibus vique ad extremū spiritū adesse eum sibi voluit, illum iudicē peccatorum, quæ generali confessione retractauit, illum diuini Viatici, & summæ

vnctionis administrum optauit. Nec oblitus est mortuum Reclous, sed & prosequēdum ad superiores communibus precibus Societatis curauit, & ad memoriam inter superstites celebrandā egrēgiū laudatorem Collegio, quem ciuitas summe probauit, in exequiarū iustis apposuit. Adolescentium, qui Collegij gymnasiū frequentabant, numerus affatim bonus, sed virtus erat insignis, nonnullorum præsertim, qui in Sodalitatem ad studia pietatis institutam nomina dederant. Parentes, & quicumque eos antea norant, morum mutationem stupebant, & gratias agebant Deo. Nihil adolēscētes exerebant auidius, quā factos festosque dies, non, vt plerique eius ætatis mortales, laborum tædio ad vacandum ab serijs, sed vt animum & diuinis mysterijs reficerent, & totum vndique collectum traderēt pietati. Diebus ante Quadragesimā, quibus prauo more licentius alij bacchabantur, in gymnasio se libentissimē vsque ad diē concinebant serum, ne eas viderent ineptias. Non raro ab veteribus sodalibus ludibria ac probra perpessi, libenter hæc quoque in Dei gratiam tolerantes de Christi Domini consilio pro ijs ipsis fundebant preces. Iam ea pietate atque attentione conciones sacras, & Christianam institutionem audiebant, & sacrosancto intererat sacrificio, vt qui eos aspicerent, ad laudandum sanctitatis omnis auctorem sensim incalēſcerent, & quādam Angelorum intueri sibi speciem viderentur.

Macerata peruenit tandem Sodalitatis sanctæ Mariæ virginum caritas, vt templum, quod extruebat, planē liberū Societati daret, id tantum petens, vt quatuor ibidem sacerdotes assidui essent. At ciues per absentiam eius, qui publicē Philosophiam profitebatur, eam quoque Cathedrali Patribus tradere communi consilio decreuerunt: nec minore benignitate quā obtulerant, causas, quare non susciperetur, probauerunt. Quippe planē videbant, quæ de cetero præstari sine in commune, siue in priuatum animorum bonum possent, ea strenuē geri omnia, nec loco vllō modo declinari laborem. Seruos Dei velut sacros quosdam mediaſtinos die ac nocte, quotiescunque & quocumque vocarentur, ad agros accurrere, totas solandis præparandisque ad bonum exitum supplicio afficiendis peruigilare noctes, assiduos ad subsellia, & ad sanctam altare in templis. Iam nosocomium, quod neglectum iacuerat, componi, & ad conuocandos agricolas & erudiendos circumire agrum & urbem. In templis, in vicis ac foris omnia pijs exhortationibus personare. In id curam intendi vt pellicatus & scandala omnia tollerentur. Venerant Maceratā anni principio histriones, muniq; eorum de genere, qui vagi oculorū ludibria ac ferme animarum exita per oppida & pagos venalia circumferunt. Eam pestem vt protinus abigerent, Angelus Douitius Reclous Magistratum rogauit: qui polliciti, dum procrastinant, Pater Amaronus Amaronius media in fabula aditu in aulam inuento, in scenam ipsam euasit: & vbi de morte quædam intonuit, repente mortui hominis prolato capite ita omnes cōterruit, vt statim quibusdam egressis, aliisque deinde super alios inuentibus, scalæ (lignæ erant) frangerentur, & histrion-

histriones subita fuga ciuitatē liberarent. Quorum etiam ē numero fuit, qui vehementer commotus (rem fanē raram) ad Collegium abiret, noxalque confessus, ludicram ac scædam artem relicturnm sponderet. Haud multis postea diebus cum ab ipsiſ ciuibus ē prima iuuentute comœdia adornaretur in ædibus Quatuorvirum agenda, Patres satis gnari quæ sancti doctique viri de ea poëtica parte doceant, quam praua scriptorum ingenia corruperunt & infamarunt; deprauatumq; adulatione eorum vulgus nisi condimento sit turpitudinis, insulam ducit; simulque cogitantes quàm multas peccatorum occasiones offerant tales cœtus; putabant id ab se mutua caritatis beneuolentiæ erga se ciuitatis deberi, præsertim eo primo anno, quo Maecratam incoluerant, vt id quoque periculosum animis disturbare ludicrum conarentur. Itaque Douitius Rector Quatuorviros alloquens cum damna & pericula demonstrasset, reuocat ipsi in mentem deceretur paulò antè ab ipsiſmet editum, ne ædes publicæ ad id terum genus comòdarentur. Cum gratiarum actione optimè monentem illi Rectori laudant, & obstituros, quanquam subrimidè pollicentur. Verùm præualuit iuuentum gratia. Cœpta agi comœdia, cum vniuersa propè ciuitas conuenisset, Ioannes Catalanus veniam propè extorquet à Rectore, vt liceat aliquid saltem interponere, quod datæ Christo fidei spectatores admoneat. Indulſit Rector antiquæ hominis simplicitatis, ratus, quòd nemo post inchoatam fabulam admitti soletet, ne Ioannem quidem admissum iri. Verùm docuit res ipsa, quam temere quisquam speret aliunde prohibendum, quòd ipse, qui fieri nolit, non prohibeat. Ioannes aditu inuenit, vbi in conferuillam spectantibus aulam venit, prolata, quam sub pallio gestabat Crucifixi effigie, vocem ex improuiso ingentem tollit, Huc Christiani, huc oculos, ad hoc spectaculum verite, quod ego propono nobis. Aduertit nimirum repentina vox oculos animosque omnium: & proximi qui que conspecta Domini imagine venerabundi aperto capite adorauerunt: vt probæ ciuitatis mores agnosceres. Ille ipse, qui tum suas agebat in scena partes còtinuò verticem nudauit, & in genua procidit. Verùm inter remotiores rei ignaros cum tumultus exoriretur, ac periculum esset, nequis è turba, quæ gradus vndique circa aulam extractos repleuerat, prolaberetur, & perturbatio, vt in eiusmodi celebrantibus vsu venit, aliquam cladem afferret, qui intererat, Prolegati locum tenens importunum declamatorem iussit rogari, vt tantisper faceretur. nec Ioannes cunctatus est. Fuit haud dubiè factum animo pio, sed parum consideratè. Periculum enim præter alià erat, ne eorum in æstu, ea que promiscua turba, & concionator ipse, & Christus Dominus iniuria grauiore violaretur. Itaque quòd id permisisset, iussere Præsides sui Rectorem ex Prolegati vicario, & Quatuorviris imprudentiæ suæ veniam postulare. cui tam benignè illi responderunt, vt dicerent sibi potius veniam petendam esse, quòd non curassent, vt honores Christo Domino maiores haberentur, & priorinus fabulam non abrupissent. Ciuium reliquorū alij aliter rem interpre-

19
Ioannis
Catalani
feruor.

tati sunt. Euentus magis, quàm consilium mihi probatur. Haud enim dubium, quin illa subina vox, & improuisa species acriter hominum mentes percullerit: vt quemadmodum iniecta feruenti aq; gelida, eam ne effereat atque effluat temperat comprimitque, ita ea res multarum prauarum sedarum feruorem illecebrarum, & animos aduersus multa crimina præmunierit. Denique vt fugatos ab Amaroni peregrinos histriones; genus nebulonum infame vulgò commendarunt, ita ciuim interpellata oblectamenta non pauci dolere. Adè eadem nequaquã vbi que quadrant.

Collegium Feroluiense in primis florebat, & celebritate & profectu siue gymnasiū, siue templum frequentantium; dum Michaël Lauretanus summae classis Magister orationibus, dramatisque longè lateque gymnasiū propagabat famam, rem diuinam ante omnes Rector promouebat Leonertus Clauonius. Acciditque, vt in templum ingressus homo, qui quòd nollet cum inimico redire in gratiam, sacris mysterijs iam quadriennium abstinerat, numero & ad sacra subsellia, & ad diuinam mensam circumfulorum conspecto, ad suam miseriam, qui tantis vltro se fraudabat bonis, cogitatione conuersa, ibidem inimicitiam & peccata apud sacerdotem poneret. Adè potens est & rectè faciendum conspectus, & rectè faciendi oblata commoditas. Ingens autem templo ornametum ex pulcherrimo asseruandæ diuinæ hostiæ tabernaculo accessit: quod multi cum celeberrimis quibusque temporis eius maiestate operis comparabatur. Nec fanè mirum. Magnificentiæ enim, & elegantia, quam hodie læti in sacraris hinc conspicimus, & quidem Sodalitatis huius tum industria, tum exemplis ex parte non exigua inductam, vix vſpiam apparebat: pudenda enim videri incogitantia, atque ingrata rusticitate mortalium. Materiam Episcopus, manus & ingenium faber lignarius è Societate contulit, cui antè in opificij genere admodum imperito, facultatem ad id raram Deus in didisse visus est. Cumque Episcopus paternè fouere Collegiū pergeret, nec pauca iam ad stabilitatem eius donasset, Lainius pro eo quoque tanquam pro fundatore consueta Societati precum & sacrificiorum suffragia imperauit.

Prosperè adoleſcebat Bononiense Collegiū. Superiore anno quædam extra urbem S. Reparata ædes tradita fuerat ab Episcopo Ioanne Campegio læta euentu ciuitate. Namque magna vis mortalium ad Diuæ solennia cum esset consueta singulis annis prodire, non modò cultum ornatumque probauit ædis & sacrorum, sed etiam melior domum remissa est. Quippe cum cæteruati sparsi die abuterentur in ludis, saltationibus ac tripudijs, in eos globos immissi Collegæ opportunis concionibus adhortantes ad fugam peccatorum, & ad cultum pietatis, veram sanctamque feriarum rationem edocuerunt. Hoc verò anno ipsa in vrbe templum S. Lucie auctoritate Pontificis, quo commodato ad id loci Collegium vtebatur, attributum est ei, certo rectoribus paræciæ vsu relicto. Et quanquam de cætero summa egestate Collegium premebatur, cum

20
Progrès
Feroluiensis
Collegij.

21
Exempli
opportunitatis
effigie.

22
Bononiense
Collegij
signa
in
cremulo.

cum certi eris nihil haberet, & iam multos annos annona sequeret caritas; tamen Rector Franciscus Palmius aedes Guzadinorum S. Luciae templo peropportunas, Christi arca fretus coemittit. Maximè ut id auderet, confirmavit tum spes incrementorum in ea vrbe Societatis, tum memoria verborum honestissimae feminae Violantis Casaliae Camillo Guzadino olim nupta: cuius fuerant illae aedes. Hæc enim spectata pietate matrona indeusque ab eo tempore, quo Beatus Franciscus Xaverius Bononiae fuit, Societatem amore studioque complexa, perpetuoque tenore prosecuta, semper habebat in ore Deum velle, vt templum S. Luciae, in quo primum Xaverius, & alij primorum Patrum, munia Societatis auspiciati essent, Societati addiceretur: ad eamque pariter Guzadinorum venturam domum. Quippe sibi nescio quo interiori instinctu prædixi, non esse Deo cordi, vt suis filiis huius vitæ res prospere euenirent. Quæ tanta asseueratione dicebat, vt Iulius Cæsar, qui primus erat stirpis, cum in Cleum dedisset nomen, & sacra vectigalia possideret, veritus ne fratres non relicta soboles tollerentur, noluerit antequam vnum eorum alligatum nuptiis vidisset, matrimonij ius præcidere sibi per Ordines sanctiores. Ceterum prælagio matris immutari non potuit. Robusti tres ac bene constituti iuvenes nulla suscepta prole omnes, in supremo spiritu Patribus nostris iuuantibus, vnus Augustæ Vindelicorum, alter Placentiæ, tertius Florentiæ exiguo intervallo tolluntur. Quos vbi mater alium super alium audiebat mortuos, mira animi constantia subiciebat, Nonne ego vera sum? nonne prædixi? En Deus alios in domum meam incolas, alios introducere meos filios parat. Quin etiam cum iam tantum maximum, ilque iam sacerdos superesset, optima femina, quod mox præuidebat futurum, statim repræsentatura, id agitabat, vt domo egressa, eam & sua omnia Societati concederet. Quod tamen P. Franciscus Palmius, apud quem noxas illa expiabat, ne vulgo sermonum, superstitiæque filio querelarum materia præberetur, non modò tum prohibuit, sed etiam eum moritura testamentum conderet. Denique templum S. Luciae Societati addicitur. Iulius Cæsar moritur: aedes ab heredibus venum proponuntur. Quæ videns admiransque Palmius, & cum prædictione religiosissima eius matronæ totam rerum seriem conferens, nihil dubitans affuturam operi diuinam, vbi tam manifesta voluntatis argumenta essent, difficultates per eam omnes expugnatum iri confidit. Nec frustra confidit. Propter in eo initio transacta re, cum superuenissent difficultates grauissimæ, & populariam ingens obtreçtatio, tanquam Religiosos parum decerent ea recta, & spoliaretur nobilitas & vrbs magnifico ædificio, tamen Palmio & coram, & edito commentario rationem reddente, & ostendente quam ille necessarius Societati esset locus, quam nihil magnificentiæ vrbs decederet, sed potius Collegio olim condito Bononiensi splendore digno accessurum esset, omnis cõsedit procella: & postea, quanquam agrè, tamen pretium quoque piorum benignitate est persolutum, & læta ciuitate Religioso vrbs ædificio non modicè honestata: quæ præcipua

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

Christianarum vrbiũ ornamenta censei optu-

uenit. In Sardinia domicilium tribus ante annis Salfati ceptum, hoc anno ad iustam Collegij formam perductum est. Cum enim primo anno quatuor, altero septem fuissent, hoc tertio quatuordecim in eo Socij egerunt: & præter Abeccarios, tres instituta sunt discentium latinatatem classes, præceptoribus ex Hispania missis. Vix vsquam gentium fœdius lapsos à pietate Christiana homines antea reperisses. Archiepiscopus Calaritanus ad Labium eo consilio, vt Pontificem edoceret, præter cætera scripsit. Tota sua diocesi non esse vel vnum presbyterum, qui que legeret, intelligeret. Et quatuor & viginti Canonicis Calari tres tantum verulos psalmodiam frequentare, ceteros vel in alienis terris agere, vel mercaturæ intentos, contra Antistitem immunitatibus mendacis que armatos. Religiosos haud Cleto dissimiles. In pagis nullus propè Curio absque pellice erat: quin id primam vœturo Curione, pagani curabant, vt is præparatam mulierculam inueniret, quam ex honorariotibus ambitiosè & auare se offerentibus lectam certo ei iungebant ritu: inter que presbyterum & eam conueniebat, vt quod facerent rei, ex æquo inter sese diuiderent: habebatur que etiam publicè in templis nequissimæ meretriculæ honos: vt in solennibus oblationibus ipsa prima è populo ad offerendum accederet. Ceterum non vestitu, non tonsura, non moribus, ac ne operibus quidem presbyter ab rusticanis fossoribus discrepabat. Vnde facile est intelligere quanta esset in populo nox, cum, qui esse lux debuerant, vsque eò tenebræ essent ipsi in vribus, qui vel formulam crucis se signandi nescierant, quæ sacerdotibus noxas quindecim aut viginti annos nunquam aperuissent, miserum quam multi erant. Diuinationes, cantiones magica, diabolicae superstitiones ita vulgatae, vt vix quisquam eas res in veteris numeraret, religionique sibi duceret. In montanis multi liberos ante octauum decimumque annum non baptizabant. Inter mercatores nihil tam vulgare, quam scœnus exercere: quam cõtrahendarum reru rationes sine æqui & iniqui respectu inite quam quaestuosissimas. Hanc igitur immam siluam excidere, hæc aggressi monstra tollere pauci illi cultores, ita solum facile cultu, cunctaque pronæ inuenere, nihil vt obstarer, quominus omnia supra vota responderent, præter operarum paucitatem. Subsidia itaque postulantes scribebant nusquam se ita perditam gentem, ita ad emédationem paratam vidisse: obrui propè multitudine ad diuina mysteria conuolantium; consilium in dubiis rebus, auxilium ad vitæ nouæ institutionem petentium: omnes extollere ad caelum manus: & homines Societatis vulgò sanctos appellare, ad salutem suarum animarum que funditus perierant, à Deo velut è caelo missos. Balthasar Pinna Rector ingentes concionando ciebat motus. Erat enim vir ipse optimus & ardens, & gloriæ diuinæ summe amans. Salfari tribus deinceps annis in templo maximo per Quadagesimam concionatus est multitudine semper audientium nunquam antea concionatus. Quibus concionibus tantus iniectus est

v

iniquo-

23
Prædictio
Violantis
Guzadinae.

24
Collegium
Salfarianum
absolutum.

25
Dociles ad
pietatem
Sardi.

26
Renouata
pietas in
Sardinia.

iniquorum contractuum timor negotiatoribus, ut non pauci ad innocentem se agriculturam ab pericolosa mercatura transferrent: alij nihil cum quoquam contrahere prius auderent, quam qualis formula esset, de Patribus cognouissent: alij libros rationum ad eosdem ferrent, ut quæ inuenirent iniua, liberè indicarēt, parati (quod cum fide exequabantur) malè parata ad assem iustis dominis reddere. Cùm autem interumpere aliquando conciones Pinnam coëgisset morbus, præter publicè suas preces, multasque à plerisque susceptas priuatim pro eius salute pœnas, fuit vir bonus, dignus cuius & nomen proditum esset, qui enixè à Deo petiit, ut Pinna morbum ad se transferret, quò publicis utilitatibus seruire ille posset: auditasque preces euentus docuit. Afflictus enim ille febri lecto est: Pinna continuò ad suggestum reuersus. Superstitiones quo facilius euellerentur ex animis, curatum est, ut Vicarius anathemate ter denunciato eas interdiceret. Inoleuerat quoque mos prauus, ut feminae, siue earum parentes, siue fratres aut sorores, siue vir aut liberi moreretur, annum torum continuarent luctum in tenebris, nunquam ad apertis fenestris, nunquam extra domesticum limen elato pede: vsuque veniebat, multos ut annos nonnullæ; alijs suorum nondum finito priore luctu superorientibus, nunquam templum aspicerent: neque interessent Sacro: nec diuina mysteria vsurparent; sed omnibus animæ præsidis destituta: in fœdiore animum haberent nocte, quam corpus. Hæc quoque consuetudo superstitiosa cum animorum & corporum bono sublata est. Calarim, Alguerim, Oristanum, ad Castellum Aragonium, multosque præterea in pagos excursus est: & vbiq; Euangelicæ formæ pietatis ante oculos posita miros hominum amores accendit. Diuinitum Christi Corpus, ut cum aliqua dignitate asseruaretur, passim curatum: etiam mortuorum cadaueribus prospectum: data opera, ut cœmeteria valido vndique munimento sepirentur, cùm alicubi in campo haud septo exigua iniectu terræ condita canes atque etiam porci effossa vorarent corpora. Quibus rebus per insulam latè vulgatis plurimi vnus & duorum dierum itinere, familiaeque totæ, vir vnà cum vxore ac liberis ad expianda apud Patres peccata, & remedia animis suis accipienda properabant. Cùmque populus valdè inops sit, vbi videbant pecuniam confessionis causa non accipi, aiebant enim uerò se posthac multò frequentius confessuros, cùm ante id retardaret vel maximè, quòd si præter peccata nihil ad confessarium afferrent, nullus ferè acciperet. Adiunabat pietate atque auctoritate sua rem Antiochus Bellitus Prætor, latum Socii sua faciendi opera præbens campum. Tanti eorum consilia faciebat, nihil ut paulò grauius moliretur, quod cum illis non antè deliberaret: idque ea modestia atque benignitate, ut nunquam ad se accerferet eos, verum si quid vellet, ad Collegium itaret ipse. In nosocomio ordinando, in iuuandis carcere clausis, in familia sua regenda, in rebus denique diuini cultus vniuersis Patrum utebatur solertia operaque. Etiam in noxij hominis supplicio nouum ciuitati gratumque spectaculum

editum. Ante Societatem si de quopiam in Sardinia supplicium publicè sumeretur, puerozum modò accurrebant spectatum greges: at vbi hoc primum anno conspecti sunt duo Patres hinc atque hinc medium deducetes reum, & quæ apta ei erant tempori memorantes, conuenere quamplurimi. alij acce debant proximè, ut quæ dicerentur exaudirent: alij eo commoti exemplo Litanias, alij preces alias tenui murmure depromebant: alij inter se pios habebant sermones, & inuicem ad vitiorum fugam adhortabantur. Demum Saffritanorū explendis votis, quod vnum deerat, institutio addita iuuentutis. Kalendis Septembris in Archiepiscopi ædibus, cùm haud dum suas Collegium haberet, quatuor in classibus cœptum doceri, elementaris ab classe infima non exclusus. Ad exhilarandam ciuitatem variorum generum carminibus locis celebrioribus valuisque templorum affixis, postquam Pinna Societatis ratione in gymnasis instruedis pro concione explicarat; vnus Magistrorum Ioannes Naualis nomine, in templo principe Latinam orationem habuit, de quæ Philosophia positiones defendit. Cui celebrati omnes pariter, summi, medij, infimi adiuere: ac Doctores, quotquot fuere Saffari, contra disputarunt. Lætitia, gratulatione, plausu propè incredibili tota res gesta est: & suam populus probationem perenni benignitate contestabatur: qui, cùm nihil dum è Fontanæ attingeretur hereditate, tam multa tamen è sua tenuitate suggererat, ut non modò Collegium ad eò amplificatum nihil desideraret, sed superesset etiam, vnde aliquot valdè pauperum familiarum necessitas leuaretur. Sed iam diu orationem ad se Gallia vocat, vbi summa rerum agebatur.

Dum Lainius Parisijs omnia ad sustentandam religionem mouet, Polancus, ut antè semper adiuuerat, ita maximè initio anni huius in regia laborauit. Allocutus est Bezam, & alios eiusdem farinae adhortans ut irent ad Cõcilium, & vrgens scriptas edere, quas vellent conditiones: cumque obicerent multas difficultates, omnes susulit: ad eò ut Bezam reciperet, acturum se cum suis, ut communi consilio conditiones statueret: dein ut id ipsum vgerent, Cancellariū & Botrellerium (is erat concionator Reginae) Episcopum Valentia, & Castillonium nouorum dogmatum sectatores allocutus, eò redegit rem, ut, si hæretici abnuerent ad Concilium se ferre, apparet non nisi per eos stare, qui malè conscij odissent fugerentque lucem, vti euenit. Cum Cancellario præterea egit, ut quæ essent in iurisdictione, & publica administratione corrigenda colligeret, ut possent in Cõcilio, & conuentu illo sanctissimo remedia adhiberi: & quamplurimos Episcopos, Abbates Doctoresque ad Concilium mittendos curaret: se ipsum probatorum idoneorumque virorum indicem edidit. Multa cum Legato, & illud inter cætera egit, ut Frater Angelus Iustinianus, qui vtilis in eius familia per sacrum Domini Aduentum conciones habuerat, eas porro vltra proferequeretur. Erant enim necessariae piorum assiduæ voces, non ad infectos modò sanandos, verum etiam ne ex promiscua consuetudine, ad integros sensim contagio

29
Schola Saffari aperta.30
Res à Polanco in Gallia gestæ.

31

(vt est hæresis quasi cancer) serperet. Ad hæc exempla Principum, quorum miserimi exitus fuere, quod hæreticis fauissent, vel Apostolicam Sedem oppugnassent, è veterum monumentis collegit, atque Legato inter Proceres spargenda dedit, si quem diuinus per ea ad motus propius terror ad respectum rerum suarum & religionis conuerteret. Egit cum Perosello nobili hæretico, vt & ipse consilia pacata susceperet; & Principem Condæum, apud quem auctoritate valebat, ad consensionem cum Catholicis & pacem impelleret. Episcopos quoque verecundis hortatibus, & fidelibus imbuti monitis; iuuatque ad muneris sui officiique partes explendas. Et quoniam rerum valde anceps, & proximè discrimen vltimum erat status, Lainius quoque in regiam retulisse pacis nomine contendebant hæretici, vt templa sibi concederentur, quod conuenire suæ sectæ regi, vbi docere, suaque tractare impune liceret sacra. Lainius & Polancus quanti momenti res impudenti eo conatu verteretur, optimè peruidentes, cum indignitatem haudquaquam ferre taciti possent, commentatium Reginæ in hæc verba edidere: Cum ab multis sæculis Christi fidem complexa Gallia Catholicæ Romanæ Ecclesiæ perpetuò adhereret; & noua nunc ei obrudatur religio, quæ ab Romana segregat, videndum etiam atque etiam est recipienda sit nec ne. Nam, quoniam nonnisi vna est fides, vna religio sancta, vna Ecclesia, profectò altera harum religionum falsa est, vel noua, vel vetus. Si noua falsa est, nulla relinquatur eam sequentibus via salutis: si vetus, populi igitur Regesque priores aberrarunt omnes, ac periire exitio sempiterno. Quis autem non videt, quanti negotij sit maioris omnes non solum è populo, sed Antistites Regesque, quorum multi coluntur in Sanctis, de celo quodammodo detrahere & damnare. Erit ergo prudentissima Reginæ tantam in regno conuersionem Rege pupillo nequaquam pati. Nec verò è concilio regio suadere id quisquam debet, ne scilicet cum necessitas nulla sit, quæ moram non ferat, Regis pueritiæ videatur illusum: cui non paternum auitumque, sed nonnium quoddam, præcipiti fictum prolatumque; consilio traderetur regnum. Quippe eorum, qui templa petunt, doctrina non modò ea non est, quam adhuc secuta est Gallia, sed illi planè contraria: multisque damnata Conciliis est, in Romano ac Vercellensi sub Leone IX. Pontifice, in Turonensi sub Victore Secundo & Innocentio Tertio: itemque in eo, quod Basileæ, quodque Constantiæ habitum est. Quibus Conciliis cum explicata & tradita sit Ecclesiæ Catholicæ doctrina, qui sectantur hanc nouam illi contrariam, luce clarius est in Catholica Ecclesia eos non esse. Quare nec rectam habent fidem, sine qua, vt ait Apostolus, impossibile est placere Deo. At fidei subtrato fundamento, omnes istius nouæ sectæ ritus ac ceremoniæ iniuste sunt Deo. Atque adeò nullo modo concedenda sunt templa, quæ salibus ritibus polluantur: quæ sint superstitiosæ impietatis receptacula, & sacrilegorum officinæ: sed potius subtrahenda illis materia est, per quam maiestatem diuinam violent, iramque eius in totum re-

gnum concitent: & quam possit celerrimè excidenda radicitus tantæ prauitatis semina sunt. Atqui templa permittere, quid est nisi publicè ac palam hæc scelera fouere atque alere? Aliæ hæreses conciderunt per sese, cum populus publicè nonnisi Catholicos audiret exhortatores, nonnisi Catholicos spectaret ritus. Comperuntque vsu est diutius viguisse eas, quæ loca publica & conciliabula habuerunt: ilque ademptis paulatim respiciunt etiam deceptos. Itaque si certa sedes, & quasi arx hæc nunc hominibus, quorum haud pauci errore abducti sunt, detur, in eorum quoque perniciem cedit: quibus hic ad sanitatem recessus adimetur: & pertinaciæ propugnacula, & alimenta errorum tribuentur. Nec verò quisquam pacis nomine perque minoris incommodi speciem indulgendum hoc dixerit: contra enim profus eueniret. Quippe quanquam haud pauci factionis iuuescunt, multò tamen sunt Catholicis & numero & genere superiores. Neque tam indulgentia hæc grata illis, quam iniusta his foret. Nec prudentia fert, vt placeas deterioribus, irritare meliores potentioresque: qui, si qua demum desperatio ad nouas res consternarit, periculosius tumultuentur. At enim etiam Nouatores huiusmodi tempestateque maximas excitant. Excitauerunt enim verò plus satis. Inualere vires toras: exturbauerunt Catholicos viros: feminas Deo sacras Religiosis eiecere adytis: incendere ac diripere templa: etiam lacerare sacras imagines, cruces infringere, conculcare diuinitatum Christi Domini Corpus ausi sunt, præter latrocinia, & cædes, & genera omnia barbara immanitatis. At hæc, impunitatem inter initia nacti, furtim aggregatis ad sua consilia multis insanis sociis ausi sunt. Quid ergo fiet, si publica auctoritate vires nanciscantur: & copia templorum facta, gratiam ab se stare Principum credant? Quid contra hæc Catholicis? Sine dubio haud ferentes indignitatem, ad hæc iure veriti sollicitique, ne, si istorum opes corroborentur, eas contra se expromant; & facultates ac templa (quæ sunt consueta hæreticis facta) per vim eripiant, ad arma ac manus veniant. Atque ita, quod pacis credebatur fore tessera, id erit classis belli: meritoque formidari seditiones poterunt ac bella ciuilia. Ac proinde templorum his condonatio, fraus & crimen sit violatæ maiestatis, non Dei modò, sed Christianissimi etiam Regis. Quippe ad hanc diem id regnum popularium amore aduersus Regem suum, fide, obsequio potentissimum & inexpugnabile semper fuit. Sed post hæc discordiæ ciuiles arcerent eneruarentque eius opes. Religionis dissidium dissidia parit animorum. Istinc vt Regem vnamquam religionis alienæ bona fide ament: illud potius, vt suæ factionis habeant Principem adniscantur. Igitur hac ratione fides, qua regna, vt neruis corpora, continentur ac vigent, tollitur. Quid tum si fortè externus hostis ingruat? Nonne multis modis regnum patebit iniuriæ? Nec opinandum est, posse patri vtrique fieri satis. Verat id ea causa, ob quam Christus dixit, Neminem duobus seruire dominis posse. Illud magis tenendum est, ne regnum in se diuisum defo-

35 letur: idque eò metuendum est etiam, quòd si
 adhuc, quamdiu in religione uita persistit, pro-
 texit illud semper & fuit Deus; posthac, si dese-
 ratur, deseret. quod Orientis imperio miserum
 magis, quam miserandum in modum videmus
 factum: nimiumque multis prouinciis. Vt iam
 minus mirum sit, quod sacre Littere narrant de
 36 Israëlitica gente, quam Deus ob religionem de-
 sertam Assyrijs Chaldaisque prædam dedit. Ve-
 terum Imperatorum ac Principum maximè com-
 mendati flarique templa hæreticis non dedere,
 sed abstulere: ita Constantinus primus, ita Theo-
 dosius, ita Marcianus. Ab horum exemplis Chri-
 stianissimæ Regina degenetandum non est: nec
 committendum, vt quanta cum laude facta eor-
 um memorantur, tanta cum infamia postero-
 rum historis ac littere æternis temporibus, si
 quid indignum nunc committatur, canant. Ipsi
 (Deus immortalis) hæretici in iis, qua per iniu-
 riam inuasere locis, si quis Catholicum usurpet
 cultum, in eum seuerè animadvertunt: & nos
 non antiquis modò Imperatoribus, sed etiam
 nequissimis hisce turbatoribus nequiores erim-
 us: facileque domicilium dabimus impietati,
 cum ipsi nullum pietati uelint esse, sed obstinatè
 eam ex regionibus, quas inuadunt, expellant:
 Sinemusque eos ad superstitionem hodie ena-
 tam tuendam audaces esse, quam sumus nos
 ad obtinendam uitam pietatem ac ueram con-
 stantes? Nequidquam dein Principes excidere
 malum, incendiumque conentur extinguere, si
 per indulgentiam templorum corroborari nunc
 sinant ac largi. Licentia quæ prædicatur, eate-
 uas ad se magnas pelliciet: nec agitate isti ac ven-
 tilare cessabunt flammam; donec, si quo modo
 queant, redigant omnia in cineres, & Angliæ
 Saxoniæque, & alijs Septentrionis prouincijs
 Galliam similem faciant. Denique, si templo-
 rum potestas fiat, innumerabiles animas ea res à
 36 via salutis abducat; & tamen grauissimè commi-
 naturus Christus ei, qui uel vni è minimis, qui in se
 credunt, ruinæ causam obiecerit. Iniuria fiet Epi-
 scopis, quorum è ditione crepris quamplurimis
 tum res & auctoritas concidet, tum potestas ac
 minæ contumacibus ludibrio erunt. Permana-
 bit ad externa regna è pernicioso exemplo uelut
 contagione calamitas: quantoque huius regni
 amplior auctoritas, vis ac dignitas est, tanto erit
 pernicijs maior latiusque fundetur. Iniuria fiet
 Oecumenicæ Synodo, quæ maximè huius roga-
 tu regni conuocata Tridentum est. Id enim te-
 facto que comprobaretur, de quo ut cognoscant
 ac statuunt, ex omni Christiano orbe Antistites,
 ac uiri sapientissimi conuenere. Ad extremum
 graue vulnus yniuersæ Catholicæ infligeretur
 Ecclesiæ, ab qua tam præcipuum ac nobile ab-
 scindi membrum inciperet. Grauis impõneretur
 36 plaga Apostolicæ Sedi, si contra eam conuerteret
 se Christianissimum hoc regnum, cuius Prin-
 cipes turbulentis temporibus semper ei perfu-
 gio, auxilio, propugnaculo fuerunt: cuiusque
 maiestatem & auctoritatem armis ac uirtute
 Gallica immortalis cum sua gloria tutati sunt. Eo-
 que uideretur absurdus in regni viscera Sedis
 Apostolicæ hostes inducere, recordantibus ius-
 iurandum, quo ex vna parte suo regni que nomi-

ne Carolus Magnus, & Galli; ex altera Adrianus
 Pontifex hoc nomine primus, & Romani super-
 diui Petri sanctum altare æternum fœdus &
 amicitiam pacti sunt, adiecta conditione, vt al-
 terius partis hostes, & alterius essent. Quid
 quòd qui in Christianis Principibus sectis faue-
 re, grauissima etiam inter mortales luere suppli-
 cia: Alij ab inimicis trucidati sunt: alios ingula-
 runt sui: alios repentina mors oppressit in flore
 ætatis: ac plurimum Deus etiam ab stirpe impera-
 torum ad alios transtulit: vt satis testimonio
 sunt Valens Imperator, Anastasius, Constanti-
 us, Leo, Theodoricus, aliq; permulti. Quam-
 obrem omnibus circumspectis, nec ad Dei glo-
 riam, nec ad dignitatem amplitudinemque Chri-
 stianissimi Regis, nec ad commune regni bo-
 num; nec ad totius Catholicæ Ecclesiæ rationes
 expedit, vt Regina templis concessis tantam rei
 rum commutationem permittat; sed, vt ad
 tollenda doctrinæ dissidia, & morum corrupte-
 lam, uel ad Apostolicam Sedem istos recitat Ludouici
 Imperatoris & Galliarum Regis exem-
 plo, qui per legatos à Michæle Constantino
 politano Imperatore de habendis nec ne in
 templis imaginibus sacris consultus, ad Roma-
 num Pontificem, ad quem norat talia pertinere
 negotia, rem derulit: uel cerè Tridentino Con-
 cilio hanc ob causam præcipuè repetitio, cap-
 sam perirete integram caret. Hæc aliaque multa
 cum Principes animaduertent, ita communi
 consensu negata templa hæreticis sunt, vt Castell-
 lonius, & quidam alij cætera notorum cupidi
 dogmatum, hac in re à Catholicis minimè dif-
 creparint. Non tamen hæretici quiescere, sed,
 vt coram Regina apud sanctum Germanum
 nouis fieret conuentus, instigare, quem Lanius
 & Polancus frustra disturbare conati sunt. Mul-
 ta in disquisitionem uocari uolebant. Primum
 de sacrarum cultu imaginum agi est ceptum.
 Quatuor hæreticorum Ministri aderant, Beza,
 Marloratus, Perosellius, & alius quidam. Primo
 conuētus die multa Beza contra disseruit, quem
 bene è Catholicis Pelletarius Doctor contuta-
 uit: alisque diebus uel Ministri, & Catholicorum
 Doctores, interque eos Polancus semel,
 Lanius bis disputauit: resque ita malè cessit hæ-
 reticis, vt cuperent ad alia capita non procedi.
 Quare ipso Cinerum die nullis, qui in conuen-
 tu aderant, scriptas edere sententias suas; quæ,
 quandoquidem non conueniretur, ad Pontifi-
 cem Summum, uel ad Concilium mitterentur,
 solutus omnino conuentus est. Eo die, qui fuit
 quintus ante Idus Februarijs, Lanius diligenti
 imaginum tractatione confecta, Regiamque
 & Principum multos de religione sedulo allo-
 cutus Lutetiam se recepit, ac deinceps quater in
 hebdomada ad concionem Italicè dicens in
 templo sancti Augustini, Latinè etiam in Colle-
 gio S. Barbaræ aliquoties uerba fecit. Quorum
 laborum felicem exitum Senatus Parisiensis uide-
 dens, Societatem tandem in Possiaco ante con-
 uentu receptam ipse pariter ad Collegia habenda
 admisit. Polancus quoque assidue concioni-
 bus Latinè habendis ad uaria discensium Colle-
 gia salutarem nauabat operam, cum à Cardinali
 Turnonio ad S. Germani grauior ægrotauit
 raptum

37
 Hæreticorum
 portum
 conuocari
 fringuntur.

Hæ-
 tici
 uolunt

38 *Cardinalis Turnonis religiosi mori- tar.* raptim accitit. Eum bonus senex generalem totius vite sue confessionem excipere, & supremo tempore sibi adesse voluit. Non desistit reuocare in mentem illi Polancus Christianum officium: atque in primis vt famulis, quorum pleci- que annorum flore apud illum consumpro valde ab re imparati relinquebantur, prouideret: reditus autem Ecclesiasticos, sic, vt sacra postulare iura, distribuendos curaret. Quae diligenter Cardinalis executus est. Et quoniam ad Turnonium gymnasiū quidā accedebant in amictu ouium lupi rapaces, summā Catholicæ doctrinæ inuila hæreticis capita diserte complexam, quam omnes, qui Turnone esse vellēt, profiterentur, eisdē Patet auctoritate sua confirmandā, vnaque de creta quædā spectantia ad honestatē morum proposuit: quod itē libenter fecit pius Princeps, & iusto Turnonēsi Domino, vt obseruanda curaret, plurimum cōmendauit. Mirū sanē est, quantum alterius amore vite arderet, cū iam se præsenio, & infirmitate corporis reipublicæ superuacaneū diceret. Rogauit Polancū, vt Patiēsi- bus Sociis preces ad Deum indiceret, sibi vt vitæ diem cōtraheret. Miserabatur laborū, quos in se curādo domesticos videbat subire. Medicamētā, & quæ alia vitæ adminicula præbebantur, eō tantum sumebat, quod id velle Deū sciret, iubentē, quo ad ipse euocet, in custodia corporis permanere: quanquam interim videre se diceret migrationē ad cælestē patriam eae inuito sibi discessi.

39 Ita exuerat in modicū eiga cognatos amorem, vt neptē, quæ Parisiis ad eum visendū venerat, haud lato animo vidit, & abire cōfessim iusserit. Deniq; multis pro sancta Ecclesiæ perfunxiō laboribus, & tū maximē periclitatū patrie sollicitudine & angore animi ingenti pristinū Catholicæ fidei tueri decus contendēs, annis cumulatū ac bene factis mortuus est. x. Kalend. Maij, annū agēs (vt Vincētius Lauricus, qui valedudinē eius regebat) prodidit, tertium & septuagesimum. In templo Collegij sui Turnonēsis, quod Societati tradiderat, humari voluit, & grato animo Societās non tanquā fundatori modo Collegij, sed etiā veluti Ordinis totius parentē ob singulatē erga se pietatē meritis suffragiorū honores liberaliter soluit.

40 *Hæreticorū duces ex aula diecti.* Sub id tempus respirare Catholicæ res Parisiis cepit. Cū enim, postquam frustra conati erant specie conuentus, perq; nomen concordia: querendē sancta omnia pro tuere, diaboli Ministri in apertū furorē erumperent, viq; rerum summam tentare molirentur, eiecti ex aula regia sunt, qui per religionis obtentū priuatarū opum respectu firmamentū malitæ robur erant, Princeps Condæus, Admiralius, & eius frater, Odetius Cardinalis Castillonius, Andalotus, Nauarra Regina, & alij: contraq; Guilij, Comestabilis, Rex Nauarra, qui primō cūm Sectariis faueret, se iudē deinde Catholicæ fidei propugnatiōē suscepit, in aulam rediere. Parisiis Gubernator præpositus Catholicus: omnes Ministri diaboli eiecti, synagoga eorū exulta: exiliū sectariorū, nisi ad sanitatem redirent, propositū. Quas res magno cum gaudio Latinis, omnesque boni videbant: cū intelligerent exoneratam sentinam, & secretos pestilentes, ne, in discreti si agitant, nihil salubris ac sincerum reliquum fieret.

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

Hoc eodē tempore in alijs Gallie partibus homines Societatis, in Delphinatu Turnonij college, in Aruernia Billomēsēs, in Aquitania Apamiēses strenuē dimicabant. Turnone Annibal Coddretus intermissio tantisper gymnasio per incediū quadragintadiāle egregio cūfructū ad suggestū transit. Vicinos quidam in pagos dimissi multos mortaliū, quibus facillē hæreticæ fraudes præ simplicitate imponebāt, edocuerit. Verū in Edmūdi Augerij labore Deus sibi præter ceteros placuit. Is cōcionatus Valētiā est: cum approbatione summa, etiam hæreticorū. Mira cum dexteritate & comitate agebat, & aptē ad ingenia Gallorū, singulari præditus facultate ad omnium sibi animos conciliandos. Aiebant hæretici, nisi quadrato pileo, & superpelliceo inter concionandū viretur, parem illi oratoriē nusquam fore: assidueq; ad Deum fundebant preces (quæ scilicet fiebant eis in peccatum) vt ad ipsorum Euangelium eum conuerteret. Profitebantur exiguo spatio circiter centū ex albo, in quo descripta habebāt suorum nomina, postquā cōcionari Edmūdus instituerat, delendos sibi fuisse, quod ad Papā (sic enim loquebantur) redissent. At numerus eorum, qui quanquā non dederant nomē, tamen clam prolapsi iacebant; atq; eorū, qui iam iam casuri nutabāt, at cōfirmati & erecti sunt, maior multis partibus fuit. Ab circuectis oppidis alij sex, alij nouem, alij quatuordecim leuic Edmūdi exciti fama, Valentiā ea tantū causa permulti viri feminæq; migrant nobiles, vt purā sinceramq; doctrinā ex eo audirent: qui mox cū ad suos remigrassent (adeo incensū redierant ipsi) domesticos quiq; suos, & populares inflāmare cōperunt. Ad Edmūdū verō legationes multarū circa vrbū, alie super alias ad se certatim aduocātium veniebant: & Valētiā Collegiū Societati moliebatur. Aderat apertē famulo suo diuina vis, vt inter assiduos dicēdi labores, cū senas diebus singulis horas audiendis cōfessionibus, colloquijsq; alijs priuatis ac disputationibus daret, modicę vir valedudinē pondus tamē diei & æstus non incommodē ferret. Notauit etiam capita quædā, & in meditationū distinxit formam, quibus possent, quæ bono semini supereminabat inimicus homo, zizania intermoeci. Quæ capita cū inter eos, qui plus ingenio valebant, distribuisset, sanē apertē efficacia ad confirmandos animos reperit.

41 *44 Possuimus præclarē Lugduno auxiliatur.* Lugduni eodē tempore haud labore esse cōtinuū; dissimili versatus est Possuimus. Is nondū domesticis expediti tricus ita potuerat, vt præceptorā illa Fossanēsi relicta palam se amictū de Societate ferret; tamē magna in existimatione apud Sabaudia Ducem sedulā eius ditioni purgandæ cōfirmandæq; operā nauans, momentū, vt verē inest, magnū in Catholicis spargēdis libellis ponebat. Quorū ingenti numero distributo, cū Lugdunum se, vt nouam copiam sufficiendam typis curaret, quemadmodum supra demonstratum est, contulisset; latum ibi & ad caritatem interitum, & ad constantiam suam probādam nactus est campum. Comes à Saltu pro Rege Lugduno præfectus se Catholicum simulans, per speciem conciliandarum partium, & hæreticos declamare linebat publicē, & vrbis custodiam ita distribuebat, vt dimidium eius ex Catholicis, dimidium ex

V 3 hære-

hæreticis esset, eo consilio (quod euentus ostendit) ut vrbs tota in hæreticorum veniret manus. Ad hæc comportarant Geneva sectarij vim infinitam librorum pestiferorum, quos non per Galliam modò fererent, verùm etiam Constantinopolim, & ad Orientem versùs mitterent, ut qui residui iis in terris Christiani sunt, vel seruiunt apud Turcas, vnaque Græci insicerentur; rati hos haud cunctanter quæ contra Pontificem afferebantur amplexuros; eaque re vndique se obfusuros, & in angustiis redacturos pietatem existimantes. Hoc in statu vrbs erat, cum Possseuius Lugdunum venit: qui primùm omnium egit effectique, ut pestilentium illa farrago voluminum flammis aboleretur. Deinde propter quos venerat, curanti libros, cum forte bibliopolæ puer idololatram, quòd Sanctos veneretur, exprobrasset, ea res cogitationem ac mentem, à qua profus antè aberat, alloquendæ concionis, illudque ipsum de Cælitum cultu argumentum tractandi iubeat. Vbi auditus est, quæ Quadragenarium solenne instabat, propterque perturbationem rerum, qui Itale nationi de more concionaretur, haud quisquam aegerat; Italici homines, ut ipsum sibi tantisper Possseuium concederet, ab Sabaudò Duce impetrauerunt. Magno ille animo cum è suggestu populum alloqui Italicè, tum Gallicè pueros catechismum (quamquam nondum expedire ea vtebatur lingua) docere apud Dominicanos aggreditur. Vtraque res malè habebat hæreticos. Catholici explicatio catechismi nunquam ad eam diem Lugduni vsitata, mentes fidelium, quæ antè veluti inermes ictibus patebant hostium, salubri tegumento præmuniebant. At in concionibus summè efficacem ad planè expugnandas Caluini arces, & quam postea secuti multi sunt, rationem inuit. Priore concionis parte in Euangelij explicatione & castigatione morum consumpta, initio posterioris (quoniam hæretici duo maximè concrepabant, verbum Dei, prout ipsi deprauabant, & auctoritatem Caluini) Institutione ipsa Caluini sumpta in manus: Videamus, aiebat, de Euangelij loco, qui hodierno die tractatur, quid aduerarij doceant. Tum recitata Caluini sententia, quam idem confirmare modò Patrum solebat, modò Cõciliorum testimonijs vafre seu virtosè prolatis; continuo à sacerdotè, quem ad id sedulo instructum subsidere in suggestu iubebat, volumina vel Conciliorum, vel Patrum accipiens, ea ipsa testimonia, quæ attulerat pro se Caluinus, clarè distinctèque pronunciabat. Hac via cum palàm omnes deprehenderent quàm vel deprauatas, vel detortas Caluinus afferret sententias, qui auditorum Catholici erant, impudentissimi nebulonis os admirati, execratiq; fallacias, summè in Catholicis institutis animos obfirmabant: hæretici verò cum quid contrà hiscerent, non haberent, distumpebantur dolore scilicet.

47 Quos tamen humaniter sæpè inuitabat Possseuius, ut eos ipsi per otium recognoscerent conferrentque locos; vel, si copia librorum non esset, ad se domum adirent, nec sinerent sibi tanta in re, quanta est animæ æterna salus, fucum fieri. se libros oculis subiecturum Basileæ impressos: his enim dedita operâ vtebatur, ne cui posset

adulteratæ à Catholicis sententiæ suspicio suboriri. Hæc ita cum differerentur, nobiles duo Galli sancti Ioannis Hierosolymitani Equites, ne quam hæretici machinarum suarum euerforinuriam facerent, suapte sponte excubadi sibi pro eo, huius rei protius ignaro, protegèdiq; negotio sumpto, intenti ponè suggestu quotidie cõsistebant. Valdè etiã pupugit Hugonortos libellus, quem idem scripsit ediditq; de Diuinitimo Eucharistiæ Sacramèto, adeò ut multi biennio proximo cõtra cum obganiendi nullũ finè fecerunt: atque è contrario Angli Catholici Anglicè verbum disseminatũq; expecti saluberrimum sunt.

Ebredunenſibus eodem tempore Ludouicus Codrettus præsidio fuit. Quò dum Guillemi Auansonij Archiepiscopi accessu se confert, quo facilius Calvinianorum manus effugeret, amicorum multi iuaserant, ut in Desjohannatus quibusdam oppidis ne proderet se Catholicum sacerdotem. Verùm is per se supremo dilamine, in quo populorum animi versabantur, vitæ suæ pericula posteriora duxit. Quacunque pedem ferebat, clamans & quasi tuba exaltans vocem suam ad Catholica vbique signa aggregare omnes nitebatur. Quamvis rerum diuinitiam esset, cum ad populorum quæpiam perueniebat, tamen concionis edi iudebat signum: & longos faciebat sermones. Obstrepebant dicenti verbi hostes diuini: manibus, oculis, vultuque intentabant minas. Fuit etiam cum pueros concitarent, ut digredientem è templo libilis infestisq; clamoribus insectarentur. At ille libenter hauriebat omnia, dum confirmarentur animi Catholicorum: quibus mirum ex iis sermonibus accidebat solatium: aegerimque sinebant ab se diuelli. Ebredunum vehementer expectatus ipso die Cinerum venit, populumque ita ad se omnem illexit audiendum, ut Minister hæreticus iam diu aditum in urbem oppellens, nunquam accedere eò sit ausus. Perfunctum deinde munere Antistes non sine lacrymis ab se dimisit: ciuiumque multi profecti sunt fentes. Ille verò quo in aduentu, eodem in reditu tenore per prouinciæ castella & oppida sanctam prædicans audacè fidè (Deo protegente) ad Montis Regalis Collegium sospes, & prælatè geitorum diues reuertit. Temporis eodem tractu Pelletarius iam penitus custodia liber, Tolosæ pristino suo ardore animi solennes conciones habuit.

Hic fuit vsque ad extremum vet Gallie status: reliquo anni tempore & armis & pestilentia vexata est: & mali vtriusque ad homines Societatis pars bona pertinuit. Prædie Kalendas Maias hæretici introductis paulatim ementio habitu militibus, quos Geneva, alijsq; circa locis accuerant, & in priuatorũ domibus occultè dispositis, Lugdunũ noctu occupant. Possseuius strepitu excitus dum Cælestinis, apud quos diuerſabatur, animũ facit in Dominicanos perterritos incidit, qui occupato ab hæreticis suo templo, in contiguos Cælestinorũ horros transgressi erant. Cum vtriusque Religiosis in Cælestinorũ templũ recipit se, & omnes quanquã satis per se cõstantes ad propugnandam vel sanguine, si sit opus, sacrorũ integritatè ante diuinissimũ Christi Corpũ hortatur. Sub ea cum speculatũ misisset, num quã trãitus in vrbs partem,

partem, quam Itali trans Ararim incolebant, pateret, pontem ab armatis hæreticis inaccessum, cymbas ferè omnes intercepas renunciat. Ipse tamen aurora iam albescere, totum se Deo committens, viam, que ad læuam oblata est, sibi antea ignotam intulit, bonoque nimirum Angelo regente vestigia, ad fluminis ripam ducitur, ubi inter circumfurentium sceloporum ictus naua cum cymbula quasi attonitus stabat: ab eo que sine mora, velut diuinitus ad id præparato traiecit. Vix ad Archiepiscopi aedes venerat, cum regius Præfectus Comes à Sahu, qui aedes eas occupauerat, obuiam fit, simulansque mirari se, quod Possëuinus & solus & id veniret temporis, specie honoris, & tanquam ipse quoque obsideretur, consiliarium super tumultu habiturus ad se ducit: ac principio etiam mensæ adhibet, cum interim & eius frater Dominus à S. Andrea apertè hæreticus in vrbe penitus sub iugū redigenda vim omnè intruderet: & ipse per simulatione conseruandi à militū iniuriis multa strenuè raperet: inter quæ cum templi S. Ioannis, quod in ea vrbe princeps est, argenteam omnè supellectilè adferri ad se iussisset, ea postea nunquā cõparuit. Deniq; ducetis præterea militibus domū introductis, & foribus bombardamunitis Possëuinum affatur: Vides nos vndiq; tanquā custodia & carcere obseptos: optimum mihi quidè facta videtur, vt in vnum è superioribus conclauibus tu te recipias: mihi incolumitas tua cure erit. Ita traditur custodia hæretico. Nec ita multò post Caluianus Minister Rusinus nomine illud in conclauè irrumpit reclusus lorica & scelopero armatus, manu satellitū facinorosorū hinc atq; hinc egingente latera. Post multas cõtemelias, & supremi supplicij minas ait se ad disputandū venisse. Id esse tempus, quo, quæ Possëuinus pro defensione euomuerat Millie, cogere eum resorbere, vel eluere sanguine. Possëuinus, tamen videbat lorica, scelopetū, armatos satellites nō esse tela decretatium verbis, cõstanter tamè respondit, Quod pro Catholice fidei defensione prædicasset, id cum nitore purissimū veritatis contineret, se nō eluere, sed & cõsignare & restitua sanguine suo paratum, si Deus tato beneficio dignaretur: animūq; cõponit ad necē fortiter subeundā. Sed Minister cum quæsimisset quædā de sacrosancto sacrificio Missæ, & obrutus esset testimonii sacrorū librorum, SS. Patrū, memoriāq; omnium post Christū sæculorum, cum vix Latine ipse nosset, nihil nisi iterū superbe & ferociter extrema omnia ministari ausus recessit. Tantū aderat animi inter præsentem mortē Possëuino, vt de se propè securus omnè curā ad solandos Catholicos & Religiosos viros conuerteret: qui conternari animo ad indignitatē rerū, quas videbāt ferrebantq; vix mente constabat. Etenim nocte vna cuncta virorum sacrarumq; virginū monasteria, omnia templorū sacraria direpta & spoliata sunt: tabularia omnia incensa: multa templa euersta: veneranda S. Ite naz ossa cremata, S. Bonauenturæ in profluente abiecta: præterea sacris calicibus ad ingurgitandos semero abusi: nec sancto oleo per summū contemptum ocreas inungere puduit. deniq; viua etiam sancti Spiritus templa vt violaret, iuuenes petulantē atq; flagitiosos ad sacra virginū penetralia

solicitatores ausi adducere. Adeò robusta impudentia erat, & frontem ita cum fide perdidierant. Quas tamen Dei ancillas diuina omnes gratia, & in proposito constantes, & liberas ab ignominia conseruauit. Inter hæc natio Florētina, quæ semper egregiè se Catholicā præbuit, Consulesq; ciuitatis vias omnes, quibus Possëuinū eriperent, inuestigabāt, cum Mōtis Luelli (quod oppidum tribus ab Lugduno leucis in potestate tū Sabaudi Ducis erat) Præses (Capitaneū vocabāt) apparuit, sua sponte cognito hominis periculo ad eum liberandū profectus. Is, cum Proregi significasset, quo loco apud Ducem Emmanuelē Possëuinus esset: siq; ei iniuria fieret, Ducē permolestè laterum, vt dimitteretur, expressit. Ergo populari vestitu Centurioni hæretico traditur abducendus. Aderant compacto & Florentini, qui exceptū ab Centurione longo flexu pex mōtis accliuē, dum infrequentia captant, circumduxerunt. Domum tandè mercatoris ductus, ibidemq; ea die haud frustra exacto (nam Florētini hominis, qui sedulam operā liberationi suæ nauarat, totius vitæ cõfessionē excepit) posttidie per mediam vrbe, pluuia ad hæreticos fallendos iuuante, transitō Arati, qui leniter vrbe circumfluens, sub ipsa mœnia in Rhodanū influit, ad alium mercatorē in domum Rhodani imposita ripa traducitur. Hinc cõducta à Mōtis Luelli Præside cymba piscatoris habita aduerso Rhodano auehitur insigni Deitula seruatus. Nam hæretici ob conciones, & catechesim infesti ad omnes portas dicebantur homines, qui eum probè nosset, ne qua, effugeret, collocaſſe. Quod si priore die, vt hæretici præceperant animis, in priore illo domicilio mansisset, prorsus in eorum incidisset manus. Quippe Dux Valconectus cum quinquaginta scelopetariis eod nocte insequenti venit, vt vincitū pro arbitratu perderet, eo infensor, quod idē Valconectus pro hæreticis Angroniæ Vallis arma tulerat, dum copiis Sabaudi Ducis Possëuinus pietatis armatura munitis & incitadis præcellet. Vbi primum in Sabaudia pedē posuit, & ab equitibus obuiam ad præsidium factis exceptus Possëuinus est; dū piscatorium exiit cultū, pariter ex animo quamdam constantiæ quasi lorica, quæ adhuc mirè fortem inter tot pericula & securum præstiterat, detrahi sibi propè videnti sensit, tum pauore, cum causa delierat, subeunte. Nepe vt animaduerteret non sua nuper virtute tam fuisse cõstantē, sed ope diuina, quæ summis temporibus maximè adest. Inde sospes in subalpina reuersus Cherium ab Taurinorum Augusta tribus millibus procul, quam (vt diximus) arcē sibi errorū hæretici destinabant, sedem in dulstria suæ delegit, vt faceret propugnaculū veritatis. Decē mensium concionibus & catechesi cum multa alia perfecit, tum florentē Sodalitatē instituit in Sanctissimi Sacramenti nomine legibus us deuinctā, vt præter hebdomadanā celestis epuli institutionē, publica supplicatione diuina hostia deferretur lingulis mensibus ad vnum è quatuor præcipuis tēplis: & vbi in eo per mensem augustioribus feriis exposita publicæ venerationi fuisset, ad alia deinceps in orbē deferretur. Quod cū animorū insigni ardore fieret, non modò id procul arcē dæ impietati munimentum erat, sed aliqua ex parte, quos in occupatis à

53

54

55

56
Rat à Possëuino Cherij gesta.52
Hugonotto-
rum impie-
tati & su-
per-
bia.

lecteris heretici fraudabant, debitos incōparabili Christi charitati honores resarciebat. Semper enim per hereses Catholica Ecclesia, & sapientia profecit & sanctitate; quod maxime quod Satan oppressum voluit, extulit caput & floruit.

57
Augerius
ab hereticis
capitur.

Edmundus Augerius Quadragesimo perfunctus curriculum, ad Turnonenis Collegij, cui praeerat, inspicendos, Valentiam redit. Sed biculus concessa mora est. Valentinis enim Catholicis operam in manus precibus, quod heretici insolentiores in dies euaderent, flagrantibus denegandum quod in se esset, auxilij non putauit. Ergo celeriter reuertens more suo imperterritum se atque prudentem Ecclesiae custodem praebebat, cum dolo ab hereticis Valentiam quoque occupatur. Praetor, qui Catholicus erat, Ordinis S. Michaelis, ex una aditu suarum fenestra, ceruicibus fractis suspenditur. Non dissimili supplicio damnatur Edmundus. Statuitur in foro publicum, ad id quae rapitur, illico, nisi quae pro Catholica praedicauerat fide, recantaret, in se, eo in laqueum collo suspendendus. Hic verò Euangelicus praeco nō modo non recitat dicta: sed clara & constanti voce gratias Deo agit infinitas, qui eō se loci vocaret, ut sanctissima religionis castitatem non tantum voce, sed vita & sanguine contemni posset. Quae cum eo diceret spiritu ac sensu, ut passim Catholicis, atque hereticorum haud paucis exciret lacrymas, vnde speranda minime videbatur, inde salus affulit. Pro comitate sua, excellentique ingenio & doctrina (vix supra indicatum est) hereticorum multis carus erat Edmundus: ac veluti se ipse libenter, ut eos ad pietatem conuerteret, dabat in amicitiam eorum, ita illi vicissim ambitiosè eius gratiam, ut ipsi pecuere tererent, venabatur. Ergo

58
Ab summo
discrimine
liberatur.

Ministrorum quidam hereticū Ducem ad eum, docentq; quanti ingenij, quantae facultatis ille vir sit: quam se non inhumanū praebeat: quantum accedere rebus Hugonotōrum momentum queat, si is accedat. Differat paulisper necem corporis, dū tentent ipsi, si possint, animū expugnare. Hoc consilio dilato suspendium. Edmundus in custodia ducitur, & Ministrorū caterua hinc minis, inde fallacibus officiis, adhuc captiōibus & prestigijs armata conuolat: quorū ille & illecebrofa omnia & formidolosa, denique & captiosa tonneta nō modo Catholici doctōris virili constantia repulit, sed ipsos praeterea ita vanis exiit armis, implicuitq; veris, ut qui capturi venerant, capti haerent: nec iam tanta in luce proposita veritatis nisi improbae vitae, ac vitia mentis pertinaciam obtinerent. Itaque Duci renunciant peristare eum quidem in sententia, sed tamen non videri occidendum, quod spes sit fore, ut veluti S. Paulus, ita Edmundus nullo suadente hominum per sese resipiscat. Ille interim pia Catholici hominis industria opportunum equum, & exadendi viam nactus, spes & manus impiorum eludit: seque & Christi praepro, & Apostolico exemplo ad noua certamina referuauit. Dum ita elabitur Edmundus, Turnonenses quoque Socios sub alarum suarum vmbra indulgens cura Dei protegit. Lugduno Valentiaque capta, Rhodanum se quētes Hugonotū furorem suum ad Turnonem quoque adiouent. Principi de-

59
Turnonenſe
Collegium
heretici ex-
turbant.

nunciant, aboleat Missam: Iesuitas eiciat: vberem arcemque pro Hugonotis habeat. si cunctetur, ignem, ferrum, vastitatem omnium rerum expectet. Iustus Turnonius Princeps, & reueris religionis tenax, & Societati optime cupiens, confestim, quia Edmundus Rector Valentiae ab hereticis tenebatur, Profectorem Collegij necesse est: quid quae ad eam demeritacionem respondendum, quid agendum sit cogitat. Annibal Codretus, qui locum Rectoris obtinebat, respondet, ea de re, quoniam adeo grauis sit, si Principi videatur, cum reliquis collegijs libenter cōsultaturum. Id cum Principi placuisset, Patres responderunt paratos se pro fide Catholica mori: nec relicuros in supremo belli periculo Catholicos, quos excolendos tuendosq; pacis tempore susceperunt. Laudant Principes eorū constantiam flagaque: verum per Dei amorē videre etiam atq; etiam iulsi, nūm expedit recedere in praesens vitam, quam reipubl. donauissent, & quae tantum tempora indigerent, nec hereticorū furorē pertinaciam extrinsecare, ut sanguinarij auaricj, homines, sine perodij, siue per singulationem odij Iesuitarum omnia cadibus & rapinis tradarent, dum ipsi Patres nec sibi, nec aliis manendo possent operam ullam afferre. Hac famulis Christi recte cum dici viderentur, responderent, mortem sibi pro asserenda religione, tutandoque populo optatissimam: consilium nequaquam esse Turnoni ullam in partem incommodare, sed solam qua re cunctae possent prodesse, & calamitatem auertere. Si ipse ad id pertinere arbitretur eorum secessam, ita quae iubeat, testatos se ea dimittaxat proficisci gratias, continuo capturos itel. Denique eadem hora quaterni vis diuersis proficiscuntur. Billomum eo ipso die Hieronymus Natalis Visitator, ex Hispania cum eadem summa potestate transgressus ad visenda Collegia Galliae, ex periculis plurimis mirabiliter sospes aduenit.

Res in Hispania ad hunc modū transsegerat. Initio anni cum Senatus regius quiesceret, & Rodericus Gomius confirmasset Natālē, vix regi Toletani spectata Collegia, ita Veteris Castellae posse raptim vitare: nullo Araozio Burgis praesto esse, ut Collegiorum inspectis rebus, de statuprouinciarum ordinando ibi ageretur; usq; ordinatis in Galliam inde ipse contenderet. Segouiam venit Nonis Ianuarij. Archipresbyter Solierius nulla appōsita cōditiōe sex aureorum millibus dono promissis, Segouiam Socios aduocarat: dein cogitarat instruere suis omnibus partibus, & omnino explere Collegiū: palamq; pro fundatore ab omnibus habebatur, cum tamen nihil effecisset, nec promissam dono pecuniā dedisset. Cum eo Natālis, ut rem conficeret, sermone in futuro, vbi vidit iam multas, quae difficulter prestari possent, condiciones exigi, re cum Deo, cumq; Patribus multum expensa, bene sperare domesticos iubet, & caepa continuare Segouiae, vitam elemosynis, vix adhuc fecerant, tolerantes: nihil defuturum si suo ipsi muneri non decissent: commodum quoque fundatorem in tempore à Deo prouisum iri. Ita Socios consolatus, donationem Archipresbytero omnem remisit. Quod in negotiis, quae recta mente, Deique inuocato ductu getuntur, vsu venit, ut semper quidem optime

60

61

Natalis in
Galliam
aduocatus.

62

Res in Hispania
quomodo vtriusque
narit.

63

Segouiam
Collegij statu.

mè cadant, ac sæpè etiam felix euentus in aperto sit, id in præsentia videre licuit. Ocasione reditum xenodochij, de quibus Collegio addicendis supra actum demonstraui, quanquam res effectu caruit, tamen vehemens non Segouia modò, sed in regia quoque multorum animos occupat opinio, non planè expertem cupiditatis Societatem esse. Nunc verò vulgata fama læcenorum (tot enim Solierius destinabat) auroreorum nummum vectigal annuum repudiatum, ita Segouia circaque propinquas per vrbes, & in regia ipsa res bonis animis accepta est, vt videretur inimissa diuinitus opportunitas grafanti prius tumori abolendo. At Segouienfes, qui paulò antè, quòd vel suppeditare Archipresbyteram quiddam dies postularer, vel certè ad eum pertinere arbitrarentur, quamuis rogati nihil admodum conferebant: iam fundatoris vmbra sublata, sponte sua necessitatibus occurrerant. Itaque ciuitate & communiter & priuatim iuuante, hoc ipso anno emprum est domicilium, vbi Collegium postea mansit: concinnataque sacra æde, in eam octauo Idus Decembris Sanctissimum Christi Corpus illatum. Natalis Segouia Abùlam, inde Salmanticam venit: vbi Hieronymum Montis Regij Comitem nactus, egit cum eo quoque, vt suum Collegium quibusdam conditionibus liberaret, ostendens neque Societati, neque iis, qui cum illa rem contrahunt, expedire conditiones apponi ab Ordinis instituto alienas. Nam Societati optimum haud dubiè esse non degenerare ab legibus suis. Qui verò Collegia instituunt, iis sanè curandum, vt permanentia, maximeque diuturna eorum acta sint. Atqui, quæ discrepant ab Societatis moribus, faciliè olim Præpositum quempiam Generalem emendarum, vel diemprurum rem omnem. Cumque obiceret Comes, se verecundia parentis sui, qui earum conditionum partem addiderat, prohiberi, ne quid mutaret, respondit Natalis gratum fore honestumque parenti, si ab se gesta meliora filius & perpetua faceret. Denique cum parum proficeret, re ad Prouinciale reiecta, Methynnam Campi pergit. Vix eò venerat, cum à Roderico Gomio litteras accepit, quibus per Deum obtestabatur, vt festinaret, compendio rem expediret: iam commoueri Senatam cognito ipsum adhuc hæere in Hispania, quem dudum excessisse crediderat. Eodem tempore ex Araozio & Antonio Corduba cognoscit Araozium valetudine teneri, quo minus Burgis, vti conuenerat, præsidè esset. Quibus rebus Natalis cognitis raptim Vallisolerano quoque Collegio inspecto, pridie Idus Februarias Complutum redit, ad Montem frigidis fontis præ magnitudine niuium periculo ingenti perfunctus. Hic Castellæ prouinciæ in Toletanam & Castellanam, quam pridem instituerat, diuisionem, & Prouincialem Toletanæ Ioannem Valderauanum, Castellanæ Ioannem Suarium pridie inter Professores adscriptum, & Commissarium loco Francisci Borgiæ Araozium promulgauit. Sua cuique monita non in vniuersum modò, sed ad singula etiam negotia dedit: explicauit quoque ad tollenda, quoad fieri posset, sentina querelarum, quid potestatis Araozio

futurum esset, suo Prouincialibus iure in totum relicto. Qua in lubrica & anceps re ne ipse quidem Natalis potuit, quod omnibus probaretur, inuenire temperamentum. Lainius enim, qui procuracionem eam penitus extinctam cupiebat, tametsi multum detractum erat, tamen plus Commissario potestatis relicto, quam oporteret, postea iudicauit.

His peractis, & auctoritate Araozio apud Socios omni ope conciliata, Cæsaraugustam Natalis iter intendit: vnde octauo Idus Aprilis rebus Collegij eius compositis transcendit in Galliam. Apamias cogitanti nunciatur omnes, qui ibi de Societate erant, pariterque alios Religiosos ab hæreticis vrbe portis eiectiones: quare Tolosam perrexit. Hic Apamienfes Socios, quos propter Euangelium extorres in monasterio sanctæ Mariæ Deaurate, vt vocant, inuenit, consolatur, & pro tempore consilijs regit & instruit. Pelletarius à Cardinali Armeniaco euocatus Ruthenis agebat. Eò Natalis iit, vt de Collegio Ruthenis extruendo, quod Cardinalis moliebatur, cognosceret. Ad oppidum Rebastenum in via ab Tolosa Ruthenas ipse, & Ximenius, & Bertranus, quem cupientem in Societatem excipi Cæsaraugusta duxerat, intercipiuntur ab hæreticis. Periculum fuit summum: vexatio maxima: interrogationibus plurimis, minis, contumelijs, carcere exagitati, sine noxa demum mittuntur. Cum Cardinali ex sententia actum de condendo Collegio. Cæterum, quoniam Lainius nondum ex Gallia abierat, ei peractio referuata. Ruthenis cum abiissent, tres hæretici viarores comites aggregantur. Haud placebat Patribus comitatus: nec alunde in tanta rerum perturbatione metu vacabant: tamen, quod Catholicorum insigne esset, nihil dissimularunt ynquam, neque intermiserunt. Gestabant palam rosaria, & iis in tempore ad precandum propalam vtebantur. Clare inuocabant Sanctorum opem: quodque hæreticos vtebat maxime, in oculis omnium adorabant cruces. Ad biuium peruectos, vnde seu Turonem, seu Billomum æquè licebat petere, aliquamdiu incertos consultatio vtram arripere viam, sustinuit: tandemque haud dubio Angeli boni instinctu, omisso Turone, Billomæ viam insunt. Latuit tum eos diuina in ea re clementia, quam, mox vbi attigere Billomum, audientes eo ipso tempore Turonem captam, vt ipsi, eò si pergerent, in laqueos omnino se induerent, gratis animis cognouerunt. Erat tum Billomi Paschasius vehementer sollicitus, tum quia Billomum ipsum circumstrepebant hæretici, tum quia quid Turonensibus factum esset Socijs, ignorabat. Eò Natalis aduentus per se plurimè opratus, in tanta perturbatione rerum iucundior accidit. Natalis vicissim innocentissimi senis plurimè lætatus còspectu est. Verum nosinebar sincero frui gaudio incertus Turonensium exitus; cum biduo aliqui palantes veniunt; dein alij atque alij, vt iam nemo desideraretur præter Edmundo: sed & is ad cumulandum gaudium è carcere & patibulo, vt supra est demonstratum, elapsus repente incolumis, & præclara fidei confessione honestatus apparet. Post mutuam gratulationem, iucundamque diuinæ prouidentie pignorum,

66
Natalis pericula in Gallia.

67

68
Billomæ Collegij statum.

quæ

64
Aliena ab instituto conditiones nec iniungenti, nec suscipiendi conueniunt.

65
Castellæ prouinciæ in duas diuisur.

quæ quisque expertus, per quæ & seruatus erat, commemorationem, Natalis rebus Collegij Billomæi, & ibidem Turnonensis, quando totum aderat, quantum ferebat tempus, compositis, vnâ cum Ximenio, qui Lugdunum tamen ab hæreticis occupatum, ad certam pecuniam recipiendam missus, tutante sancta obedientia, redierat saluus; cumque Bertranno & Paschasio Lutetiam versus, vbi Lainius expectabat, discedit. Adducebat etiam Turnonensium aliquot Sociorum, quod cognouerat ex Paschasio Lainium cupere gymnasium primo quoque tempore Parisiis institui, existimantem non nihil habiturum momenti illo rerum in turbine ad rei Catholicæ firmamentum. Sed tantum circumuolabat vndique hæreticorum terror, vt ne copias illas Christi in periculum daret, Billomum remittendas putarit: ipsi quatuor, quibus cessare minus integrum erat, non vñtata ac regia via, sed ad dexteram diuertentes per Burgundiam iter fecerunt. Vrbes, castella, pagi, omnia erant in armis, in fessæ viæ, sublatis pontes, custodia ad portas, pericula toto itinere multiplicia & magna. Billomæi Patres, postquam tenere eos nequierant, cum pleni lacrymarum quasi ad certam calamitatem properantes dimisissent, non supplicibus modò ad Deum votis prosequerentur, sed etiam anxij, quam prosperè via procederet, submiserunt Stephanum Mirabelum vnum ex Turnonensibus Magistris, qui Lainium saltem certiore faceret, eos iter ingressos. Is ab hæreticis interceptus, graui ferri pondere ad pedes adiecto, in vincula conicitur. Ad quindecim dies cum ita vinctum habuissent, non soluerunt modò, sed ad mensam quoque familiariter adhibere cœperunt. Cumque ille statis diebus, ab Ecclesia Romana veritas abstineret cibariis, nihil, nisi leuiter iridebant. Nam sunt in omni genere varietates morum & gradus: & inter bonos minus boni, & inter malos placidius mali: neque latronum par omnium immanitas est. Denique fermè post mensam quâ victi constantia serui Dei, quâ modestia & prudenti consuetudine deliniti, tutum in Catholicorum castra deducendum curarunt. Itaque, qui periculi alieni nuncius mittebatur, periclitatus est. Natalis cum Paschasio & sociis Lutetiam omnis expertes iniuriæ contingere.

69
Stephanus
Mirabelus
ab hæreticis
capitur.

70
Lainij Tri-
dentium Lu-
tetiam iter.

Iam dudum Pontifex Maximus Lainio mandarat, vt ad Concilium sè Tridentinum conferret: verum is, cum propediem Natalem adfuturum cognouisset, vt coram quâ in rem Societatis essent, conferret, eius opperiebatur aduentum. Ergo vbi primùm adfuit, Ruthenensij & Tolosano Collegijs receptis, nouaque domo ad Collegium Parisiis dignum eius celebritate vrbis instituendum designata, quinto Idus Iunias in Belgium discessit, quod id minus ab hæreticis infestum erat iter futurum: præclara suæ sanctitatis vestigia, magnum doctrinæ, magnum prudentiæ nomen, plurima ad rem Christianam tuendam rectè instituta, cum ingenti desiderio suis relinquens in Celtis. Pariter Natalis abiit: quo Tornaci relicto, Bruxellas Lainius Societatis res Cardinali Granuelano Viglioque Præsidi commendaturus pertexit. Il cum dicerent

tandem se factorum testimonio coactos fatere Societatem Dei planè opus esse, prolixè operam suam despondere. Præerat Belgio pro Philippo Rege fratre suo Margarita Austriaca Dux Parmensis. Ea plurimum gauisa Lainij conspectu est, quod olim Romæ frequentare concionantem, & apud eundem per homologesim noxas ponere, vbi Beatum Ignatium in ualuedo distineret, consueuisset. Hic Cameracensi Episcopo multum roganti, asseuerantique sine adiutorio Societatis Episcopatum se rectè administrare non posse, promittendum Collegium fuit. Inde Lainius totius negotij tractatione ad Natalem (quod fermè in rebus omnibus faciebat) reiecta, Antuerpiam contendit, quod Lusitani primùm, qui nobili eo in emporio negotiabantur, dein Hispani cæteri magnopere sacerdotum parè suis nationibus postularant, quos animarum rectorum suarum, & è suggestu cohortatores haberent: promisitque eos Lainius in Collegij seimenter proximo Domini Aduentu missurum. Louanium inde profectus singulari honore & humanitate ab præcipuis Theologorum excipitur: nec prohiberi potuit, quin digredientem vnius diei iter prosequerentur. Hos aliosque ad vrgendam Societatis in prouinciarum iura susceptionem vbi Natalis aduenisset, valdè animatos reliquit. Porro quæ obuiis in vrbibus expertus sit Procerum ac populi studia, ne longum fiat, prætermisissis, id modò semel dixerim, quod Ioannes Polancus scriptum reliquit: Quem admodum quosdam inhumanitas interdum hospirum fugat, ita inter causas maturandi discessus Lainio nimis effusam hospirum benignitatem fuisse. Quod cum officiis erga eum permulsi vbi que inuitando, domum vocando, aliterque certarent, mosque geri omnibus nequaquam posset; ne quis quædam prælarum sibi doleat, ab omnibus se properato abitu liberabat. Collegia item passim, vbi non adessent, postulabantur: de qua re, vt sæpè antè per litteras, coram multa egit Leodiensis Episcopus. Colonia Agrippinæ, quò tertio Kalendas Iulias ventum est, tum Socios Collegij communiter ac viritim sanctis colloquiis, tum Carthusianos Patres id summè rogantes Latina concione mitificè recreauit. Sed arduum cogitatu, ne dum dictu est, quantum mox Treuiris in eum humanitatis Antistes exprompserit. Ita agebar nobilissimus Princeps, ea caritate atque obieruantia, vt veluti oblitus amplitudinem suam, perinde vt vnus de grege nostro aduersus Præpositum Patremque se terret: palam etiam confirmans hanc disciplinam formam vsque eò sibi probari, vt, si alligatus vocatione sua non esset, ab hac minime alienum fore se crederet. Hand absimilem præ se benignitatem tulit Antistes Moguntinus. Vtrumque Lainius, quod apud omnes, in quos ircedisset, sacros Præsules magnopere curæ habebat, vt ad Concilium irent, vehementer hortatus est. Sed illi (id quod erat) pericula ditionum suarum propter confines hæreticos, causati, aiebant tamen, si Pontifex mandaret, omnia obsequio postularos. Augustâ vbi venit, tantu Camilij, qui Oenipótani res Collegij componebat, desiderium inuenit apud Catholicos

71
Cameracensis Collegium promittitur.

72
Antuerpiensis.

73
Benignitas obuiarum civitatum erga Lainium.

74

vr precibus eorum victus, continuò Augustam reuertiiussit. Cum Fuggeris de Collegio ibidem ædificando, quod postea singulari benignitate fecerunt, locutus est. Vrfula Marci Fuggeri vxor, ea, quam supra memorauimus ad sanctæ Ecclesiæ gremium Canisij concionibus renocata, iamque Christianæ sanctitatis forma habebatur, dolo haud malo vsa est, quò benignitatis suæ participè faceret. Cùm multa offerret, eaque Pater repudiaret omnia, quòd Pontifex Maximus quidquid vsui foret, præberet, saltem rogauit sacra quædam linteola (corporalia vocamus) ne aspernaretur. Hac tandem, vt pietati eius aliquid indulgeret, accepturum se cùm respondisset, Vrfula protinus mittit inclusa in arculam: quæ aperta inuenitur corporaliū tegmen phrygio pictum opere aureis argenteisque distinctum laminis, cum Deiparæ eleganti effigie in umbilico vnionibus ac gemmis illuminata. Id vbi vidit Pater, negat se accepturum. At pia femina vnà cum sacris sudariolis, & tegmen acceptum esse contendens, vetuit ad se referri. Itaque missum est Romam pia eius liberalitatis monumentum: & Lainium Augusta digressum postero die Ingolstadtium excepit. Vbi præter cetera summo uendum ab Academia publica Doctorem, qui hæresim profeminabat, curauit. Ingolstadtio Monachium vnus & dimidij diei itinere perlatus ingentem voluptatem ex Theodorici Canisij virtute, ac totius Collegij disciplina, religiofacque compositione (vt ad Rectorem mores facile parentium vita formatur) percepit. Inde Oeniponto transiens, Tridentum tandem iam diu expectatus, & obuiam etiam missu nuncio festinare iussus, Idibus Sextilibus insigni omnium gratulatione ingreditur duobusque è Societate Theologis Ioanni Couillonio, & Alfonso Salmeroni, quorum ille Bauari Ducis, hic Summi Pontificis missu aderat, conducta in domo coniungitur. Fuerat ibidem duos circiter menses Canisius quoque, ac sententiã suam inter Theologos aliquoties magna cum approbatione dixerat, & alia multa curarat. Quippe cùm haud facile alius crederetur de Germaniæ rebus Concilij Patres, quàm Canisius, propter diutinum earum vsum posse melius edocere, quemadmodum Cardinalis Varmienis Romam ad Augustanum scripsit: atque ex altera parte nullo modo Germania eo spolianda præsidio id temporis videretur, ea mediocritas probata erat, vt is tantisper dumtaxat, dum res Germaniæ postularent, Tridenti subsisteret. Itaque cùm Maio fermè ac Iunio ibi fuisset, propter ad custodiam suam recesserat, eum Tridenti non modò ad rem communem, sed etiam ad priuatam Cardinalis Hosij salutem eius aduentus contulisset. Qui cùm eger ita decumberet, vt iam se ad obitum seriò compararet, statim vt Canisius adfuit, morbus abcessit. Id quòd & mirabatur, & precibus sanctitatisque Canisij Cardinalis acceptum palàm prædicans referebat. Iam Lainio ad publicum conuentum vocato, quòd Præpositus Religiosi Ordinis esset ritè ab Sede Apostolica confirmati, & Societas religio Clericorum esset, titulum Magister in Generalium subselliis proximum ei post Canonicorum Regularium Generalem sedendi

locum assignari. Cùmque reluctaretur, libenterque cessurum iuri suo, ac postremum Generalium, ne quem fortè offenderet, sessurum diceret, Legati dixerunt, nequaquam ad ipsum pertinere, quem locum mallet deligere, sed ad se, qui tueri dignitarem Ordinum, verustofque Ecclesiæ mores deberent: planumque esse Presbyterorum Ordinem Monachorum Ordinibus præferri solitum. Itaque modeste obtemperaret. Id vbi viderunt Fratrum ac Monachorum Præpositi, quòd Societas eo tempore Religiosarum familiarum nouissima esset, suarum quisque partium existimantur familiæ sibi commisit tueri locum: diserteque passuros negant, rem maioris, quàm in speciem videatur, ponderis ita repente decidi, & in Oecumenico Concilio prærogatiuæ eius possessionem occupari. Cardinales Legati ob eam difficultatem iubent Lainium vnum aut alterum diem abstinere à conuentu, quoad cum Religiosorum Antistitibus quid ferret decori ratio, conueniret. Apparebat non mediocrem imminere perturbationem si pergerent Legati destinatam Lainio sedem tribuere: & iam interminantium voces audiebantur, se domum protinus abituros. Quippe vt Religiosis priuatim de loco potius inferiore Christi monitu, quàm de superiore certandum est; ita Magistratus, quibus non modò disciplinæ cuiusque cætus, sed & proprii iuris, & ornamentorum omnium demandata custodia est, pro eorum tutela non segniter excubare decet: cùm præsertim, vt sunt humani casus incerti, incidere possint tempora, in quibus ex re alioqui perleui pendeat summa grauisimarum. At Lainius ea videns certamina, re domi consultata, de communi Sociorum sententiã Legatos per Deum immortalem orat, modò testatum sit Societatem esse Clericorum è genere, inum sibi locum, ne qua rerum communium tractationi afferatur mora, concedant. Nullam fieri Religiosæ familiæ, nullam sacerdotali dignitati iniuriam, si pro pacis & caritatis bono volens ac prudens iure decedat suo. Laudaerunt omnes hanc animi æquitatem: dixeruntque facere eum pro cognita sua modestia, bonique publici perpetua cura: tum ad litem dirimendam ita rem temperarunt, vt ipse extraordinario loco in subselliis Episcoporum sederet, verum sententiã postremus Generalium diceret. Visus est vniuersus ille venerabilium Patrum senatus id temperamenti probare: nihilo tamè fecius, dissipantibus iis, qui postea Lainij auctoritatem ac sententiarum pondus obstare suis conatibus doluere, in multas prouincias, & nominatim ad Cæsarem & Ducem Bavarum infestus manauit rumor, tanquam se ille Præsulibus inuitis in locum sibi non debitum intrussisset. Quam falsam & verò etiam perniciosam fabulam Concilij Præsides extinguendam rati, diploma, quod infra scriptum est, ediderunt: Nos Hercules Gonzaga 79
titulo S. Mariæ Nouæ, de Mantua; Hieronymus 79
titulo S. Sufannæ, Seripandus; Stanislaus titulo 79
S. Pancratij, Varmienis; & Ludouicus titulo 79
S. Cyriaci in Thermis, Simonetta vulgariter nun- 79
cupari, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyteri Car- 79
dinales, sacri Oecumenici & generalis Concilij 79
Tridentini Præsidentes, & Apostolici de latere 79
Legati

75
Canisius ad
Concilium
venerat.

76
Cardinali
Hosio volen-
tiam re-
stituit.

77
Quilocus
sedendi Lai-
nis datus in
Concilio.

78

79

Legati intelleximus non sine animi nostri mole-
 stia variis in locis & prouincijs vano sanè & in-
 iusto rumore iactati, quòd Reuerendus Pater
 Magister Iacobus Lainez Præpositus Generalis
 Societatis Iesu renitentibus & inuitis Prælati-
 bus ad sententiam inter eos dicendam se ingesserit:
 ac aliarum Religionum Monasticarum Genera-
 rum sic partium, qui huic sacrosancto Oecume-
 nico Concilio nomine Sedis Apostolicæ præsu-
 mus, & moderari ea, quæ in illo geruntur, & de
 personis in eo sententiam dicturis, de quæ ordine
 ipsarum legitimo cognoscere, & cum opus est,
 attestari, omnibus & singulis Christi fidelibus fi-
 dem faciendam censuimus, prout per præsentis
 facimus, quòd prædictus Pater Præpositus Ge-
 neralis Societatis Iesu nullis Prælati-
 centibus, sed potius cooptantibus, & Sanctissi-
 mo Domino nostro id ipsum iubente, iuxta con-
 suetudinem iam pridem in Ecclesia Dei rece-
 ptam (qua Generales Religionum cum suffragio
 definitiuo ad Concilia admitti solent) & ipse ut
 Præpositus Generalis approbata Religionis à
 nobis est admissus. Cum autem huius Societatis
 Religiosum institutum Presbyterorum, & non
 Monachorum sit, & de iure Presbyteris & Mo-
 nachis sua in Concilijs loca assignari soleant à
 nostro ceremoniarum Magistro, dubitatio ex-
 orta est, quo in loco Pater Præpositus præfatus
 esset constituendus, num ut Presbyter ante Mo-
 nachos, an ut posterior inuitatæ & approbata
 Religionis caput post antiquarum Religionum
 capita sedere, & dicere suam sententiam debe-
 ret. Licet autem Præpositus dictæ Societatis
 institutum affirmaret, & consistere uellet: quòd ad
 dicendi ac sedendi locum attinet, modestiæ &
 pacis studio postremum inter Generales se uelle
 declarauit: & re ipsa postremum postulauit. Nos
 uero cum ex alijs Concilijs exemplum non ha-
 beremus, quippe cum post vltimum Lateranen-
 se hæc Religio Presbyterorum, quæ iam latissi-
 me per Christianorum & Gentium etiam pro-
 uincias (Deo quòd cepit opus promouente)
 cum maximo animarum fructu patet, instituta
 in Ecclesia Dei, & approbata per Sedem Apo-
 stolicam fuerit, nihil de loco legitimo statuen-
 tes, extraordinarium locum eidem Præposito, & à
 Monasticarum Religionum Generalibus seiun-
 ctum, ut sine Presbyterorum præiudicio suam
 sententiam post alios Generales diceret, assigna-
 ti iussimus. Quo in loco ipse Reuerendus Præ-
 positus ab eo die, quo in generali congregatio-
 ne primùm admissus est, scilicet die vigesima pri-
 ma mensis Augusti præteriti semper omni animi
 modestia ac quiete sedet, ac sententiam dixit. In
 quorum omnium fidem præsentis manu nostra
 propria subscripsimus, & antiquioris nostri si-
 gilli impressione communiri fecimus. Datum
 Tridenti, die prima Nouembris, M. D. LXII.

80
 Quam ex-
 traordinari-
 us hono-
 rarius Lainio
 habitus in di-
 cenda sen-
 tentia.

modi ille, perque ortum audiretur, in diem
 postero dictione dilata, totum matutini con-
 uentus ad dicendum ei vni tempus attribuunt.
 Nemo erat, quem non audiendi hominis mira
 cupido teneret: hos, qui vel Romæ alibi que con-
 cionantem, vel in eodem Concilio Pauli Iulij;
 temporibus disputantem audierant, quòd no-
 rant, quid dicendo posset; illos ut experimento
 suo sententiam ferrent, verè tandem in angu-
 sto illo pectore tantum literarum esset recon-
 ditum, tantum eloquentiæ, quantum adeo ma-
 gnificè fama celebraret. Memorabantur que
 modò egisset in Gallia, quam constanter ac sa-
 pienter hereticorum retudiisset audacia: post-
 tremò destinatum illi præter consuetudinem ad
 dicendum spatium expectationem omnium e-
 rexit. Itaque postero die, quanta carò frequentia
 Concilium sit, nullus è Cardinalibus Legatis,
 nullus è Principum oratoribus, nullus omnino
 ex Episcopis alijsque Prælatibus detentus est.
 Lainius è loco ubi constituto dicere exorditur;
 sed cum paulò remotior ab Legatis esset, hi, quo
 clariùs exaudiret, ad se acceritum, apud se lo-
 cant. Verùm inde quàm ab Legatis comòdè,
 tam difficilè ab imis Episcoporum audiebatur:
 qui, cum aures ipsi quoque utentes haberent,
 nec viam promptiorem vllam, qua desiderium
 earum explerent, dispicerent, suis relictis sedi-
 bus accedere propius cœperunt. Iamque alij su-
 per altos, plurimi commouebant se, & magna
 subselliorum remotiorum pars vacua relinque-
 batur. Tum demum Legati afferri suggestum
 iubent, inter que se & Episcopos collocari, ex eo-
 que fari Lainium. Dum hæc iurandum ita inter-
 rumptur dictio, tanto que motu ad audiendum
 certatur: dum à vicioribus fertur statuiturque
 suggestum; noti Lainij amicique animo trepi-
 dabant, verentes, ut pacem expectationi exitum
 res iociretur. Ex illis hæc voces passim audiebantur,
 fieri non potest, ut hic fauori, quem habet,
 expectationi que, que de eo est, respondeat. At
 ille consensu suggesto, diuinoque afflante spi-
 ritu ita tenui, angelicus in causam est: tam clarè
 facile que res abutillimas enucleare; nubes ex
 opinionum varietate auditarum obortas diffi-
 cere, relque, quas ingenij humani acies vix con-
 sequitur, quam ante oculos ponere cepit; ut
 cum duas ipsi horas, ac dimidiam perperua ora-
 tione dixisset, honestissimus ille ex flore & apice
 gentis humanæ confessus propè attonitus hæse-
 rit: omnes profterentur & fauorem auditorum,
 & expectationem longo intervallo superatam.
 Quem adeo felicem successum Polancus ac cæ-
 teri Patres, non Lainij modò facultati, sed com-
 munitus Societatis precibus tribuebant. Homi-
 nis fortasse magnam partem modestiæ submis-
 sionique deberet; cum adeo solenne Numini sit,
 ut se quisque maxime effert, demittere; ut demit-
 tit, cesserit. Haud dissimili frequentia & appro-
 batione deinceps sæpius in conuentu Præsulum
 sententiam dixit, & concionatus in templo est.
 Verùm in dicenda sententia cum alijs semper
 constantiam, rectamque suam mentem, tum bis
 potissimum palam fecit. Cæsar & Bavarus Prin-
 ceps vltim calicis postulabant popularibus suis
 permitti. Lainius id sentiens rei Christianæ omni-
 nino

81

82

83

Verba Lai-
 ny præ-
 clara.
 Cum dif-
 fido sen-
 tentiarū
 posse obi-
 nere con-
 cordiam
 voluntari-
 um.

nino perniciosum, acerrimè contrà differuit, hoc
 prudentissimo vsus exordio: Libenter planè illu-
 strissimi ac Reuerendissimi Domini, & Patres
 sanctissimi, ego postremus dico, tum quia sic mi-
 hi plus est spatij ad meditandū, quod super tam
 arduis rebus afferre debeam; tum quia etiam au-
 diens tot optimos & sapientissimos Patres, qui
 ante me dicunt, multa ab eis disco, quibus mens
 mea, & controuersia illustratur. Atque in præ-
 senti quaestione ex ijs, quæ quisque sapientissimè
 cõtulit, duo præcipuè collegi: ex vna parte sum-
 mam tot doctissimorum Patrum inter se consen-
 sionem, ex altera disensionem pariter summam.
 Consensus fuit in voluntate; quòd propositum
 in hac deliberatione ac destinatum omnibus idem
 est; Deo scilicet optimo maximo placere; popu-
 lis, quorū causa tractatur, consulere: pijs votis In-
 uictissimi ac religiosissimi Imperatoris, & Illu-
 strissimi Ducis Bavaræ suffragari: cum præfer-
 tum id vtriusque, optet Summus Pastor, perant Illu-
 strissimi Legati, Principum, quos nominavi, ora-
 tores enixè contendat. In hac ergo voluntate
 pro caritate, qua diuinæ gloriæ, salutique proximo-
 rum student, consentiunt vtrique vniuersi Pa-
 tres. Nec dubium, quin, si ad eam rem vsus cali-
 cis conferre censerent, perlibenter concederent,
 eo magis, quòd non modò nihil neque commo-
 di, neque honoris consequuntur, si negent, ne-
 que labore villo se liberant: cum eodem negotio,
 eademque impensa, qua tum sacratu calix præ-
 beretur, nunc communis ad abluionem porri-
 gatur: sed etiam è contrario periculum adeant,
 ne tot populorum ac Principum animos iritent,
 sibi que reddant inensos: quorum gratiam, si
 postularis eorum indulgere vellent, possent fa-
 cillimè demereri. Non igitur hac in re voluntate
 quisquam dissentit: neque verisimile est, vt vel
 ex inuidia fraternali gratie id, quod salutare iudi-
 cat, neget, vel odium tantum, totque damna &
 pericula velit sibi gratis accersere. Nec profectò
 sine temeritate, Deique & proximorū offensione
 sentire aliter licet, quam omnium voluntates hac
 in re summè esse concordas. Veruntamen haud
 fuit dissensio minor in ratione atque sententia.
 Alij censuere negotium hoc nequaquam à Con-
 cilio tractandum, sed referendum ad Pontifi-
 cem: alij ne id quidem fieri à Concilio debere:
 alij tractandum quidem in Synodo, sed non in
 præsentia: alij contrà & tractandum, & statim.
 Horumque pars calicem omnibus vniuersè con-
 cedit, pars nulli, pars tantum quibusdam. Neque
 hic conuentū, quinam essent hi, quibus concedi
 oporteret, Bohemine solum, an etiam Hungari,
 an etiam Germani. Postremò in conditionibus,
 sub quibus concedebat, maximè variatum. Quæ
 tanta dissensio nata est tum ex rei natura, quæ
 cum varia sit, diuersas probabiles rationes admit-
 tit; tum ex infirmitate nostra, qui cum in hac pe-
 regrinatione ad intelligendum adminiculis vta-
 mur corporis, vtriusque sunt constitutiones & af-
 fectiones corporum; ita variæ sunt discrepantes
 que sententia. In celo summa erit voluntatum
 sententiarumque concordia. In hac peregrinatio-
 ne mali quidem inter se sepe numero tum volun-
 tate, tum sententia dissident: boni verò volunta-
 te consentiant, quia quòd bonum verè est, vo-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

lunt, si boni sunt; sententia differunt, quia alia a-
 lios boni species trahit; cum ita quidque excipia-
 tur, vt est affectus qui excipit. Hinc inter Paulum
 & Barnabam discrepantia orta: hinc inter omnes
 veteres ac recentes Doctores multiplex opinio-
 num varietas; qui cum omnes veri sectarentur
 vestigia, quod non est nisi vnum, in diuersa ta-
 men abiere: hinc denique in hac nostra volunta-
 tum concordia discordia sententiarum. Hoc sa-
 pienti vsus exordio, vt ab se, & ab idem senten-
 tiis remoueret inuidiam, quamvis tantum So-
 cietas Ferdinando Cæsari, & Duci Bavaræ debe-
 ret; tamen post publicas rationes priuatas ha-
 bens, rem ita, vt nemo fortius ac vehementius,
 distulauit. Sub ea cum diu multumque ac summis
 studijs agerentur duæ controuersia, esset ne
 Episcoporum potestas absque medio villo protin-
 us ab Deo, & num diuino iure præceptum, vt
 in suis diocæsis Episcopi residerent: permul-
 tique, & Hispani maximè, priorem affirmarent,
 idque gratum esse Philippo Regi putaretur: alij
 verò, qui videbantur studere Pontifici, negarent;
 Lainius inde exorsus, nec à Pontifice se rubeum,
 nec vniuersum à Philippo galicum expectare, atque
 aded existimarent omnes de animi sui sententia
 nullo nisi ad conscientiam suam respectu pronun-
 ciaturum; tam diu pro ea parte, quæ ad Ecclesia-
 sticam hierarchiam continendam, suoque mem-
 bra cum capite archius iungenda spectabat, dif-
 feruit; tam felici exitu perorauit, vt tum maximè
 adesse illi Numen diuinum visum sit. Fuit ex Epi-
 scopis vnus, qui quanquam appellatus est nun-
 quam, tamen quòd quam parum eius rationes
 firmamēti haberēt, euidenter apparuit, est non-
 nihil commotus: ceteri ferè omnes vtraque in
 controuersia summo opere laudantur constantiam
 sapientiamque Lainij: multique postea conati
 sunt quæ dixerant explicare, & ad sensum com-
 modiorē trahere: multi aiebant, si quæ tum au-
 diuerant, audissent prius, fuisse aliter sensuros:
 nec pauci ingenuè & candidè sententiam retra-
 ctarunt. Legati Pontificij restati sunt non vulgare
 eo die vnius hominis meritum in Sedem Apo-
 stolicam extitisse. Hac tanta existimatione, quod
 consequens est, vsu veniebat, vt plurimi vel ad se
 sacrum Doctorem accerserent, vel ad eum se ipsi
 conferrent, consilium ac lumen ad suas res pri-
 uatas & publicas petiti. Officij verò gratia ab
 ira multis expectebatur, vt vno eodemque die qua-
 tuor ac plures sapissime inuiterent. Cum de Sa-
 cramento Ordinis concipiendi Canones, ac pro-
 more breuis doctrinae explicatio componenda
 esset; & in paucis, qui ad hanc rem sunt nominati,
 delectus ipse quoque esset, collegæ totum ei ne-
 gotium permiserunt. Quod tam prudenter est
 executus, vt Legati, qui solebant in alijs eiusmodi
 scriptis demere, mutare, addere multa, ne vnū
 quidem apicem in scripto Lainij, quem minus
 probarent, inuenirent. Magna de Salmeronis
 quoque scientia erat opinio. & Polancus, qui
 item inter Theologos sententiam peragebat,
 non solum doctus, verum & grauius culta oratio-
 ne vtens approbationem ex merito ferebat: cum
 dicerent vulgo, ea demum dignitate ac maiesta-
 te summas ac diuinissimas res tractari, quæ esse
 illud perique interpretari sunt haud sine Dei

85
Lainius pro
Pontifici
an Auctoritate
contendat.

86
Doctrinam
de Sacra-
mento Or-
dinis com-
ponit.

Societati suæ fauentis quadam indulgentia factum, vt sententiæ prima ac nouissima ab ea essent; & ortus ab ea orbis, ab eadem clauderetur: cum Salmeron inter Theologos differens primus veluti præfaretur, & vltimus Generalium Lamius petoraret: ille semina faceret, hic fruges demeteret. Censebant etiam multi, cum tanta esset Lamius auctoritas, itemque, cum vsus posceret, tanta simul vis & doctrina, simul libertas ad arguendum; non paucos fieri magis in explicandis sententijs consideratos, eum dicturum post se eum scirent, & diligenter attendere: & verò, siquid ad aures accideret, quod refellendum putaret, nequaquam parsurum.

87
*Augerij
præclara
res in Gal-
lia.*

Hæc Tridenti dum fiunt, interim Edmundus Augerius in Gallia, qui non vitæ suæ, sed proximorum salutis gratia iterum pugnaturus aufugerat, continuo inter Aruernos diuinam rem tractare aggressus, multa eaque præclara effecit: quæ magna cum animi sui voluptate Lamius ex Annibalis Codretri litteris cognouit. Quarum litterarum sententiâ, atque adeo verba hæcerant:

De Patte, inquit, Edmundo Rectore nostro multa haberem, quæ dicerem, si vellem singula persequi. In vniuersum plerique illud iure dixerunt, diuina erga Aruernates benignitate factum, vt ereptus hæreticis, nec vltra inter Delphinates locum habens, in has se regiones transfugeret, quarum salutem & tranquillitatem defenderet. Nam præter spirituales fructus confessionibus, concionibus, familiarique consuetudine collectos, quos recensere nemo possit, in ipsis etiam hostibus repellendis, qui Aruerniam circumstabant, & iam propè in eam sese infuderant, vix dici queat quantum laborauerit ac profecerit, tum principibus viris Magistratibusque monendis & cohortandis, tum præcationibus publicè priuatimque ac supplicationibus instituendis. Vbi primum huc venimus

88

(Billomum intelligit) post transactos hic aliquot dies, Claromontem Aruerniæ metropolim concionandi gratia petijt: magnaque illic frequentia & applausibus dies multos conciones habuit. Deinde furentibus circum hostibus, cum in metu ac trepidatione esset omnis hæc regio, huc reuersus populum Billomæam ad quadraginta horarum præcationem inuitat: qui etsi eum præcandi modum nondum erat expertus, mirum tamen quanto consensu accepit, quanta pietate frequentiaque transiegit. His absolutis, publica supplicatio decreta est: & incredibile dictu est quantis suspirijs ac lacrymis deuota plebs, (quod equidem minimè credidissim, nisi vidissem) Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, cum in locum suum reponeretur, comitata sit. In Claromontem Edmundus redijt, & post non multos dies, quibus conciones habuit, eandem ibi & orandi & supplicandi rationem instituit. Post Romi (quæ vrbs est nobilium virorum frequentia & Senatu insignis) idem effecit, atque vt hæc sunt vrbes multò ampliores Billomio, non dubium, quin ad conciones ac preces & supplicationes frequentia populi maior conuenerit, & vberior fructus extiterit. Ille præcipuus fuit, quod plerique ab hæresi ad fidem Catholicam sunt conuersi, & magna habendi Col-

legia Societatis incensi cupiditate. Diu Romi commoratus est, quotidianis concionibus & confessionibus intentus: vixque se inde extricare poterat; ita eum tum ciuitas omnis, tum summus Præses amabant pariter, & magnificiebant. Interim Iudorum (quæ ciuitas iam inde à viginti quinque, & amplius annis receptaculum fuerat hæreticorum, & tanquam altera Geneua; nec longius quàm leucis quatuor Billomo distat) à Catholicis obsessum, & in deditionem acceptum est. Eò tum ab vices Regis agente euocatus Pater Edmundus tantum intra quinque propè hebdomadas concionibus, alijsque, quibus potuit, rationibus effecit, vt mille circiter & quingenti abiurata hæresi Catholicam fidem professi sint; cumque nonnulli morti essent adiudicati, tantum, hortando monendoque apud ipsos valuit, vsque ad extremum spiritum eos comitatus, vt palam dari se sepulture, pro seque orari iam iam morturi obnixè precarentur. Oratio quoque publica, & supplicatio illic instituta; ac tota propè ciuitas sacra communionem Sanctissimæ Eucharistiæ donata est. Dum supplicatio duceretur, in platea ciuitatis libri hæreticorum quàm plurimi combustisunt. Quæ ea deuotione fiebant, vt mirarentur omnes, vnde tanta tam repente mutatio contigisset. At Edmundo occupationibus presso ne reficiendo quidem corpori otium superebar. Nec facile dixerim quanto populi dolore, quàm propè inuitis Ducibus ac Magistratibus inde discesserit, orantibus vt se reuiceret; maximè verò, vt Aduentus & Quadagesimæ tempore illis concionaretur. Quod idem & cæteræ, quarum antè mentionem feci; vrbes summopere contenderunt. Inuitis præterea, præbitaque sibi à Deo dicendi facultate inuit alias aliquot vrbes, Montem Ferratum, Curtam Petram, & Marenas, vnde & Ministrum quemdam verbi Saranæ solo suo aduentu fugauit. Ex his rebus magnum & huic Collegio, & cunctæ Societati nomen acreuit, non his modò regionibus, sed in aula etiam Regia. Sunt enim hæc ad Marschallum sancti Andree, qui toti Aruerniæ præest, à Ducibus perscripta diligenter. Hic verò nullus est eorum, qui rebus præfuit vel factis, vel profanis, apud quem non plurimum valeat Pater Edmundus. Illud quoque consuetum est, & recens introductum eodem auctore tum hic, tum alijs in vrribus præcipuis, vt post Vesperas diei Dominicæ Sanctissimum Christi corpus ad altare maximum maximi templi solenni cerimonia populo ostendatur, ac per templum supplicationis in modum circumlarum in sedem referatur suam. Quod quidem magna celebritate fit, casente interim Clero, proque Rege, pro Gallia, pro Ecclesia tota comprecante; campanis festo tinnitu sonantibus: populo verò quamplurimo, quantaque dici possit maxima pietate adstante. Denique vt semel dicam, vix quidquam vel inter Catholicos, vel apud hæreticos tentauit, quod non facillimè perfecerit. Nunc demum cum Catholicorum copias Delphinatium fines esse ingressas, iamque Viennam ac Valentiam receptas à Catholicis

tholicis esse (inter quas sita est Turno) frequens fama attulisset; Edmundus ad sextum Nonas Octobris Turnonem versus abiit, simul ut Valentinos consoletur, simul etiam ut ea prospiciat, quæ ad reditum Collegij Turnonem spectant. Hæc de Edmundo Annibal Lainio nunciavit.

92. Interim Parisios grauissima post cæteras calamitates pestilentia inuasit, qua amplius octoginta hominum millia traduntur absumpta; & quatuor de Societate, in ipsius Paschasius, ea sublata sunt. Post Idus Augusti ubi ingravescere malum cœpit, Pontius ad villam sancti Clodouai secessit. Paschasius, quantum multum rogatus, cum diceret nusquam se tutiorem fore, domi voluit ad eius quasi custodiam subsidere. Manserunt cum eo Socij duo Ioannes Allobrox, & Ioannes Borghesius coquus, vir rectus & simplex: in quo plane non erat dolus. Ioannes Allobrox paulo post ad Pontium, ut apud eum tutor esset, missus, luc inter eundem contractus vix triginta sex horis superstes octauo Kalendas Septembris diuinis præmunitis mysterijs obiit. eaque nocte, qua decessit, ter cubiculi sui fores pulsati Pontius audiuit: cumque nemo appareret, horrore magno perfulsus, id, quod erat, expirasse Ioannem coniecit. Iam non urbem modo, sed late suburbana quoque pestilentia deuastrabat. Quam ob rem Pontius Orthonem Briamontium, quem paulo ante Parisios Natalis è Belgio miserat, retro in eam prouinciam vna cum Guilhelmo Flandro, tantisper dum Gallie salubrior tempestas succederet, consultum putauit remittere. Hi, dum Parisios ad eunt, ut Paschasius placere sibi ostenderat, mandata eis & viaticum traditurus, Ortho ex itinere pestifero saucius carbone peruenit: alteroque die, cum ei paterno studio posthabita sui cura Paschasius inferuisset, quarto Kalendas Septembris est mortuus. Hac re cognita Pontius, ut omnino Paschasium ad conseruandam pro Dei gloria salutem adduceret, cum eo in colloquium in nemore, quod Boloniæ dicitur, venit. Et ille quidem in permanendi sententia persistit: verum Pontium ac Socios longius ab Parisijs eedere in loca integra inuit. Nouidunum itaque urbem pestilentia atque hæresi intactam petiere: Paschasius, & Ioannes coquus mansere Parisijs, & ille decimo octauo Kalend. Octobris, is octauo post die sublatus est. Erat Paschasius vnus è decem primis, & superstitum antiquissimus Professorum, vir innocens ac placidus: quem B. Ignatius præ morum innocentia (ut supra memorauimus) Angelum consueuerat appellare: ita Societatis amplificandæ, iuuandæque Gallie cupidus, ut ea fuerit eius causa mortis. Cum enim bonus Pater Collegij initia sustinere cuperet, cæteris ad salubriora loca dimissis, adduci non potuit, ut ipse quoque fuga sibi consulere. Pater Nicolaus Belsilius narrat se ex eo audiuisse, cum diceret viginti annis persistisse in petenda à Deo humilitate, nec tamen videri sibi eam consecutum: quod posterius ex humilitate ingenti haud dubie sentiebat. Quam enim suimet contemptu gauderet, cum affli-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

due perspectum est, tum aliquando cum rediret Billomo Lutetiam: iter habebat pedes Beltrando Roserio comite (qui id scriptum reliquit) per agrum, in quo demetendis frugibus ad triginta homines opus faciebant. Hi continuo pannosum conspicati senem ludibrio habere cœperunt, & onerare conuicijs, simulatorem inter cætera deceptoremque magnis vocibus appellantes. Quem ad verborum sonitum, quasi ad iucundam symphoniam baculo suo innixus, ut audis auribus omnem exciperet, constitit Pater; nec gressum mouit, quoad illi satietate, partimque pudore finem fecere. Tum verò Paschasius erigens se, placidissimoque vultu messorum quasi de beneficio grates acturus intuens, Deus, inquit, vobis benignè faciat, filij, ac benedicat: eaque dicens manu simul crucis salutare signum ad benedicendum expressit. Non rulare tam insolitam mansuetudinem quamuis rusticana pectora. Diceret vim continuo bonæ famuli Dei precationis sensisse. Extemplo velut attoniti ad eius circumfusi pedes veniam precantes, se iniquos conuiciatores, illum virum reuera sanctum prædicant. Apparebat etiam Paschasij humilitas ex itineribus, quæ semper agebat pedes: cumque ab Antistite Claromontano adactus quondam esset equum accipere, statim ut egressus vrbe est, ad Franciscanorum cenobium eo relicto, Christi Domini more perrexit. Quibus in itineribus, cum ad diuersiora peruenerat, in secretum aliquem abdere se locum solebat, ac flexis genibus, aperto capite sacerdotale officium ante omnia exequi tanta contentione & caritate, ut vultus ipse ardere videretur. Nec minor erat eius ardor iuandi proximos. Nunquam nec audiendis confessionibus, nec habendis pijs sermonibus, nec visitandis agris siue interdium, siue noctu defatigabatur. Sæpè ita accidit, ut ad agros, cum vix ad mensam consedisset, vocaretur; illicoque exurgens, quò vocabatur, properaret; nec quidquam dein toto die gustaret, tanquam abunde caritatis pabulo recreatus. Nec semel eodem die reuocatus initio cænæ alacritate magna propè ieiunus accurrebat, non solum cibatu, sed etiam quiete nocturna libenter, ut proximorum saluti consuleret, sese defraudans. In priuatis colloquijs ad Christi amorem in hominum animis ingenerandum multum valebat. Ad longas pro suggestu conciones defici se memoria ingenue fatebatur: cæterum perlibenter alijs, qui verba facerent, præbebat aures. Nuper verò Billomi Patres animaduertent, cum de Societatis initijs & progressibus verba Natalis faceret, Paschasium perattentum absque vilo singultu ac strepitu labentibus perpetuo riuo per genas lacrymis ab exordio sermonis ad finem persequisse. In secundis iuxta rebus & aduersis vultu semper eodem cernebatur: quippe cum status mentis, unde vultus fingitur, semper æquabilis & idem permaneret. Propria tamen eius laus dicebatur simplicitas mixta prudentiâ. Hanc principio complexus toto vitæ cursu tenuit. Hanc prædicabat ipse frequenter, & commendari ab omnibus cupiebat.

X 2

97. Simplicitas in Paschasij erant.

Olim Andream Frustum rogavit, ut in illius laudem poema conscriberet. Quæ una virtus facilem totius viri æstimationem offert. Quippe anima benedicta omnis simplex. Materia enim maximè capax caelestium donorum simplicitas est: perennis fons beatæ cordis tranquillitatis, impenetrabile diabolo munimentum: virtutum cæterarum conciliatrix, alitrix & decus. Nam quod in ore formoso hilaritas, hoc est in virtutis quasi vultu simplicitas. Cui referuatur quidem copiosa merces in celo, sed & presentem fecum affert, oprabilem maximè procuratoribus animarum, alienæ benevolentia rapax illicitum. Nihil enim ita blandum & amabile, ut candidum & apertum, & cui te securus credas, ingenium; ut nescius cuiquam nocere, ac cuius prodesse paratus animus. Itaque simplicitum congressu & Deus & homines misericè delectantur. Denique simplicitas in eum maximè statum reponit humanam sobolem, unde serpentis fraus parentem primum deiecit. Liber ad extremum quid de Paschasio Beatus Ignatius sentiret, ex eius codicillo, qui etiamnum extat, subiungere. Quærebatur inter Socios idoneus Æthiopiæ Patriarcha; & ad id munus tria præcipuè requirit Ignatius dicebat, sanctimoniam vitæ, literarum scientiam, & quædam bona corporis. Inde primis Patribus serè singillatim omnibus, quod alij alia se carerent, exclusis, Paschasius, inquit, ante omnia ita est vir bonus, ut à nobis quasi Angelus in Societate habeatur: deinde præter scientiam qua pollet, plurimum in visendis reformandisque Episcopatibus, & monasterijs habet usus: quippe qui præter alia, etiam Nuncius Pontificius in Hibernia veritatus est: adeo ut eiusmodi negotia nemo vnus è Societate æquè tractarit. Ille autem sic tractauit, ut ad quamcumque rem manus admoueret, operam suam mirabiliter (miranda laus in partimonio Beati Patris) probaret. Nam & valde natura sedulus est: & quoniam adeo se obsessum Episcopalis & conscientiaë causis videbat, magnam in studijs diligentiam & curam semper adhibuit: quæ res maximè in Æthiopia necessaria est. Postremo satis ei honesta est totius conformatio corporis; satis firmæ vires, & prospera valetudo, etasque media annorum circiter quadraginta. Hæc Beatus Ignatius sub annum euntis sæculi quadragesimum sextum, mortuo (ut opinor) iam Fabro de Paschasio scripsit: qui tamen in Æthiopiã missus non est, quod dilata res est in id tempus, cum iam & copia maior Societati hominum erat, & Paschasium ab Gallia remoueri non oportebat. Eo Parisijs mortuo Pontium Nouoduni timores multi curæque angebant de Paschasio in primis sollicitum: quem tunc ex ea cura, siue præstabiliore causa, qua nocte mortuus est, mortuum secundum quietem cognouit. Quod cum certis nuncijs paulò post comperisset, raptim Parisios repetijt, ut rem domesticam in tuto collocaret. Propius domum accedens dum solam & clausam contemplantur, vicinorum vocibus absterretur, ita exitiali infectam lue denunciantium, ut Ioanne, qui vnus reliquus erat de Societate, pridie elato, ne bestiolæ quidem

93
 Ignatij
 de Pa-
 schasio
 iudicium

99
 Pontij sedu-
 litas.

vllæ vine superessent. Aliquot igitur intermissis diebus, vbi primum se mortis furor infregit, homo acer atque industrius magno animo in vacua & horrida rëta ingressus, omnia vbi-que excitatis ignibus perpurgavit, Paschasij curam admirans, cuius in cubiculo super mensam schedulam reperit; in qua bonus Pater incolumitati aliorum diligentius, quam suæ prospiciens cum cura adnotat quid à se contractatum iam agro, quid non esset.

Dum ita Parisiensis domus vastatur, Socijs Roma missis Tolosanum ac Ruthenenfè Collegia incipiunt frequentari. Etenim Tolosates cum acriter in hæreticos vel exilio, vel supremo supplicio animaduertissent, religionem in bonum locum, & veterem propè statum reposuerant: ij pariter, qui Pelletarium comprehendij anno priore iusserant, de quæ medio tollere nitebantur, vel maiestatis, vel alijs atrocibus criminibus damnati meritas decedant pœnas. Ergo ad cepta perniciosa nouum de Societate præsidium, quod illi aduocant eò, & Ruthenas, quanquam inter strepentiã arma penetravit. Auctor præcipuus vtriusque Collegij fuit Georgius Cardinalis Armeniacus Tolosæ Archiepiscopus, idemque Episcopus Ruthenarum. Tenuia vtrobique miria fuerit. Tolosæ traditum cœnobium est Augustinianarum cum modico, quem habebat pronerum: vnâ, quæ reliqua erat, monacha in cœnobium sancti Pantaleonis traducta. Verum cum perincommodè & angustè habitaretur, collatitia ciues pecunia domum latiore cæperunt extruere: paulatimque miro semper & Cleri & populi. Senatus studio facta sunt omnia laxiora. Neque alia fuerit Ruthenis ordinum omnium studia: quæ egregiè founit initio, qui mox Cardinali abdicanti successit Antistes Iacobus de Corneilhan. Ades ad habitandum, quæ antiqui vrbis Collegij erant, & alia proxima attributa. Bipartita ciuitas est. Sed quæ pars intra mœnia degit, ea propriè ciuitas, quæ suburbium incolit, ea burgus vocatur. Vtraque suos, quibus regatur, Consules habet, vtraque ad Collegium ornandi propria beneficia contulit. Conuentum principio ut Socij sex Collegium inchoarent, & pro suo instituto iuuentutem literis ac pietate Christiana imbuerent: tum verò, prout res familiaris augeteretur, Collegium quoque amplius fieret. Et planè ita euenit, ut deinceps semper pulchro certamine Collegium industriã, Ruthenenfens benignitate inter se superare contenderint. Itaque inter cæteras utilitates mirè conseruata religio est: Clerusque tota Diocesi succreuit instructus adeo pietate ac literis, ut iam nullus tota Gallia ijs superior ornamentis Clerus habeatur, proximaque provincia perlibenter Ecclesijs suis inde sacerdotibus præficiant. E Billomæ Collegio migravit ad Beatorum sedes Petrus Canalis, tanta opinione sui relicta, ut pari sanctitate nemo Billomi decessisse ad eam diem memoraretur. Nondum templo Collegij dedicato, in Canonico- rum templo sepultus est. Inter exequias is certantium piè deosculari, coronisque contingere fuit concussus, ut sex è Societate appositi cultores agrè ne corpus opprimeretur, defendissent.

100
 Tolosani
 Collegij, &
 Ruthenensi
 ecclesia.

101

102
 Petri Cana-
 lii vna re-
 ligiose por-
 tatio.

Præ-

107
Scotia sin-
gna.

ad suos videretur, & Gaudanum aulici cultu or-
narum Crittonius, quò possitaret vsus, ducen-
dum susciperet. Dominarum hæretici, maxime
que spurius Reginae frater, Prior S. Andreae exer-
cebant in regnum atque Regnam ipsam rebus
ante eius è Gallia reditum occupatis, templisque
euerfis: sacrificium tamen in suis ædibus Regina
Catholico ritu obinebat. Cæteram religionem
hec licebat absque Ordinum regni conuentu
restitui: & apparebat plerosque, si res tentaretur,
repugnaturus. Ad hæc aditus ita omnes interclu-
sos & obseptos Proceres, & consiliarij tenebant,
vix vt tandem Apostolico Nuncio semel atque
iterum penetrandi ad Regnam potestas fuerit
per posticum admissa, cum ea suum fratrem, re-
liquosque custodes de industria summouisset, ad
concionem rabule ipsorum dimissos. Memoratu

108

Regina Ma-
ria virtum

difficile est quantum consolationis ex eo Beatif-
simi Patris officio præstantissimæ feminæ acci-
derit, animique quantum accesserit. Renunciari
Pontifici iussit, quod & per litteras ipsa professa
est, se omni studio sanctam fidem tuere, proque
ea extrema omnia paratam subire. Iam tum scilicet
nobile peccus ad contestandam diuturnis æ-
rumnis, vitaque ipsa religionis Catholice sancti-
tatem virtus diuina præmunebat. Vt Episcopos
conueniret, ad quos item Romanus Pontifex
litteras dederat, nihil intentatum per media va-
dens pericula Gaudanus reliquit: sed nemo est
ausus coram homini se credere præter Dunkelie
Episcopum: qui cum in ædes suas in lacus insula
positas secessisset, eò deduci Gaudanum permisit
habitu hominis, qui trapezide Italo, cui pecu-
niam quamdam Præful debebat, famularetur.

109

Vbi verò in secreto conclaui Pontificiæ litteræ
prolate sunt, easque Episcopo Gaudanus reddi-
dit; ambos ea vis lacrymarum oppressit, miseri-
mo religionis id locorum statu lubeunte animos,
vt diu neuter erumpere in vocem potuerit. Inter-
im ex didita fama diligenter Gaudanus ad ne-
cem conquirebatur: euenitque vt mercatorem
Gallum ex Aberdonia vrbe in Dyhalta eunte in
castellum satellites nacti, rati que ipsam esse sub
e mentito habitu Apostolicum Nunciū, verbe-
ribus malè multarent, omni licet asseueratione
pernegantem se esse, quem illi arbitrarentur: &
forsitan confecerent, nisi in urbem redactus pro
mercatore, qui erat, esset cognitus. Tum liber
dimissus est, acceptis verberibus ditior, merce
profecto haud paulò ijs, quas tractabat, vtiliore,
si vti nouisset. Obsederant item portus hæretici,
ne Nuncius acceptis à Regina litteris exitum in-
ueniret. Verum Haius & Crittonius cum fide-
litate pacti, vt aliquot à portu missibus oppeti-
retur, eò per scapham Gaudanū & socium emi-
tere. Vnà Crittonius in Belgiū renauigauit. Haius

110

Scotia inue-
nit egregij
ad Societa-
tem adun-
di.

aliquam diu subsistit; moxque cum præclara ado-
lescensium Catholicorum manu subsecutus est:
ex quibus postea datis Societati nominibus in
viros egregios euasere, Iacobus Tyrinus, Ioannes
Haius, Robertus Abercombans, & Guilielmus
Murdoceus; quibus plurimum Scotia debet; id-
que præterea ex illa peregrinatione princeps ex-
iit. His in Belgio, vt litterarum disciplinis exco-
lerentur, in præfens relicto, Haius & Crittonius
Romam ad ponendum sacre militiæ tirocinium,

& sua consummāda studia, simulque coram Pon-
tifici rerum Scotiæ statum expositura, Lainium
Tridentis allocuti pertere.

In Hispaniæ Societatis hoc anno tranqui-
le fuerunt. Triguerense Collegium in prouincia
Bætica caprum est. Mediocre oppidum Trigue-
rum est in ditione Ducis Methymnæ Sidonia:
verum amplam ac frequentem viciniam ex
Comitatu Niebla, & Marchionatu Gibraleonis
habet. Ne clongè abest ager & saltus, qui Andeu-
uali dicitur, montosa ac siluestris regio, incolis
ærumnolis plerisque, nec minus incultos huma-
nitate ac doctrina gerentibus animos, quam ste-
rile ipsi malignumque solum colant. Hos, abio-
que accolos ita destitutos Franciscus Palma Tri-
guerensis ciuis, idemque Clericus, sed non vltra
tonsuram, vir pius ac locuples miseratus, Colle-
gium ædificandum suscepit. & quamuis ob loci
exiguitatem Patres, præsertim cum offerrentur
celebriora, & cæptas prælatere robore domos,
hererent; Palma tamen constantia, & benigna
sedulitas palmam tulit. hæsitatiōemque omnem
euitit Bultamantius, qui de cætero exigua Col-
legia Societati vitanda, si disciplinam curæ ha-
beret, magnopere cenlebat; tamen spe ingen-
tis profectus, & necessitate gentis commotus,
præcipuus auctor huius suscipiendi fuit. Nec spes
liue eam præclari successus, siue fundatorem fe-
sellit. Anno insequenti milli coloni. Comes Nie-
blæ Eleonora Zuniga & Soto Maior, religiosissi-
ma ac præstantissima femina, tum dignus pa-
rente filius eius Alfonso Peruis Gufmanus
Methymnæ Sidoniae Dux re, patrocinio, omni-
bus caritatis officijs Collegio semper prælo
fuere.

Toleri cum paulò amplius anno in ædibus
Roderici Lopij Auali diuersati Patres, succeden-
te in eas Ioanne Aultriaci, migrassent in ædes
Ferdinandi Franci in regione, quæ Curruum di-
citur, vbi vsque ad hunc annum magnis in angu-
stijs, magnisque incommodis habitauerunt; hoc de-
mum anno piorum liberalitate domum emerunt
eam, vbi nunc S. Bernardini Collegium est: con-
tinuoque tria, quæ adhuc partim incommoditate
loci, partim operariorum paucitate non licue-
rat, ingenti cum ciuitatis bono aggressi sunt
opera. Quippe pomeridianos sanctioribus die-
bus sermones ad populum instruire: ad quos vi-
rorum ac mulierum longè maior, quam caperet
locus, quamquam satis amplus, multitudo con-
fluxit. Deinde cum timentinabulo caperant cir-
cumire vias vrbis, & pueros ad disciplinam Chri-
stianam erudiendos cogere. Quod nouam planè
Toleti & mirum accidit in Andalusia, cum antea
nunquam vidissent viros Religiosos eò sese labo-
ris demittere. Postremò cum ingens numerus
vagorum hominum, (vt in vrbibus magnis fit)
Toleti esset, qui cum Pastoris nullius certi cura
continerentur, nunquam ferè lacus exhortatio-
nibus, nunquam rebus diuinis intererant, eoque
vt vitijs abundabant, ita scientia rerum bonarum
omnium vacui erant; Dominicis quibusque die-
bus, aut aliter feriatis in plateam maximam, vbi
frequentissimi illi sunt, aliquot sacerdotes pro-
gressi, coactos in vnum mortales, & quæ credere
deberent, & quæ facere edoctos, simul ad offi-
cium

111
Triguerense
Collegium
incolant.114
Toletani
Collegij in-
cremenda.

cum Christianum incitabant. fuitque id opus cum inopi terrę salutare, tum ciuitati cunctę pergratum: cuius nimirum intererat maleficiorum seminarium magnam partem excidi.

Salmantice multa in commune bonum cum alij Collegio, tum præcipue P. Martinus Gutterrius Rector fecit. Feriarum autumnaliũ tempore bini quotidie sacerdotes, ac laici ante postque meridiem nosocomium quadraginta dierum spatio frequentarunt: præliuq; cæteris Rector. Nec solùm feruilia officia intra parietes obibant omnia sternendo lectos, verrendo solum, vas immunda purgando; sed etiam è vicino fluuio positus pallijs aquam gestabant, haud parua hominum admiratione, cum in Rectorem præsertim tota vrbe notissimum, & maximæ existimationis vna onustum incidebant. Hoc tempore, quo collega nosocomij ministrarunt, ægri omnes, quamuis multi pestiferis laboraret morbis, conualuerunt. Quam rem cum diligentie & caritati, quæ curati à Patribus sunt, tum eorum pietati ac precibus nosocomij curatores tribuere. Verum (quod caput est) plurimotum non corporibus modo, sed animis quoque reddita salus: præcipue famuli adducti, vt studiosius ministerio suo ac munitis fungerentur. Latius manauit utilitas è Clericorum & Parochorum cultura, cui Gutterrii operâ consultum est. Episcopo ad Concilium profecto, qui eius gerebat vices, Gutterrium pro viri sanctitate plurimi faciebat. Pater ad Ecclesię commoditatē, non ad inuidiam sibi constandam vtendum gratia ratus, monet locis multis opportunam Societatis operam ad Cleri institutionem fuisse: nec ignarum, quin Clero recte formato, ad eandem formam populus leui negotio figuretur. Cumque Vicarius capere se vehementer viam iniri diceret, qua commodè id Salmantice quoque fieret, inita via huiusmodi est: vt Vicarij iussu quinque proximarum inter se parocciarum Clerici & Curiones omnes in vnam ex ijs paroccijs conuenirent: ad eosque instituendos quotidie statâ hora Gutterrius adiret. Hisque edoctis ad alios item quinque parocciarum excolendos transiret, ac deinceps ad alios, quoad nulli reliqui fierent. Principio quidam perinuiti parebant seu tardio laboris, seu parum è dignitate sua rati, sibi, qui Magistri essent cæterorum, Magistrum apponi. Sed nimirum interest plurimum, quo quidque fiat modo. Vt primum Gutterrium audierunt, qui & prudenter hanc inanem suspicionem diluit, & rei momentum grauius ostendit, cum plurimis omnes gratis paruerunt. Ad sexagenos conueniebant: apud quos Pater cum ante omnia quanta esset sacerdotij dignitas, quantum animarum eis commissarum, atque adeo sanguinis Christi pretium, explicasset; quid à quoque suo in munere præstandum esset, quid, & qua ratione docendi rudes, qua religione sacramenta administranda, qua cura sacerdotum precum pensam exoluendam, non ad docendum magis, quam ad permouendum apposite subiebat. Quæ, aliaque eius generis cum satis octo decemque dierum spatio tradiderat, ad quinque alias transiens paroccijs nouam de integro instituebat scholam, quoad totam obiuit urbem miro cum ciuitatis totius emolumento.

Hac autem tanta apud Vicariũ auctoritate cum esset, idemque ciuitatis Prætori confessorius, facile dissidium inter hos graue exortum, quamuis iam interdictionem Vicarius, & factorum iustitiam ad vlcescendum Prætozem prompsisset, diremit. Maiore negotio inter duos Proceres, quorum partes cuncta propè ciuitas in factiones scissas sequebatur, vt non modò dimicatio, sed ciuile & internecinũ bellum timeretur, diuina aspirante gratia amicitiam redintegrauit.

Geminum huic facinus Placentiæ Balthasar Loartes cum diuino auxilio fecit. Tertius ac septuagesimus agebatur annus, cum haud Placentina solùm ciuitas in duas distracta partes, sed tota etiam extrema illa ora iisdem factionibus dissidebat, his Caruialiorum, illis Zunigarum familiarum illustrium partes fouentibus. Assidua inde iurgia, vulnera, homicidia vtrò citroque existebant: adeo vt intra secreta etiam sanctimonialium claustra, hoc est in domicilio caritatis & pacis, factionum rabies Deo deuotas virgines miseris exagitaret modis. Sæpè viri clarissimi ac Religiosi restinguere eam flammã conati erant, irrito labore: & Societas postquam Placentiam venit, nunquam id moliri cessauerat. Verum hoc tandem anno clementiæ æternæ placuit suorum famulorum vota conatusque benigniore vultu respicere. Fredericus Zuniga, qui dein Marchio Mirabelli fuit, & Franciscus Caruialius Torresonis rubei Dominus, tum factionum principes erant. Hos Balthasar Loartes post multos labores tandem ad pacem colloquiumque adduxit, nec alium sibi illi vicissim fidei amicitiaq; sponsores, quam Balthasarem eundem dedere. Magna Placentini, & quicunque audiuerunt necopinatum rem lætitia exceperunt: ac præ cæteris Placentina nobilitas edictis publicè equestribus ludis ac spectaculis celebrauit. Patres quoque gratulationem publicam sibi cohonestandam rati, die Sanctissimo Christi Corpore sacro primores partium in templum inuitant: quos vt assidentes, amiceque colloquentes vidit Senatus populusque Placentinus; vix gaudij potentes erant, memoria repetentes quam diu, quantaque cum clade ipsi, eorumque parentes omnia distraxissent. Post sacrum magna cerimonia factum drama elegans datum est, in quo præter alias personas Pax, & diuinus Amor tandem de discordia & dæmone triumphabant, cuncta actione eò directã, vt appareret concordiam vnicum bonum ciuitatibus, discordiam verò funestissimam esse pestem. Inuentio, apparatus, actio mirè omnibus placuit, eaque celebritate inter omnes ordines visa est pax veluti trabali clauo firmari.

Complutense Collegium cum multa in publicam utilitatem, tum illud gessit. Postremo genialium die cum animaduerteret Emmanuel Lopusius Rector quàm multis eò die diuina Maiestas violari peccatis toleret, viginti quatuor è Collegio in omnem vrbs partem dimisit; qui si non omnino sistere præcipitem correptis cursum possent, at aliquantum certe retardarent. Euentusque planè respondit votis. Cum omnes vno tempore quasi tubæ cælestes celeberrimam quamque vrbs partem inaudito antea cicerent sono, quamplurimi ab exitiali Sirenum cantu, ac fædo diaboli

113
Res à Patre
Martino
Gutterrio
gesta Sal-
mantice.

114

115
Placentia
peruersa
factiones
sublata.

116
Res Com-
pluti per
geniales dies
gesta.

boli clangore transiere ad vocem diuinam. Is quidem cui infamis prostitutarū fornix, seu potius diaboli fornax, obuenerat, tres inde vitali diuinitæ vocis relos percussas, vitamque meditates nouam in Collegij templum abduxit; quas piorum caritas in tuto locauit. Hæc dum publicè Socij Complutenfes moliantur, domi tum ipsi, tum Collegia alia feueritatis sanctæ in se edebant exempla. Quippe viguit semper vigeatque adhuc in Societate & inter omnes bonos, vigeatque ad posteros laudabilis illa consuetudo, vt aduersus multitudinem tendant, & contraria seculo studia confectentur. Itaque cum cæci mortales auidius voluptatibus inhiant, & flagitiorum in cæno turpius volutantur, simulque impudentius iram Numinis irritant, eiusque gloriam, quantum in se est, proculcant; tum illi maximè macerant corpus, sensuum molliem castigant, noxas vitant, Deum placare & collaudare student, ac præpotentem eius dexteram iusta iam contorquentem fulmina sustinere conantur. Quam curam (tanta est vel irati Dei clementia) ita exigit ab seruis suis, vt per Ezechielem conqueratur his vocibus, *Et quasiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam; & non inueni.*

117
Pietas tum
colenda ma-
ximè cum
publicè neg-
ligitur.

cap. 21.

118
Conimbric-
ensium
Sociorum
fetur.

119
Mutua ca-
ritatis ex-
empla quàm
serua sint.

120
Missio Indi-
æ.

Hoc igitur sancto studio cum vbique viti è Societate, nouis inuentis contra peccans ire vulgus, impensulque temporibus magis perditis soleant, eoque per illam temporum ingluuiem, cum canacula magis propemodum carcer vbi torqueantur noxij, quam conclaue vbi sancta cohors necessitati succurrat, videantur, tum is Conimbricenses ardor habuit, vt cum pars ad cœnam confedisset, cæteri verberare se terni aggressi dum alijs alij succedunt, totam flagra cœnam tenerent. Hæc nimirum sacri Deo sanctitatisque homines spectacula edunt, hæc conuentuum Religiosorum felicitas est; in quibus non modò alia vndique abundant adiuuenta virtutis, sed & exiguum id, quod suffulciendo corpori necessariò subsidium fumitur, non ab infidiosa modò voluptate, immodicisque illecebris cum piarum lectione rerum, tum eiusmodi aliqua pietate defenditur, sed & suauissimo pietatis sapore conditur. Ita tum haud dubiè Conimbricensibus vsu venit, vt non ad suauem citharæ strepitum, sed ad seruum verberum crepitum cœnantes non tam corpus escis, quam animum pietate reficerent: multoque iucundius sanctæ eos cogitationes recrearent, quam ventris mancipia delicatæ ac conquistæ dapes titillant. Ex hoc Collegio dum octo Socij ad Indos nauigaturi Olisippone perunt, multi que eos ad aliquantum viæ prosequuntur; sacerdos Iuris Pontificij Baccalaureus mutuam discedentium ac deducentium caritatem hilaritatemque conspicatus, animum ad eiusdem vitæ communitatem adiecit, & admissus est. Ad eò blanda conciliatrix, & fecunda parens Religiosarū familiarum mutua inter se Religiosorum est caritas. Porro nobilis ille Indicus manipulus xviii. Kalendas Aprilis Olisippone conscendit. Nauti, que sanctus Martinus dicebatur, P. Vincentius Tonda, Consaluus Vazius, & Antonius Fernandus; altera, cui sancti Vincencij nomen, Sebastianus Consaluus,

Emmanuel Lotus, & Vincentius Salernitanus; tertia, quam Reginam vocabant, Ferdinandus Acunia, & Michael Beltrannus vecti sunt. Sex pariter naues profectæ, omnes præter vnâ, quam credidere retrorsum vela in Lulitaniam retrorsisse, quòd malè instructa, & parum firma esset, satis prospero vsa cursu.

Sed antequam ad extrema pergamus Africæ, Africam interiusere par est laborum nunquam non feracem. Quatuor per id tempus Societatis expeditiones in Africa erant. In Ægypto vna (placet enim Africam ab sinu magis Arabico cum Ptolemæo, quam ab flumine Nilo inchoare, vt tota ingens peninsula sit: ab Septentrione Interno mari discretæ; inde, dum in meridiem enormi cuneo portigitur, Oceano vndique à fronte, & ab lateribus alluente vsque ad sinum quem dixi: ab cuius extremo ad internum Ægyptium mare, ne penitus insula esset, centum quindecim millium passuum continens intercepta est.) Ergo & in Ægypto, & inter Abassinos, adhæc in rego Tongensi, postremò in Angolano quidam Sociorum laboriosissimè desudabant. In Ægypto apud Gabrielem Cophthorum Patriarcham haud res eo progressa est auxæ fecundæ afflatu, quo cæperat. Postquam dona Pontificia ab Consulibus domo in suam transtulit Patriarcha, se-gnè agere, nec copiam sui P. Christophoro Rodericio facere nisi rarò. Id tamen initio anni impertatum est, vt nominaret ex animi sui sententiâ viros doctos, cum quibus tanligi id posset, quod ipsemet exorsus, per litteras à Pontifice sapius postularat. Abrahamus ipse, qui Romæ fuerat, & alius Cophthos nomine Georgius designati. Hi doctissimi inter suos habebantur. Verumenimverò nullus erat aduersarius importunior, quam ipsa gentis inscitia. Quod primum omnium statuendum erat, vnum esse totius Ecclesiæ principem, populorumque magistrum omnium, & supremum Christi ouilis Pastorem, atque hunc non nisi successorem Petri Romanum esse Pontificem; haud magno negotio duobus designatis, & Patriarchæ persuasum est. Quod Catholica fundamentum religionis vt permanens ad posteros figeretur, iustabat Christophorus, vt Patriarcha litteras manu sua, & aliquot suorum Episcoporum obsignatas ad Pontificem daret, narrans Nuncij aduentum, cumque eo transactum, quod inchoauerat: harumque litterarum exemplar inter libros reponi, in quibus Cophthorum sacra continentur, curaret. Nec abnuebat ille palam, sed moras querebat tamen. Christophorus interim Cophthorum placitis moribusque noscendis insistens, manifestis hæresibus inuolutos reperit. Repudiare apud illos, & viuis prioribus, alias superducere vxores in more esse: ante baptismum paruulos circumcidere: Sacramenta septem quidem numerate, verum præter baptismum, Eucharistiam, Confessionem, Sacerdotium, cætera longè ab veris diuersa, fidem, ieiunium, orationem. Spiritum sanctum non credere à Filio procedere. Concilia non recipere, nisi tria, Ephesinum, Constantinopolitanum, Nicenum, in quo octoginta quatuor Canones habent. In Christo post coniunctionem humanitatis cum diuinitate non

121
Christophori
Rodericij
labores
apud Ce-
phthos.

122
Cophthorum
errata.

non nisi vnam naturam esse, vnam voluntatem, actionem vnam, Chalcedonensi Concilio penitus damnato. In ritibus quoque multa peccare, existimantes adhuc suffocato & sanguine abstinentium: matrimonia in secundo cognationis gradu passim licere contrahi: in Diaconorum numerum quinquennes pueros adlegentes, & Initiantes sacris: inter baptizandam, dum ter infan-
 tem demergunt, totam formulam ter pronunciantes. Horum errorum quidam ex incertis tantum ostenduntur, alij ex prauo vsu: & ipsi-
 met facile in repudijs, circumcisione, puero-
 rum consecratione, abstinencia à suffocato & sanguine fatebatur errare se; eaque facere, quod ita inualuisset vsus: adhuc circumcisionem Turcarum metu retinere. Itaque in horum capitum plerisque Abrahamus Georgiusque conuenere, Catholica ac Romanae ritus Ecclesiae praefere-
 dos. In eo summa certaminis fuit, vna ne in Christo natura post coniunctionem esset, an duplex. Vt ab Nestorio recederent, aiebat se naturam duntaxat vnam agnoscere. Christophorus docebat Catholicae Ecclesiae Nestorium execrabilem esse: eumque & cunctos hereticos damnatos: verum distinguerent à natura personam. Non, vt Nestorius impie volebat, duas personas, sed vnam tantum ab Ecclesia ortho-
 doxa agnosci, verum in ea naturas, voluntates, actio-
 nes duas: idque plane necessarium esse. Nam causa & effectus, aiebat, duo sunt: nihil enim se ipsum efficit: at diuinitas in Christo effectrix est, humanitas effecta: illa infinita, haec finita: aeterna illa, haec in plenitudine temporum creata. Igitur duo quaedam sunt. Ante coniunctionem id fuisse dabant, sed postquam Deus hominem assumpsisset, mordicus tenebant vnam conflata esse natu-
 ram. Qui possit hoc sustineri? Christophorus inquit. Ista natura, quae dicitur ex humana ac diuina consisti, profecto nec diuina, nec humana erit. Atqui si humana non est, nullo ergo modo Christus erit minor Pater; si non diuina, non erit Patris consubstantialis: aut certe, si haec tertia Christi natura eadem est, quae Patris ac sancti Spiritus natura, quid igitur potius homo factus est Filius, quam aut Pater, aut Spiritus sanctus? Quid assumpsit cum hominem assumpsit? Eadem dici de voluntate possunt. Si enim Christus perfectus est homo, profecto voluntate humana non caret: si voluntas ex humana & diuina existeret vna duntaxat, ea nec eiusdem naturae acceperat hominum voluntates, nec eiusdem substantia ac Patris, & Spiritus sancti esset. Quia igitur Athanasium vestrum sequimini, qui, Sicut anima rationalis, inquit, & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus? An non aliam fate-
 mini carnis & rationalis animae esse naturam? & vtramque in homine diuersam permanere, cum tamen persona & hypostasis vna sit? Eodem pacto Christus vna persona est coniunctas habens naturas duas, humanam & diuinam; & vniuersae naturae proprias facultates & actiones. Quid contra haec afferrent non inueniebant, modo tantum loquendi interdum se differre aiebant à Romanis, & in odium Nestorianorum eo se loquimodo: sumptoque spatio amplius rem cognoscendi spem fecerant

magnam, fore vt conuenirent, ac peruetusto errore Cophthorum Ecclesiam liberaret. Interm, vt id ad exitum, quod caprum erat, perduceret Christophorus, instituit, vt litteras obedientiae testes ad Romanum Pontificem Patriarcha daret; cum ait Patriarcha iam se eas scripsisse, post die traditurum. Postero die bona plenus spe ad Patriarcham reuersus, vna cum eo Abrahamum & Georgium congregatos in concilio iniquitatis aduersus Dominum, & aduersus Christum eius offendit: & vltro Abrahamus nomine Patriarchae rogat, quid tandem vox illa obedientiae, quam vult Romano Antistiti Patriarcham spondere, significet, perinde quasi homo ipse nouus nunquam Romam vidisset, non sepius Apostolico Domino ipsemet obedientiam exhibuisset. Haec repentina percussus interrogatione iam tum aliquid suspicans Pater, respondet id ipsum intelligere se, quod litteris suis Patriarcha sepius esset professus, cum Pontificem Romanum Patrem Patrum, Pastorem Pastorum, Magistrum omnium Ecclesiarum appellauit: cum ei se obsequentem fore spondit, hominem postulans, cum quo de Catholica doctrina communicaret: cum denique exponens in litteris fidei suae formulam, cuncta eius arbitrio sententiaeque subiecerat. sicut enim Petrus à Christo vniuersalis constitutus olim fuit Pastor, cuius cura quicumque Christianos se profiterentur, subiacerent, ita Petri successori Romano Pontifici Ecclesias subditas esse omnes: quod plane ad vnam fidem religionemque conferendam necessarium sit; & aperte Concilia, quae ipsi recipiunt, & sancti Graeci Patres, & Litterae diuinae doceant. Responderunt eum sermonem accidere sibi nouum; postquam Chalcedonense Concilio, & Patriarcharum distinctione vnumquemque sua in Ecclesia caput esse magistrumque summum. imò Romanum Pontificem; si forte erraret, à ceteris Patriarchis iudicari oportere. Litteris suis modestè se & officiosè locutos, atque obedientiam professos exitu, quo humaniter cum amicis agit, dum ad eorum iussa nos paratos profiteremur: suae humilitatis causa titulis illis, & nominum insignibus Romanum Patriarcham affectisse: adiecisse autem suis in litteris dei sumnam, quod huiuscemodi communicatione se inuicem salutare Patriarchas deceret: atque hominem petisse, quod, vt ipse ex caritate salutasset Pontificem, ita gratum sibi futurum esset, si à Pontifice misso nuncio vicissim ipse salutaretur. Exhorruit hic primò Christophorus hominum simulationem, & miseratus est: tum quasi à capite negotium exortus, rationibus plurimis & clarissimis testimonijs Conciliorum ac Patrum Graecorum confirmat, palamque facit, non vti que vthanitatis officia, & delatam verbo tenus obedientiam satis ad salutem esse; sed necesse esse, vt Pontificem Romanum pro Christi in terris Summo Vicario fateantur, docentemque in rebus dubijs, quae ad interpretationem sacra-
 rum Litterarum, ritusque Sacramentorum perti-
 neant, fideliter audiant ac sequantur. Eo agebat acutus, quo erat commotior. Sed cum summa illos pertinacia videret quaeumque dicerentur, respuere auribus, remisso paulatim impetu be-
 nigne

124
Cophthorum
frustratio.

123
Confutatio
errorum
tantum in
Christo na-
turam po-
nitimus.

125

126
Prudens ob-
servatio in
negotij ge-
rendis.

nignè ac summissè rogat, vt rem considerare amplius velint. Hoc enim prudenter cauebat semper, ne congressus vnquam sic finirentur, vt præcisâ ac pro desperata res haberetur, sed potius vt iterum conueniendi sereret initia, & colloquij præberet ansam: sperans quamdiu fiducia apertè non dirimeretur, & disceptandi daretur locus, aliquid posse saltem tentari. Ad extremum hæc Ianuarium gesta. Quem animum eo die retulerit domum Pontificius Nuncius (cui tot miserabiliter pereuntium animarum salus versabatur assidue ante oculos, & cor depascebat) Sociorum qui fuerit sensus, non difficile est cogitationi subijcere. Ex quo die Memphim appulerant, memores Christum Dominum dixisse,

127

Ioan. c. 15.
Qua pieta-
tas &
cura Rode-
ricus & Sa-
cra in suum
munus in-
cumberent.

Sine me nihil potestis facere; eius auxilio implorando, precibus, sacrificijs, voluntaria corporum maceratione impentiam operam dederant. Singulis diebus præter consuetas toti Societati orationes cõmuniter eam ob rem Litanias recitabant, antequæ eas dimidium horæ meditationi tribuerant; tum etiam frequentia vsurparant ieiunia: ad hæc semel in die singuli sese verberauerant. Sed ex hoc tempore multò studiosius in hæc studia incubuerunt. In consuetudine cauebant, ne qua re quem offenderent: sed omnibus bonum Christi odorem afflarent. In vsu ciborũ, rituque ieiuniorum, & quacunque in re fas esset, ad eorum se accommodabant mores: nec ab Patriarcha, nec à quopiam Cophthorum domini quidquam accipiebant: comitate, officijs, significatione beneuolentiæ, modestia & humilitate conciliare sibi ad Dei gloriam omnium amores studebant. At Cophthi subterfugere inde congressum, Abrahamus & Georgius quo minus sapè in vnum conuenire possent, occupationes obtendere: Patriarcha solitudinem meditari, vt ieiuniorum longum solenne in sancti Antonij monasterio via dierum quinque Memphi procul, exigeret. Christophorus pro se fore solitudinem, vbi vacuus Patriarcha alijs curis futurus esset, ratus, modestè significat, ni graue ducat, ipsos, quandoquidem Pontifex miserit, vt apud eum sint, libenter ituros comites. Cumque Patriarcha eundi faceret potestatem, conatus est Abrahamum quoque ac Georgium adducere, quòd Monachi eremi omnes indocti ferrebantur: sed cum varia causarentur, agrè extortum est, vt summam earum rerum, in quas conuentum iam erat, ab se consignatam traderent. Initio Martij venere in eremum. Inter vias dum populi ad videndum Patriarcham confluant, animaduertit Christophorus alium pessimum in gente morem, pueros nisi post multos annos baptismo non consignari. Id verò vulnerauit animos Patrum vehementer, quòd hac arte diabolus totam nationem Cophthorum funditus perditũ, & Christo Domino creptum iret; eum adultos prauitate doctrine ac morum falleret; paruulos, quorum saltem, si ante mentis vsum decederent, salus in tuto erat, baptismi beneficio, & noua origine spoliaret. Itaque caprato molli aditu, Patriarcham Christophorus edocet, quàm exitialis ea negligentia sit. Quandoquidem Presbyteri Episcopi que suo non fungantur officio, pertinere ad Patriarcham tan-

128

129
Baptismum
puerorum
Cophthi
distinguit.

to malo obuiam ire. Visus est delectari rectè morientis zelo senex: &, cum iussisset quos inexpectatis inuenerat, confestim sacro fonte lustrari, ad Patres conuersus. Atqui scitote, inquit, vbi que prauum vigere hunc morem. Æthiopiam versus viginti dierum itinere diæcesis hæc patet; vnde quanta fiat animarum iactura, existimare potestis. Atque equidem nisi vobis timerem à Mahometanis, vos ipsos nomine meo mittere, vt vbi que locorum exitalem ritum aboleretis. Christophorus ad ea, Procul esto metus, Pater: securi nos sumus: si quid eueniat posituri in luero. Ecce cum liber, mitte nos. Exacta Quadragesima missurũ pollicetur. Peregrinatione eam volenti animo suscipiebat Christophorus, non modò vt infantium plurimorum animas calo inferret, sed etiam vt simul adultis Cophthis prodesset; sperans, si cum populo simplici agendi potestas sibi fieret, Deum affore, vt multorum ex animis extirparet errores. Tum cœpit cum Patriarcha agere, vt conuenta inter se duosque designatos subscriberet. Quæ cum Patriarcha legisset, ad eò manifesta pronunciauit, vt opus subscriptione non esset: tamen curaturum se, vt describerent à Gabriele, protinusque confirmaturum. Erat hic Gabriel sacerdos admodum iuuenis, ad eò inimicus Francorum (ita Catholicos Latinos appellant) vt aduersus Francos Iudam se præbere eum Patriarcha ipse dicitaret. Pontificium Nuncium ac socios nunquam nisi nubila fronte, truci vultu, toruis oculis aspectabat: homo ad litigandum & iurgandum natus; quod eo confidentius faciebat, quòd erat doctrinæ omnis & humanitatis expertus. Is vbi, quanquam frustra Patre Christophoro repugnante, ea accepit capita perlegitque, voce feratur hæretica esse, aduersaria doctrinæ Cophthorum: talia vt exaret, calamum se nunquam stricturum: si ea Patriarcha probaret, se illi ipsi anathema dicere. Nunquam Abrahamum & Georgium in ea conuenisse: adulterata à Francis esse, qui eò venissent, vt imperitum senem circumuenirent: quod tamen viuo se ne quidquam molirentur. Facebant suas in oras hæretici, canes, asini. Hæc, & multò acerbiora clamitabat, ad eò horrendum in modum sacra Catholicorum, & pietatem execrans, vt Furiarum aliqua tartarærum in se disset, & agere furentis hominis linguam videretur. Nec cunctatus est Patriarcha indoctus & senex iuuenis indoctioris cecitatem sequi. Quæ dogmata luce clariora paulò antè prædicarat, iam suspecta habere, damnare; tum Christophori ac sociorum congressum fugitare. Contra Patres inuicta constantia durare: alto cuncta deuorare animo: suum illud institutum assidue tenere, vt aditum semper ad nouos congressus parentem seruarent. Tandem inuento & arte, vt apparebat, Gabrielis Patriarcha suum quemdam profert peruentum codicem hæresibus manifestis scatenem. Illud ait Euangelium Cophthorum, illa Concilia esse. Non oportere Christophorũ quidquã moliri: ex ea fide Romã se ad Pontificem dedisse litteras, eam ad vltimũ reterenturum. Atqui exemplum litterarum, inquit Pater, penes nos est. Procul ab ijs litteris deliramenta talia sunt, sed sana ferme omnia; quæque tenere iussim.

to malo obuiam ire. Visus est delectari rectè morientis zelo senex: &, cum iussisset quos inexpectatis inuenerat, confestim sacro fonte lustrari, ad Patres conuersus. Atqui scitote, inquit, vbi que prauum vigere hunc morem. Æthiopiam versus viginti dierum itinere diæcesis hæc patet; vnde quanta fiat animarum iactura, existimare potestis. Atque equidem nisi vobis timerem à Mahometanis, vos ipsos nomine meo mittere, vt vbi que locorum exitalem ritum aboleretis.

130

Christophorus ad ea, Procul esto metus, Pater: securi nos sumus: si quid eueniat posituri in luero. Ecce cum liber, mitte nos. Exacta Quadragesima missurũ pollicetur. Peregrinatione eam volenti animo suscipiebat Christophorus, non modò vt infantium plurimorum animas calo inferret, sed etiam vt simul adultis Cophthis prodesset; sperans, si cum populo simplici agendi potestas sibi fieret, Deum affore, vt multorum ex animis extirparet errores. Tum cœpit cum Patriarcha agere, vt conuenta inter se duosque designatos subscriberet. Quæ cum Patriarcha legisset, ad eò manifesta pronunciauit, vt opus subscriptione non esset: tamen curaturum se, vt describerent à Gabriele, protinusque confirmaturum. Erat hic Gabriel sacerdos admodum iuuenis, ad eò inimicus Francorum (ita Catholicos Latinos appellant) vt aduersus Francos Iudam se præbere eum Patriarcha ipse dicitaret.

131
Cophthi sa-
cerdotis im-
portunitas.

Pontificium Nuncium ac socios nunquam nisi nubila fronte, truci vultu, toruis oculis aspectabat: homo ad litigandum & iurgandum natus; quod eo confidentius faciebat, quòd erat doctrinæ omnis & humanitatis expertus. Is vbi, quanquam frustra Patre Christophoro repugnante, ea accepit capita perlegitque, voce feratur hæretica esse, aduersaria doctrinæ Cophthorum: talia vt exaret, calamum se nunquam stricturum: si ea Patriarcha probaret, se illi ipsi anathema dicere. Nunquam Abrahamum & Georgium in ea conuenisse: adulterata à Francis esse, qui eò venissent, vt imperitum senem circumuenirent: quod tamen viuo se ne quidquam molirentur. Facebant suas in oras hæretici, canes, asini. Hæc, & multò acerbiora clamitabat, ad eò horrendum in modum sacra Catholicorum, & pietatem execrans, vt Furiarum aliqua tartarærum in se disset, & agere furentis hominis linguam videretur. Nec cunctatus est Patriarcha indoctus & senex iuuenis indoctioris cecitatem sequi. Quæ dogmata luce clariora paulò antè prædicarat, iam suspecta habere, damnare; tum Christophori ac sociorum congressum fugitare. Contra Patres inuicta constantia durare: alto cuncta deuorare animo: suum illud institutum assidue tenere, vt aditum semper ad nouos congressus parentem seruarent. Tandem inuento & arte, vt apparebat, Gabrielis Patriarcha suum quemdam profert peruentum codicem hæresibus manifestis scatenem. Illud ait Euangelium Cophthorum, illa Concilia esse. Non oportere Christophorũ quidquã moliri: ex ea fide Romã se ad Pontificem dedisse litteras, eam ad vltimũ reterenturum. Atqui exemplum litterarum, inquit Pater, penes nos est. Procul ab ijs litteris deliramenta talia sunt, sed sana ferme omnia; quæque tenere iussim.

132
Simulatio
& fallacia
Cophthorum
tenere iussim.

teneret Cophthos decorum sit, & præscribere Patriarcham. Hic cepit quiddam elucere, quod simulatam Abrahami legationem fuisse demonstraret. Continuo negat Patriarcha quidquam ab se scriptum, nisi quod doctrinæ codicis illius consentaneum esset: & si quid ab ea discreparet, id fuisse ab Abrahamo subiectum. Abrahamum quippe, cum haberet in animo Italiam visere ac Romam, litteras ab se ad Pontificem Romanum commendatitias postulasse: in ijs adscripta, vt mos est Patriarcharum, fidei Cophthorum formula se officiosè, & ex humilitate & caritate ad Pontificis Romani obsequia dixisse paratum fore. At enim epistola posterior, inquit Christophorus, multo apertior est. Epistola, inquit, posterior ex eiusdem Abrahami voluntate ac sententia scripta est. Cum enim Roma ipse significasset custodia se detineri, magnoque in periculo versari, nisi opem ferrem, fidemque facerem à me missum legatum, Pontificemque lenire blando obsequio studere; ego, qui Abrahamum philosophum hominem, & doctrinæ Cophthorum scientissimum seruatum velle, pro officio Pastoris alteras dedi illas ad Pontificem litteras. Quod si vel interpretes, vel Abrahamus, vel vos per scriptam à me doctrinam deprauastis, quisquis horum ausus est, anathema est. Hinc iam omnem secum reuocantes seriem Patres intellexerunt machinatorem fraudis Abrahamum fuisse, qui & priores litteras, cum Roma non esset, qui Arabicè legeret, (nos etenim Elianus eo tempore tametsi intelligebat Arabicè, litteras tamen ignorabat,) prauè interpretatus sit, & posteriores simulatione periculi tum expresserit, cum Cardinalis Alexandrinus ad Venetorum Consulem rei explorandæ causa litteras dedit. Idcirco cum primum Memphim attingerent, voluisse Abrahamum præoccupare ad Patriarcham accessum, vt, quod sibiuit, priuoneres: & Venetum illud indicium ex vero emanasse; tandem verò dissimulasse homines, vt dona in tuto locarent, & Abrahami famæ consulere. Quæ omnia paulò post differtè Veneto quoque Consuli Patriarcha professus est. Hæc tam insigni fraude deprehensa Christophori animus, tametsi valdè debilitatus, non tamen est fractus. Quandoquidem eò loci venisset, tantumque subsisteret laborum, tentandum porro constanter statuit: fore fortassis, vt, quando malum erupisset, eiectione ex animis simulationis tabo, locus esset aprior medicinæ. E-mollitè igitur paulatim obseruantia & obsequijs Patriarcha, litteras rogat ad Abrahamum & Georgium, vt ijs de rebus amplius agant, disquirantque inter se. Vt cumque adhuc tractatum sit, esse planè dignas res animaduersione: nec sibi nisi Cophthorum æternam salutem propositam esse. Impetratis litteris, quòd in solitudine duriorum illic, cum Gabrièl obstruaret, sese præbebat senex, Memphim repetant. In digressu pecuniæ aliquantum, quod tamen factum in ipsos superaret sumptu, Patriarchæ dederunt: id providentes vt optabile potius quàm vlla ex parte graue consuetudinè Pontificiorum Legatorum generati facerent, quam Patriarcha pecuniâ tra accepit, vt monasterio daret. Redeuntes, cum in latrones Arabes incidissent, mancipia Dei tutela ser-

uauit. Quippe per medios intacti sic incessere, vt mortalium ananissimè iuxta & crudelissimè turbæ profusus erepti oculi, debilitatæ manus diuinitus viderentur. Haud minus excepit Memphi discrimen. Debauchabatur frequentissima illa in vrbe iam pellicentia ita foedè, vt ad bina hominum millia singulis diebus fama esset Orcum haurire; illos tamen nulla formido tenuit, quin multis deinceps diebus per longum viæ spatium designatos conuenirent. Sedenim Abrahamus quoque; seu festus (durū est enim simulare diu) seu ab Patriarcha monitus, iam personam propè posuerat. Obstante Christophoro vt reuocaret in memoriam, quæ Romæ egisset: & quam spem Cardinalibus Pontificique ostendisset, eam præstaret; respondere cepit, sua rebus & tempora & loca esse: alia alibi licere. simulare ad tempus atque mentiri fas esse. hoc esse, quod aiebat S. Paulus, se omnibus factum omnia: quòd scilicet scenæ foroque seruiret. Quin adeò habere se librum, in quo scriptum sit, Paulum cum Ethnicis Ethnicum factum, & idola coluisse, vt eos tandem ab superstitione abduceret. Quid hoc homine faceres, qui Gentium magistrum, non ab homine, neque per hominem Euangeliū edoctum, gloriantè de mendacio faceret, reque ac verbo doctore mentiedi: Quem non pudebat Paulo Apostolo idolorum euerfori idololatriæ crimen impingere, vt impune liceret omnem fraudibus suis orbem terrarum inuoluere? Quo teneres nodo Proteum hunc Ægyptio illo monstro, quod est in fabulis, mutabilem ac varium magis? Patres consolabatur, quòd quam irrito euentu, tamen sciebant Deo se laborasse; cui vota atque conatus pro effectu sunt: non poterant tamè non dolere, & abominari tantam perueritatem. Postquàm multos annos Romæ summis hominū illuserit: dona, quæ voluerit, abstulerit: pastus saginatusque, ut Præsulum mentis, ab Sede Apostolica homines abduxisset, vt ludibrio in Ægypto haberet, non ipsos magis, quam Romanæ Ecclesiæ maiestatem. Huc securitatem, obseruantiam, industriam suam recidisse, qua blandiendo, indulgendo, sese submitiendo demereri hominem conati sunt: hunc labores, ærumnas, impensas habuisse exitum. At enim quam dolorem hæc inurebant aciem, longè plus tamen exitum commouebat tot populorum per insciam & improbitatem paucorum æterno exitio perentiu. Igitur in omnes animū versare partes: addere ad supplicia, & placamenta Dei: de integro omnia experiri. Disputando rursus euicerant, vt quadam de humanitate atque diuinitate Christi Abrahamus & Georgius non inutilia ad progressum darent: & libros eorum dum peruoluant, quadam inter se repugnantia, proque veritate facientia, adhuc inter Canones, quos in Concilio Niceno Cophthi habent, repperant duos; quibus debita Apostolicæ Sedis obedientia asserbatur. Recentibus his telis instructi reperebant sibi cretum censuerunt. Nam Patriarcha statuisse dicebatur, quod vix sibi restabat, illic peragere. Hæc ad bono vultu primum excepti: deinde ad congressum admittos, vix dum compositam adhortationem agrestis interpellat: certum sibi deliberatumque prohi-

135
Pellicentia
ingens
Memphi.

136
Abrahami
fallacia.

137
Patrum
monitione.

134
Periculum
ingens Pa-
triararchæ.

profiteretur de pristinis Cophthorum dogmatis nihil mutare. Quæ proferebantur è libris eorum discrepantia, item Niceni Concilij canones sùl- que de quæ habet. Ita manitum obstinatione & inscitia pectus eum patientia incredibili, & solertia quanta maxima humanum potest ingenium, Veritatis illi Nuncij diu frustra turdissent; tandem, quando nihil erat profectui, ne simul esset irritus orthodoxæ pietatis sedulitas, Memphium iterum remigrarunt. Hic omnium primum re- tum miserandum statim accuratè Romam nua- ciant, pariterque edocent, duo sibi iam reliqua videri: alterum, ipsum priuatiu Cophthorum instituendum populam suscipiant. Fieri enim posse vt multi veritatem dispiceret. Verum id pericula maxima inceptum habere: quod quantatis cum Patriarche verecundia fieret, nisi tamen ille consentiret, quod sperandum non videretur, promptissima erant delationes ad Turcas, tanquam attentati imperij. Si tamen Romæ consilium probaretur, de periculis suis se non esse sollicitos. Alterum, vt inde porro, quando dimidium itineris confecissent, vel in Æthiopiã, vel ad Indos mitterentur. Nam tamen ea quoque profectio ærumnarum multum & periculorum haberet, tamen animas tanti esse. Se quidem id aciebat Christophorus summè optare: & hoc potissimum voto ad Societatem à primo animum applulsè. Interim dum ab Vrbe responsum opperiantur, in occasionem, si quæ alicunde aperiat, intenti ad excolendos Francos operam vertunt. Mancipiorum plurimis Christianorum fuce solatio, qui duodecim, quindecim, viginti annos captiui nunquam eo tempore animum à peccatorum maculis expurgarant. Est mos Turcarum ius in oris, & opinor, in alijs, vt, si cuius aufugiat seruus, in eum, cum quo ille verfabatur, quali in auctorem fuge manus iniiciant, eumque fugitiui loco mancipium habeant. Huius moris, atque adeò huius periculi Patres haud ignari, tamen minimè refugebant (cum præsertim, cum viderunt negotium Cophthorum non procedere) quoscumque seruorum possent, conuenire, instituire, confirmare, audire; seruitute sua (si quid eueniret) bene enim existimantes libertatem animarum. Hic bonum Fulgentium Freirem de Societate ceteros inter captiuos repererunt: quem supra, cum exploratum res Æthiopicis missus esset, captum à Turcis memorauim. Iam atate erat affectus, ægra valetudine, incommodis inopiaque propè consumptus, & tamen vincula & seruitute pro Christi nomine ferebat lætus. Consuetudine pietatis studia sedulo retinebat: adhortationibus & exemplis confirmabat conseruos ad patientiã, & detestabat à vitijs. Multi erant cum eo Christiani captiui: qui quanquam admoniti erant, ne vulgarent Fulgentium de Societate esse, quò promptior esset redemptio; tamen ad aures doctissimi, cui fuerat venditus, nescio vnde aspirauit; nec modò Religiosum, verum, quod non erat, sacerdotem esse. Inde magna lucri spe concepta Saracenus negauit se hominem dimissurum, nisi mille aurei nummi præsentia pecunia numerarentur. Patres, cum vnde tantum auri corradere, non haberent, ex intimis visceribus fratris, & optimi senis calamitatem miseraban-

139
Captiuus
Christiani
Patres
Memphi
succurrunt.

140
Fulgentij
Freirem de
Societate
patientia in
seruitute.

tur, cum ille alacriter cepit eos consolari, bono essent animo. Iniquum esse tantum auri inimicis crucis Christi præberi; iniquum se vnum & inualidum senem eo pretio redimi, quo complures validos atque viles Ecclesiæ sanctæ bellatores alii præstaret: inuenturum se etiam è vinculis aditam ad libertatem filiorum Dei. Hæc erat serui Christi in barbara captiuitate constantia. Vbi & Lusitanorum simul memoranda benignitas, & prouidentia misericors Dei. Statuerant Lusitani pretio nulli parcendum. At Turca cupidissimus ex procraftinatione veritus, ne interim Fulgentius atate & miserijs præmoreretur, nouam conditionem proposuit: vt aureis mille quingentis in solidum ipse, alijque octo Christiani, quos scilicet extrudere volebat, redimerentur. Quæ conditio probata, id affectus Fulgentius est, vt sua vincula ad tot miserorum liberationem valeret. Nec multò post in Italiam ipsi vecto satis & sparij & materia ad cumulanda apud Deum merita suppeditauit. Quippe lustratis magno pietatis sensu sanctioribus Romæ monumetis remissus in Lusitaniam est, reportandus in Indiam. Quò transmissionem dum opperitur, & supra imbecillitatem enitens humilitate cunctis & sedulitate pulchro spectaculo est; Olisipponeis pestilentia incidit sæculi cunctis nono & sexagesimo anno. In ea Fulgentius, vt veteranus vitæ pro caritate contemptor, bonam luc perculsis domi foris que nauauit operam. Atque ex quoque flamma seruat in columis, tanquam recens ad Indicos iam reuehebatur labores, cum itinere sublatu per longinquum adeò terrarum atque ærumnarum orbem ad æternam celi quietem peruenit. Erat quoque Memphi Patris Ioannis Baptistæ mater anus Hebræa. Quæ cum fortè cognouisset filium suum adesse, quem tredecim annorum spatio nunquam viderat, omnem mouit lapidem, vt in congressum veniret, haud desperans ad uitam superstitione horratu impulsuque suo retrahi posse. Haud nihil spei P. Christophoro erat ipsam posse anù ab ludæicis fabulis Ioan. Baptistæ sapientia & virtute abstrahi. Itaq; cum etiam Consul interposita esset auctoritas, congressum nequaquam negandum ratus, domum Christiani hominis adire animum iubet: eodemque conuenit ipse cum Ioanne Baptista. Hæc sit aliquamdiu ambigens anus vter esset filius, vbi agnouit, Minimè miror, inquit, tuum fratrem (is prior Ioanne Baptista Euangelij lucem aspexerat) qui nec morum esset honorum, nec vltus consilij, Christianum factum. Sed te semper mirata sum, qui & moribus etas optimis, & ingenio consilioque pollebas, in ductum fuisse. Cui Ioan. Baptista, Atqui, si me valere consilio ais, id profectò quod egi, existimare debes nequaquam egisse temere, sed adhibito ingenio consilioque, & quòd planè ita faciendum esset: tuumque esset filios sequi, si non eum, quem dicis, nec moribus nec consilio præditum, cum certè, quem laudas. Respuit auribus obstinata vetula hunc sermonem: & ad euersionem ac lacrymas vertit se. Ex eo die non cessauit multos allegare, qui animum Ioannis Baptistæ tentarent: sed cum lucro ipse semper Christo bene iuuante, discessit. Ceterum Patres, quia Francos nec multos habet, Memphis,

141

Elia cum
parente In-
dra colen-
tis.

nec

142

nec nisi negotiis valde implicatos, Alexandriam, ubi vberiore fore credebant segetem, octavo postquam venerant mense, commigrarunt. Iam enim & Abrahamus & Patriarcha eò venerant importunitatis, vt iurarent nunquam se amplius de religionis causa cum iis acturos. Illud exortum est tantum, vt Patriarcha hominè ad Concilium, vt Pontifex postulabat, mitteret. Scripsit enim ad Isaacum Episcopum Cophthorum, qui Nicosiæ in Cypro erat, quòd ipse inter doctos (quemadmodum ait) esset doctissimus, vt sine recusatione moraque Romam, inde Tridentum pergeret. quanquam ne id quidem successit. Litteras quoque ad Pontificem dedit, per quas gratias agens de missis ad se nunciis, adscribebat nihil de religione confici potuisse, quòd parum eos intellexisset. Hoc Abrahamus (vt vero simile est) fallacis integumentum suis excogitauit. Nam quòd quidem ad linguam pertineret, testificati Cophthi sunt, & Romam testimonia missa, Ioannem Baptistam bene scienterque Arabicè, atque adeò eleganter loqui. Res autem Rodericius ita exposuerat, vt distinctius nihil aut clariùs posset. Nimirum quidquid intelligere piget, obscurum est: & nequidquam in voce loquentis claritas lucet, cum in audientis mente pertinacia tenebras facit. Denique cæcis vel in meridie nox est. Vt primum Patres Alexandriam venerunt, Elianus cœpit Italicè, & quantum se dabant indicia, cum pondere concionari; sed eius & Christophori nunquam intermittens adhortatio, & efficax concio erat vitæ inculpatæ exemplum, religiosa comitas, humanarum rerum sui que contemptio, aliorum obseruantia, inedia, submissio. His virtutibus mercatores mirè sibi deuinciebant: nec solum Catholicos ad vitam sanctiorem, sed hæreticos haud paucos ad fidei orthodoxæ sanctitatem reuocarunt. In his fuit quidam adeò Lutheri veneno furiisque imbutus, vt, cum primum nobilis Veneti operà in eius colloquium Christophorus venit, denunciaret, quisquis aduersus Euangelium (sic loquuntur hæretici, qui cum rem Euangelij perdidissent, vocabulum iactant) compellere se auderet, eum se momento eodem iugulaturum. Paucis interiectis diebus plurimis ad Deum precibus pro eo missis, eodem Veneto deducente vltro it ad Lutheranum Christophorus: postque benignam vltro citro que salutationem, eò paulatim deducit sermonem, vt dicat pœnitere se, quòd nuper ei molestus fuerit: causamque, quamquam certè non id agens, ira & doloris obtulerit. Hæc dicens veniam petiturus, osculaturusque eius pedes humi se se prouoluit. Quæ ita ex animo gerebat, eamque ingenuitatè vultus orisque, habitus, & vox ipsa præferebat, vt tantam modestiam hæretici pertinaciam non tulerit. Itaque eum delinitum conspiciens Pater per Christum Iesum obtestatur aurem patientem commodet: se quidem paratum, si quid ille dignum afferat, libenti animo gratoque accipere. Colloquuntur aliquantum, ac bona fide cum cura hic explicandæ veritatis, alter noscendæ agunt. Denique spiritu Dei tangente cor hominis, breui Lutheranus procatas lectæ erroribus cognitus ad Ecclesiam redit. Et quia celebris inter hæreticos eius antè perti-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

nacia habebatur, valitumque id plurimum ad exemplum cæterorum, & suam ipsius constantiam iudicatum est; effecit Christophorus, vt errores coram populo publica in concione damnet. Alius erat, qui cum dissimularet se hæreticum esse, ac volumè quoddam suum dilaudans, quod ex locis sacræ Scripturæ ad errorum patrocinium detortis confertum erat, vendibili eius titulo ad venenum aliis quoque propinandum abuteretur. id ubi cognouit Pater, omnino perdere volumen perditum statuit. Itaque captato tempore, dum vnà simul in multorum corona nobilium, eorumque Catholicorum essent, intulit sermonem de hæreticis, modestèque & comiter ex dissimulatore querit quam ipse sequatur sectam: ille continuo volumen suum profert: ex eo intelligi posse quid sentiat. Tum Pater, Quid si isto ego in codice apertè hæreses manifestas deprehendero? nonne æquam est lacerari? Continuoque vniversi de circulo exceperunt, ita profectò æquum esse. Quo consensu hæreticus oblectus ne se proderet, quamuis cunctaretur, & variaret in vultu colores, tandem conditionem accepit. Ac Rodericius quasi per iocum manu illicò in librum iniecta incipit pagellas euoluere. Haud multas euoluerat, cum meros Lutheri errores clara voce ex eo recitat: Catholicisque dignum interitu librum festiuè distantibus ille qua comitate cœperat ibidem lacerat & incendit. Quidam etiam Christiani, qui ad Turcas impiè defecerant, sanctis Christi legibus restituti. Neophytorum item Iudeorum nonnulli, qui in eas oras quòd impuniùs ad insaniam reuoluerentur, aufugerant, in suscepta religione confirmati, alii que recens ad Christi Ecclesiam ab emortua synagoga traducti. Ad hæc Græcis, quantum mandata permittebant, ubi opportunitas inuitaret, consultum. Quorum nonnulli ita perspicuè Catholice ac Romanæ fidei veritatem, Deo scilicet tenebricosarum mentium dispellente nocte, agnouerunt, vt eos prioris suæ cæcitatibus non pœniteret modò, sed & pœniteret: mirarèturque quempiam esse, qui res tam claras posset non cernere. Extabat minime pœnitendum sanè pretium Ægyptiacæ expeditionis ex hac appendicula, quamuis consilium princeps ad vota non responderet, cum diabolus contra id quoque breui coortus est. Memphitica illa anus Ioannis Baptiste mater, ubi Patres Memphi digressos Alexandria substituisse cognouit, instigare nunquam Iudæos destitit, quoad consilium inire omnino Ioanni Baptiste vel Christum, vel vitam eripiendi. Missis igitur vel litteris, vel ministris Alexandriam, doloque structo, & captato tempore, dum vnà Ioannes Baptista, & Alfonso Brauius ad litus maris in ambularent, extemplo turba Maurorum, Turcarum Iudeorumque circumueniunt eos: & Iudæis indicantibus vrnum vellent, in Ioannem Baptistam manus iniiciunt. Currit ad P. Christophorū rem denunciaturus Alfonso. Elianū (eius epistola vniversa hæc produntur) in primo illo inopinati casu icu imminentis alii cuius mali formido non nihil territauit: sed ubi se collegit, fretus conscientia miram omnino consolationem hausit: totaque ea via, qua ductus est Alexandriam, quæ circiter mille passuum fuit, latus incessit, reputans quod commissum in Chri-

144

145
Iudæi P. Ioannem Baptistam instigant.

Y

stunt

stum Dominum fuerat, cum eorumdem Iudæorum ductu est captus, sperantq; concessurū benignē sibi, vt pro eius nomine moreretur. Vbi peruenierunt ad iudicem, iam P. Christophorus ab Alfonso monitus, & plerique Christianorum mercatorum, & Proconsul accurrerant, multiq; sectarum profanarum confluerant rei exitum spectaturi. Confestim Hebræi clamant, hunc esse, cuius nomen antē ad ipsum detulerant, qui sibi trecentos viginti quinque aureos nummos debeat, vt tabulis, quas proferebant, appareret, quiq; ne debitum exoluat, Iudæus cum sit, simul letē Christianum. Ius fasq; ab illo se poscere. Proconsul iussu tacere Ioanne Baptista, ipse respondet: Quod ipsi Iudæi obiciunt, falsum est. Hic enim sacerdos ē nostris est: nosq; omnes ita esse nouimus. Calumnia intoleranda ista est. Tum iudex, vt erat Mahometanus, nec dubiē ab accusatoribus emptus, Hæc, inquit, accusatio capita habet duo: vnum est, hominem istum pecunia, quæ exigitur, debere summam: alterum, fuisse, vel esse Iudæum. Si primum est verum, æquitas postulat, vt soluat. Sin alterum, nostra lex tradit, sua quemque, qua natus est in lege, adipisci salutem posse. Verum si ab sua deficere velit, ad nostram transire debere: id si abnuat, alterū ē duobus reliquum esse, vt vel ad legem, ex qua defecit, redeat, vel vt cremetur. Itali ad hæc mercatores pernegare esse Iudæū, atq; adeo fuisse. Quod cum vel per inscitiam rei tum dicerent, vel more plerorumque sine scrupulo in talibus locis mentientium, cum tamen nunquam mentiendū sit, vel etiam, quod censerent iudicij toram rationē, vt erat, iniquē constitutam, tacita interpretatione rem obtegentes: vt cunque sit, certē ea vox Iudæis adauxit confidentiam, vt vociferarentur, nudandum protinus esse, inuenturos sine præputio. Nec poterat resisti, nisi iudici insufurratū esset Francos non fore ingratos, si quid hac in re sacerdotis sui dignitati tribueret, nec nudari per contumeliā sineret, summoq; in præsens iure non ageret. Quare pronūciat die postero cogniturum: grauiusq; Iudæis instantibus, ne res, quæ momento transigi poterat, differretur: denique vt ea saltem nocte in custodia apud iudicem haberetur, eo nempe consilio vt vel interimerent, vel palam demonstrarent Iudæum fuisse; ē nobilitate Veneta diues idem & opū & pietatis Candidus Barbarus quindecim millium aureorum vadimonium promittit Ioannem Baptistam ad iudicis voluntatem sistendi. Eanoctē Catholici mercatores reputantes, præ sua peruersitate Iudæos, quod contra Ioannē Baptistā erant exorti, idem contra alios Christianos posse moliri, vexareque multos, vel de medio, vt libitum foret, tollere, contulere multam varij generis vestem holosericam villosam, & raso vellere, & damascenam pretij ad quingentos aureos, & iudici, quod fauerat, fauaturumq; speraret, dedere: tum etiam fanxere inter se, vt nemo ē mercatoribus Christianis quidquam negotij cum Hebræis contraheret: quo exempti commercio stare illi nō poterant: eamq; rem Hebræis denunciarunt. Quæ in rabiem potius pertinax bipedum genus egit, quam ab conatu auerit. Quibus die postero ad tribunal vociferantibus iudex rem à se in Præto-

416
Cura Christianorum
in defendendo P. Io.
Baptista.

rem Memphiticum, qui pro Rege Ægypto toti præest, reiecit. Itali repente certum hominem ad Consulem legant, vt auctoritate sua impetū Iudæorum infringat. Nihilominus trepidē Hebræi ad suos, vt accusationem virgeant, mittunt. Interim Rodericus Ioannem Baptistā confirmabat ad mortem pro Christi fide oppetendā, beatum illum sapiūs appellans, quod oblata esset occasio, qua sperare optabiliorem non posset, sanguinis pro Christo Domino, qui suo nos redemit, profundendi, dolensque occasionem sibi talera haud offerri. Nec Ioannes Baptista non agnoscebat beneficium: qui singulis diebus incruentum immaculati Agni sacrificium Deo offerens, leto ac forti animo ad eum se diem comparabat, quo & cruentum suimet offerret. Verum Itali mercatores sua sponte, inconsultisq; Patribus, si quomodo terrere Iudæos possint, hac eos oratione aggrediuntur: Vsq; eō ne rabies vos occæcauit Iudæi, vt quod in rem vestram sit, docendi à nobis sitis: En hominē hunc, quem in seccamini ad necem, nos induximus, quemadmodū lex Turcarum iubet, vt fiat Turca, quid vobis inde speit? Si Christianus malē vos accepit: vestros libros exussit: vestros fratres Christianos effecit; an nō præuidetis importunitate eam hac vestra transuersum actum, & cognitas vestras habentē fraudes, iam Turcam multo infestiorum fore? Nos adurgebimus vniuersi. Sed esto: nolit transire ad Turcas, malitque, vt pars altera legis Turcicæ iubet, mori, impune speratis id futurū vobis. Nos scimus inter vos ingentem numerū, atque adeo multa millia Marranorum ex Lusitania, cæteraq; Hispania fugitiuorum esse, qui orti ex parōtib; Christianis ad iudaismum defecerunt: hi profecto non effugient id, quod nostrum in sacerdotem vos machinamini. Nos accusabimus eos: agentibus nobis vel sient Turcæ, vel cremabuntur ad vnū omnes. Eadem omnino lex eos tenet, idem manet exitus. Quid præterea? Num ignoratis hunc hominem à Romano Pontifice, qui omnium quorquot sunt vbique terrarum Christiani, est caput, has in oras legatū? Si hunc vestris delationibus tollitis, non tam in eum iniuria, quā in Romanū Pontificē cadit, qui misit: & speratis id eum, qui tantum potest polletq;, dissimularum? Sum legatū Iudæorum criminationibus circumuentū, oppressū æquo laturum animo? Næ vos, qui sitis in suos, qui in vos nostrorū Pontificum animus, ignoratis. Pro certo habetote non Romæ modō, inq; sua ditione trucidaturum Iudæos, sed cum Principibus Christianis acturum, vt idem suis quisq; in prouincijs agant. Hæc oratio, vt ad aures accidit Iudæorū, scilicet ad curam sui cōuertit. Consilio habito, si qua pateat ad receptum viā, circumspiciunt. Illud conteniebat, nullo modo patiendū, vt Ioannes Baptista, quem ad eum modū tractassent, in terrā Italiā aliquādo remearet: itam in Iudæos fratres exprompturū, magna illis illaturū damna. Consilium igitur inueniunt, vt quatuor Turcæ grandi pecunia corrupti nomen Ioannis Baptistæ deferant, quasi maledicta audierint in Mahometū iactantem. Quæ res cum capite plectatur in Turcarum imperio, omnem Iudæis eximebat curā, sperantibus ita nec in Italiam rediturum, eiusque necis inuidiam

147
Christi
nōrōria
ad Iudæi

148
Iudæi nec
Io. Baptista
maliuolus

quæten-

auertendam in Turcas. Hæc itaque sententia cum stetit, eo ipso in cœtu trecentos aureos nimos in accusatores distribuendos cõtulerunt. Quæ fraus exitum haud dubiè habuisset, nisi eodem die Hebreus, qui apud iudicè erat interpres, & clanculum se beneuolũ Francis præbebat, ad Proconsulem & mercatores Italos detulisset. Hi cum & pericula alia ex aliis oriri viderent: & siue pereundum Ioanni Baptista tan dè, siue nulum impendiis fore modum, primo quoq; tempore in Italiam furum Patrem dimittere, vnaq; illum, qui vadimonium fecerat, statuerunt. Ita pridie Kalendas Decẽbris, ne ab Iudæis, qui portorij causa, quod ipsi exigebant, in omnibus custodiis frequentes erant, agnosceretur, mercatoris sumpto habitu, cum insuper ad obtegendam faciem, emungendæ naris applicito sudariolo necessitate simularet, in nauim, cui Quirina nomen, imponitur. Videbatur defunctus graui periculo, cum in grauius incidit: haud minus infidũ ac ferox mare, quàm Iudæos expertus. Sic profusus, vt olim Paulus Apostolus, dum ex eorũdem Iudæorum agrè vi dolisq; seruatus Romam ad Cæsare mitteretur. Quinto postquam soluerant, die tẽpestas exoritur. Quæ cum molestior principio, quàm periculosior esset, ecce tibi in mediis vndis ab igni ducimur. Horrenda inter tonitrua & fulgura immani cum fragore excussum fulmè malum tetigit vnum è mediis: qui igne comprehenso, vt erat arida materia, repente maxime instar facis vndique spargere flammã cœpit. Aceto oleoque, quibus id genus ignis opprimi dicunt, frustra iniecto, aliisq; tentatis remediis, cum vitrix pestis serperet, vnica restabat via salutis, si ardens malus recideretur. At is cum pro sua mole nauisq; vehementi agitatione prout oportebat, commoueri agique non posset, periculũ erat, ne, si in alueam nauis prolaberetur, omnia incendium inuoluere. Attentare tamen periculosa remedia cõgìt suprema necessitas: placuitq; miseranti Deo, vt in mare ardens truncus procederet: vbi totum inter vndas crepitanibus & stridentibus flammis pertinax ille vapor absumpsit. Inde placidus fuit cursus vsque ad horã diei decimam. Tum præualidus ventus excepit, in Cyprum impellens. Aberat Cyprus ad centum passuum millia: per seq; eò iam cursum intenderant malum refecturi, quo sine nauis maxime laborabat. Contractis velis, tamen grauius venti impetu iactabatur, metusq; erat, ne ea nocte ad ipsam insulam Cyprum nauis allisa confingeretur, si perseveraret tẽpestas. Itaque altera hora noctis sistendi cursus cõsilio inito, anchora vna iacitur: verum funis quanquam crassitudine humanæ tibie quasi tenuis ac fragile stamen illic rumpitur. Deicitur altera, tertia, quarta: haud secus retinacula abimpuntur. Inopes itaque consilij, & vbi locorum essent ignari, per tetras tenebras huc illucq; differebantur, immanemq; concussionem faciebat principis mali nutatio, cum in quã partem ille ventus incussu vergeret, in eam euertere propè nauim: mediamq; ne discederet, periculum esset. Ergo cum visum esset deici oportere, rudentes quibus hinc atque hinc alligatus sustinebatur apex, incidit: ac repente ipso nauis concussu diffractus malus in puppim ruens totam

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

conquassauit. Inde tolerabilius fluctuare nauis: tamen demissa bolide ad insulam magis ac magis applicari sentiebant se. Quare anchoram sacram (quam Nautæ spei appellant) duplo aliis maiore ex anchorali nouo, duplici, crassissimo pendente iaciunt, vt onerariam ea cõtineat, quoad lux appareat. Aliquamdiu ea fluctuatione inhibuit: cum interim vsque eò graui verberè anchorale ad latera nauis allideretur, vt exiliret ignis: ac necesse fuerit assidue aquam iniicere, ne torrefactũ incideretur. Hæserat in profundo, renacemque dentem impresserat anchora, & retinacula egregie durabant: tamen ea vi incumbere procella, vt propulsa oneraria raptaret anchoram secum. Id arare nautæ dicunt, quòd in profundo raptata anchora fulcum agat. Decima erat circiter hora noctis: plerique tabula, trunco aut cado aliquo arrepto supremũ expectabãt casum. Tum Ioannes Baptista propè omnium confessiones compendio, vt cogebat necessitas, audiuit: nec opus adhortatione erat, cum cuique mors ante oculos præsens obuerfaretur: iamq; libentius, postquam erant absoluti, moriebantur. Diuisit quoque singulis piacularia grana, quibus in supremo vitæ articulo debitarum noxarum pœnarum venia plenè impetrabatur. Quæ grana, quòd nudi essent homines ad enatandum expediti, alij compressa tenebãt pugno, alij quo manus quoque minus impeditas haberet, in os sibi, vel in aures inferebãt. Interim magis ac magis tumebat mare, & tẽpestas in horrebat. Tetra caligo, quæ murum omnem eripiebat aspectum, conduplicabat horrorem; & iacta bolide vadum breuius, & viciniorum deprehendebant terram, cum demum aura tenuis apparet lucis: videntq; se non nisi quinque circiter passuum millibus ab Cypro abesse. Iam nihil restabat, vnde cursus inhiberetur. Itaque paulò post cum duo tantum passuum millia distarent, repente iusta aquæ altitudine destituta, vado inhæsit nauis penè euersa, elato vno, altero ita depresso latere, vt suprema eius ora aquam stringeret. Ea sic hærente identidem aduoluebantur vndarum montes, quibus superfulis omnes eluebantur. Nauita peritus & valès, tertium ante hoc naufragium perpessus, consolabatur omnes & confirmabat. Atque vt exemplo quoque animos faceret, primum se in mare deiecit enataturus ad litus: sed medio in cursu ante oculos spectatium, suumque exitum ex eius fortuna augurantium, demersus & extinctus est. Sub ea duas in partes iam scissa nauis, interruptoque à puppi ad proram transitu, vndarum impetu in salum sarcinis caplisque protrusis, quæ passim fluitantia nullo iacturæ sensu, mali vlcimi expectatione attonitis cernebantur, alij multi nautarum enatate conati sunt: & quibusdam obrutis, alij terram tenuere. Ioannes Baptista ad latus nantis, quod prehenderrat, quoad concideret tẽpestas, hæcere decreuerat. Sed homine perito fortunatos prædicante primos, quòd mox dissipata nauis ligna, clauis, capsæ, ferramenta cuncta & armamenta vndis iactata in cursu essent in homines natantes, eosque interemptura; mutato consilio postis vestibus præter indusium, quod succinxit, rosatio & sacra reliquia ad brachium circumuolutis se in tabulam proicit. Vix eam amplexum superincidens

Y 2 dens

149
Io. Baptista
sua seruatur.

150
Gravis
tempestas.

151
Naufragium.

152
Io. Baptista
magna
sua seruatur.

dens vnda procul à naui iaculatur. Ex naufragis, perque vndas femiuuius etranibus ad eam tabulam alius post alium, septem adhætere, vt ea præponderare ex aqua non extaret. Huc atque illuc æuuum ventis fluctibusque ludibrium iactabantur, modò toti obrati vndis, modò in immensum sublime rapti, indeq; protinus hausti in præceps. Si conarètur Cælitum opem implorare, vel pium quidpiam proferre, salis gurgites opprimebant ora. Cùm ex aduerso horribilis fluctus impingitur; tabulaque subuersa miseris naufragos spe, quæ restabat vnica, erepta, dissipat. Verum adfuit propitium Numen, vt reprehensa tabula in eam paulatim cuncti renarent. Iam prope litus appulsi ex vicino optatissimæ terræ conspectu respirabant. Verùm enimuerò dum saluos tandem sperant sese, omnium maximè atrox ac miserandum discrimen implicuit. Vndarum impetu eiciebantur in terram, earumdemque magna vi resilientium rursus in altum retrahebantur: & quidam eius ipsius, qua seruati in eum vsque locum tabula fuerant, resulto in fracta periere, eidem & vitam & necem debentes. Patrem Ioannè Baptistam toties iam vndæ expulerant, toties ex allisu earum reciprocàs æstus resorbuerat, vt præ summa defatigatione desponderet animù: profususq; desperàs clemètiæ Dei sese permitteret, cùm iterù eiectum accurrès homo nunquã ab eo antè nec postea conspectus atripit tenerque. Eo subsidio euadit in aridã: deosculatur: ac sublatis in cælum oculis auctori ac domino vitæ gratias agit. Mox cùm solo in litore, exanimis & cruentatus plagis in misera illaprehendendæ terræ luctatione acceptis iaceret, ad pastorem mapale haud inde procul deducitur. Conuenit eòdem naufragorum aliquantum, luculentòq; igni succensò nonnihil recreantur. Miserrimum erat spectaculum turbam nudorum hominum intueri, quorum magnas fortunas hauserat mare, se tamen solantium, quòd vita superstes esset. Illud planè miraculum accidit. Hebræus adolescens annorum octodecim nandi imperitus, cùm cæteros passim videret in mare desilientes, atque eo pacto multos euadere, ipse quoque desiliè nullo siue tabula, siue alio adminiculo sussultus: quare in profundum abiit: sed fortè pendulo in aquam è nauirudète correpto per eam emerfit in nauim flens incertusque consilij. Quem homo Christianus cùm videret (ipsummet Ioannè Baptistam fuisse constans opinio est: alioqui, dum ille rem narrat, vel nominasset hominem, vel pluribus descripsisset) porrecta cruce, Accipe, inquit, hanc crucem, nec sinas tibi enelli è manibus: Deoq; sponde, si ex hoc periculo sospes euasens, baptismum te suscepturum: pro certo ego tibi confirmo te compotem voti fore. Adolescens vltimi terrore discriminis, seu potius benignitate Numinis per illas miseras miserentis commotus suscepit crucem: promisit se fore Christianum: deiecit in mare: in litore celestimè fuit. Ac Ioanni Baptistæ querenti quemadmodum enataisset, respondit se quidem haud scire: sed visum sibi donec in terram perueniret, quasi à quopiam sustentatum. Qui solenni ritu paulò post Nicosiæ in Cypro baptismate imperitus à Ioanne Baptista, multoque postea annos ab eorebus omnibus suble-

153
Indæus adole-
scens mi-
rabiler
seruatur.

uatus, vitam Christiano homine dignam egit. Cæterum cùm perpetui imbres turbinesq; ventorum non finerent miseris naufragos ad vicina oppida perferere, quidam à Papho, quòd inaudierant nobiles Venetos in fracta naui fuisse, cum aliqua vestimentorum copia & ciborum venere. Ioanni Baptistæ indusium traditur, eo & ad litus reperta lodicula se intoluens, quam capite erat nudo, recreatus nonnihil est. Tertio die Hieronymus Malipierius, qui Papho dux præerat, mitiore iam cælo afflictam turbam inuilit: & nomina interrogans, & conditionem cuiusque, vbi audiuit ex Ioanne Baptista sacerdotem esse de Societate Iesu, Itane, inquit, ex ea benedicta Societate es? Nosti Benedictum Palmium tam insignem virum? cùm affirmasset: Eius, inquit, causã volo domum meam venias. Euntem confpicatus miles; lodiculaque super indusio linteò obuolutum capite, & pedibus nudum miseratus, præsertim quòd audisset sacerdotem esse, viridis coloris femoralibus donati: quæ cum continentia tibialia ex more ea tempestate vsitato, iam ferè abolito, haberent, magno beneficio vsuiq; fuere; tamen tibialibus ob breuitatè refectis genua nuda extarent. Paphum vbi peruenit, humaniter ab Hieronymo tractatur. Tunicam è suis pelliceam, crepidas, & rotundum in Venetorum morem galerum largitur. Sed nihil sedulo sacerdoti prius ac potius fuit, quam templum adire, & preparato per facram homologesim animo, sacrosanctæ Triadi diuinum agnum obspiratè in Eucharistiam facere: qua pietatè hospes est delectatus. Mox & sacerdotalium precum Breuiario fortè reperto inter libros, quos iustus est recognoscere, & ab damnatis fecernere, ingentiq; suo gaudio donatus; Natalitia Domini solennia nunquam ab iuuandis, qua possit ope, mortalibus cessans, exegit. Sub ea, quòd traiciendi in Italiam facultas nulla Paphi erat, Nicosiam progressum Andreas Stanga Archiepiscopi Vicarius perbenignè excepit. Recentem hîc Emmanuelis Gomij à Monte Maiore famam reperit. Post aliquot dies, quibus singulis ad sanctæ Sophiæ Sacrum fecerat, æditus stipem pro numero sacrificiorum offert: quæ cùm respiceretur, quòd Societati pro ea re nihil emolumentum capere fas sit, Accipe, inquit, non id à me mercedis, sed eleëmofinæ datur nomine, vt sit vnde aliquid tibi vestimenti pares. Cui Pater gratis actis, Si quid opus fuerit, emendicabo, inquit, & spes est Christum Iesum benignè, quidquid opus fuerit, præbiturum. Admiratus est viri abstinentiam æditus, & Ioannes Baptista quanto suæ disciplinæ tenacior, minusque de se sollicitus esse studuit, tanto, vti sperarat, promptiorem Christi benignitatem expertus est. Nam & sua sponte Vicarius decoro vestitu induit, & literas subinde à Pontifice accepit, vt liberaliter omnia suppeditaret, si quis è Patribus à se in Ægyptum legatis eò fortè appulisset. Qua in re prouidam Dei caritatè multum miratus est Ioannes Baptista, vnde in mentem venisset Beatissimo Patri in Cyprum scribere, cùm nec ad eam insulam cursus sibi fuisset, nec dum naufragium cognoscere à quopiam potuisset. Verum Pontifex simulatione Abrahami, & pertinacia

154
Ioannes Ba-
pista prior
benignus
recreatur.

155
Nicosiam
peruenit, in-
de in Italiam.

156

tinacia Patriarchæ cognita satis Apostolico factū ratum officio ad Christophorum scripserat, ut vnā cum sociis in Italiam rediret: simulque in Cyprium eas, quas dixi, litteras paternæ suæ prouidentia pignus dederat. Christophorus quidem accepro nullo Pontificis secundo cursu Venetias, inde Romam ante Ioannem Baptistam attingit. Is verò è centum aureis nummis, quos Vicarius illico protulit, quinque & viginti dumtaxat sumptis, circa Pascha anni insequentis Venetias tenuit. Atque is Ægyptiacæ expeditionis exitus fuit.

157
Quidē
Sociorum
inter Abas-
sinos peri-
cula & a-
rumna.

Calamitatum interim haud paulò plus in Æthiopia, siue inter Abassinos, siue in regno Tongenti inter Cafres exhaustum. Inter Abassinos cum Andream Episcopum vnā cum sociis Adamas Rex quocunque vel fugeret, vel insequeretur coniuuratos, secum veluti captiuos traheret, ad cetera incommoda & pericula, eandem illi subibant belli aleam, quam Rex Isaacum Barnagazium cum Zomore Turcarum Præfecto iniisse contra Adamantem fœdus suprâ memorauit. Zomor aliquot bombardas aduexit: atque huius anni duodecimo Kalendas Maias cum hinc Regis, inde coniuuratorum ad confligendum admoventur acies, Adamas bombardarum dumtaxat nomine ac specie terrore arripuit fugam: in eaque titulum regni agrè sustinens, assiduam inter pauorem loca assidue mutans vagabatur. Patres autē sæpè à furibus spoliati, nunc demum quamuis non inuiti in Barnagazij venissent manus, ita tamen exuti sunt à prædatoribus, ut reliquum omnino factum sit nihil. Itaque vix aliquid restat orizæ ad victum (quodque grauius cruciabat) ne vinum quidem ad diuinum sacrificium, quo solarentur ærumnas, suppetebat. Sed illud mirum fuit. Regio exercitu profligato cum Episcopus positus aperto in loco humi genibus supplex cum Deo ageret, circumuolitantes (qua & victores, & Barbari ferocia solent) Turcæ sanctum virum vel occæcati, vel aliter præstricti diuinitus, tanquam non viderent, sine noxa præterire. Addit Emmanuel Georgius Lusitanus, qui sancto Præsuli comes aderat, eum secundum preces concessa nula intendisse iter ad Lusitanos: sed eunti obuiam factum ex coniuuratis cum Turca truce Abassinum, & iussisse minaciter è nula descendere: eum autem alacriter paruisse: & tradita Abassino mulate iter suum animo perpatato pedibus persecutum. Ceterum minime lætam fuisse raptori prædam. Haud potest multò apparuisse cum mula, eamque dum redderet, ad facti Præsulis genua flebili voce prostratum, veniam rogasse. Namque ut domum redierit, vxorem ac duos liberos, qui rectè valebant, continuo perisse: quod in scelere sui vindictam minime dubitaret factum: proinde etiam atque etiam orare & obsecrare, ut iratum sibi Deum placare precibus suis ipse sanctus Antistes veller, ne & ipse moreretur. Quod cum libenter facturum Andreas recepisset, ex eo tempore Abassinum nunquam colere eum, stipe etiam identidem missitanda, destitisse.

158
Andreas
Fernandus
inter Cafres
extremam
pericula.

Inter Cafres vnus iam reliquus erat Andreas Fernandus apud Regem Tongensem, uti suprâ demonstratum est à Martyre Consaluo relictus vnā cum Andrea Acolta. Sed hoc cum Æthiopia-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

ci grauitatem cæli non ferret, in Indiam remisso, Fernandus, ut omnia experiretur, in statione permansit: quamuis vita inter assidua discrimina nihil à continenti longaque morte distaret. Quippe ad eò simul inhumana & barbara erat gens, ut cuiusuis increpationis impatiens, si quid durius loquerere, veneno, ferro, igne visceretur: ad eò simul pingui peruersoque ingenio, ut veneficas diuinationes superstitionesque dedoceri non possent. Itaque cum sæpè Andreas Regis populique peccata & superstitiones increparet, non semel infestis petitus est armis. Nec tamen ille vnquam metu absterritus est, quo minus errores eorum palam grauiusque coargueret. Hoc ab Rege expressit, ut fateretur re vera sibi imbrum potestate non esse. Etenim hæc summa habetur Regis vis ac potestas, posse (quam vni sibi cæli terræque Deus gloriam seruauit) pluuiam præbere agris, vel negare pro arbitratu. Quæ stulta opinio ita rudis populi infixa est animo, ut ad terrore nullas habeat Rex grauius minas, quam si subtraheretur se tempestiuos imbres denunciet. Huius igitur vanæ potestatis ab Rege confessione coram publicis testibus Andreas expressit. Ex qua re magnum apud Songos (ita suos nominat sapientes) nomen inuenit: & magorum habebatur maximus, & putabatur posse futura prædicere. Magnam etiam ei principio venerationem conciliabat canities, cum apud eos nec ante centesimum annum cani ferè in quopiam cernantur; nec ad id vitæ spacium nisi admodum pauci pertingant. Itaque cum & validis pollentem viribus, & pulchra conspersum canitie Patrem cernerent, annosum ultra modum existimantes, non naturali vi, sed magicis artibus vitam sibi vimque propagare eum credebant. Ceterum Rex, qui auidè primò Christiana arripuerat sacra, ut ad obseruanda præcepta ventum est, in odiosam corruptæ naturæ, vitiosque, inolitam difficultatem incurrens, animo sensum alieniore, tandem venit sanctam doctrinam amplius promulgari. Inde per pauca alii, nihil omnino Rege subministrante ad victum inter multas ærumnas corporis, nulla grauius bonum Andream vexabat, quam fames. Ea re, & angore insuper animi, quod tam parum de salute æterna sollicita gens esset, totque contra diuinam maiestatem patraret scelera; breui deformata est canities, & robur ita omne elanguit, ut pedibus peragrè insisteret. Solus ergo in meditationis prauæ plus anno cum egisset, nec vllum extaret aut speraretur pretium operæ, sed cetera multis modis immiseret mors, neque ea tam religionis odio, quam stolidi barbarie Cafrum; consulti existimauit (uti habebat in mandatis) referre se in Indiam, edocturus de rerum statu coram Patres. Restabat adhuc de Manomotapiis spes eo probabilior, quo Consulatus adfore sperabatur è celo, & id solum, quod cruore rigarat suo, & triumphum inde messuerat, celestis rore fœcundaturus. Hac spe initio anni Antonius Quadrius duos sacerdotes Petrum Touarem & Ludouicum Goëm ex India Mozambicū, transmissuros inde ad Manomotapios destinauit. Ceterum, siue quod morte Consulatus animo Regis palam facti, metus esset, ne hæc profectio commercii negotiatorum officeret, siue quod nullam inde

159
Stulta ar-
rogantia
Regis Ton-
gensis.

160
Manomota-
piis expe-
ditio rursus
tentatur.

priuatum lucrum sperarent ipsi, siue quam aliam ob causam, ad quos maximè spectabat traiectionem expedire, uo omnino intercluserunt. Ita ad regnum quoque Inhambanis, seu Tongis, & ad Manomotapam suscepta tertio ante anno ingenti cum spe expeditio propè cassâ rediit.

Dum autem Petrus Tonar & Ludouicus Goës conducto Mozambici diuersoriolo transmissio- nem ad regnum Manomotapæ sedulo curant, è Lusitania appulit classis, in eaq; quos supra dixi, octo de Societate incolumes peruehuntur. Quibus magno vtrimque gaudio ad diuersoriolum idem adductis, quanquam inter angustias speciem iam medio cris Collegij referebant; cum ex Inhambanis regno Andreas quoque Fernandus adfuit macie miserandum in modum consumptus, collapsis genis, oculis introactis, tabido similitior cadaveri, quam spiranti homini. Ita affectum Socij vbi videre, valdè commiserati, quòd posset nauigationem Indicam peragere, recreandum aliquantum curantur. Mox vna vnde- cum numero, sacerdotes sex, quinque laici, cursum in Indiam susceperunt, Andrea Fernandus in Regnam, Petro & Ludouico in S. Martini nauim acceptis. Octauo Idus Augusti cursu repetito ad coniuetas curas in vectorum, turbæq; nauticæ adiumentum, addidere etiam alienorum à Christo, qui multi aduehebantur, institutionem. Et P. Vincentius Tonda die S. Laurentij circiter octoginta, Ferdinandus Acunia die Assumptæ Virginis circiter centum partim Cafres Mozambici emptos, partim Mahometanos Ecclesiæ sanctæ per baptismum genuere. Non multi progressi erant dies, cum vulgari cepti sunt morbi exerce- dæ Patribus caritatis quaestuosâ palæstra. Pessimè agebatur cum eanau, quam Tigrim vocant. Quòd, cum sacerdos, què Olisippon mercenarium adueherant, Mozambici substitisset, qui morientium expiaret, Deoque commendaret animos, haud quisquam erat. Hac re aliis in nauibus, quòd scaphæ vltro citroq; commea- bant, cognita, certatim eam sibi prouinciam de- poscere coeperunt Patres. Sebastianus in primis Confaluius, ac Vincentius Salernitanus cum suo nauarcho, vt potestatem faceret eò transeundi, plurimum contenderunt. Et quidem vir erat nauarchus optimus: verum quanquam & suum ha- bebat sacerdotem, & alius de Societate remane- bat, tamen in ea necessitate nolebat tali subsidio priuari suos. Palàm verò valdè id pretendebat, quòd præter mæcipia vectoribus ampliùs octin- gentis conferta Tigri, rebus indigente omnibus, & ampliùs trecetis iacentibus ad certam pestem pergerent; tamen cum serid totam rem in eius cõscientiam Sebastianus reieccisset, abeundi po- testatem fecit. Ire parantibus Iudæus haud malus homo ad Vincentium conuersus, Quid eò itis, inquit, vbi ne ad cubandum quidem locus pate- bit? At Vincentius, Qui norunt, inquit, Chris- tum Iesum in angustissima cruce ipsorum causa cubile sibi optasse, de suo cubili, vbi de eius agi- tur gloria, non laborant. Quæ vox Iudæum ru- bore impleuit. Et sanè mirus tota in nauigatione fuit huius fratris ardor, in eo præcipuè, vt ne qua esset famæ dubiæ palàm in naui femina, & libros impudicos è manibus habentium amoueret.

161
Sociorum
nauigan-
tium in In-
diam fer-
uer.

Quotquot potuit inuolare, proiecit in mare. D^o mulierculus duabus cum relucisset, nunquam ab- stitit clamoribus, quoad usque arcta custodia in- clusit. Vt verò lineretur in Tigrim transcendere, flexis coram genibus, iunctisque manibus ex na- uarcho rogabat. Sed is dum commeatum lento concedit, Ludouicus & Antonius Fernandus ex naui S. Martino transfressi præoccupare labo- rum messem. Hæc inter sancta officia pridie No- nas Septembres Goam appulere. Ibi iam præpa- rato in nosocomio sex Goani Socij aduehi soli- tos ægros præfolabantur. Sed tantus ægrotum fuit numerus, vt Sociorum quoque geminandus numerus fuerit. Ad hæc & alia in nosocomio Collegij confueta dudum officia, noua calami- tas caritatis præter solitum depromèda nouum Goæ campum aperuit. Per incuriam pueri Goana turtis, in qua regium tormentarij pulueris hor- reum erat, igne concepto repente cum horribili fragore disrupta est tanto cum impetu, vt lapi- des disillutantes ad forum vsque frumentarium, vbi ingens semper frequentia est, eieci stragem miserandam ediderunt. Continuo è Collegio Socij, tanquam in quibusdam caritatis excubiis intenti agerent, accurrerunt. Triste omnino spe- ctaculum. Pars sepulti ruina, quidam saxis tignif- que penitus oppressi: aliis cura, brachia, hume- ri, caput, aliaue pars corporis miserè infracta & attrita. Hæc vbi species miserationem exacuit, miseratio industriam, protinus erueri ruderâ, amoliri saxa & tigna; curfare ad morientes, hor- tari ad dolorem peccatorum & confessionem Christianos, ad baptismum Ethnicos, quorum fortè pars longè maxima erat. faucios in nosoco- mium Collegij deportare. Multis tempestiuo auxilio vita referuata: multi inter vltimum spiri- tum per sanctum baptismum vitæ geniti immorta- li. Quique in nosocomio curati propè omnes sedulitate officiorum deliniri religionem Chri- stianam, in qua pietas vigeret tanta, libenter am- plexi sunt. Præter hos aliosq; qui suis in pareci- cis conscripti, supra sexcentos hoc anno in Col- legij templo donati baptismate, prouentus per se non modicus, verum pro annorum proximo- rum vberitate sanè angustus. Inter hos virgo no- bilis fuit iam Mealis filio destinata sponsa, duo- que Brachmanes insignes. Quæque est æterni Patris immèsa pietas, nunquam desitit his quali- tenellis filiis mirabilium beneficiorum lacte blan- diti. In Ciorano insula neophytus paterfamilias mæstissimus agebat, quòd liberos ei omnes in- terimebant pustula: verum cum eius domum, ipso rogante, sacerdos de Societate aqua lustrali expiasset, non modò non extincti sunt, qui tum grauissimè laborabant pueri, verum etiam sani- tati subito resituti.

In Collegio Goano Patriarcha Nunnus diem 164
supremum obiuit. Affulsèrat nonnulla spes à Nunny de-
Prorege Ethiopica profectionis. Qua mox col-
lapsa, Præsul optimus nomine quidem, vt recrea-
ret aliquantis per animum molestiis curisq; con-
fectum, re autem vera, vt per otium intenta cor-
poris vexatione, præcibusque productis rem to-
tam cum Deo transficeret, in Cioranum secessit.
Inde Goam reportatus æger post diuissimum
Viaticum, & supremam ab Episcopo Carnio
Vnctâ.

162
Magna ca-
lamitati
Goa iuc-
torum.

163
Lustrati
aqua vii.

164
Nunny de-
triaribus
sancta men-
toribus ho-
stiarum.

Vnctionem suscepim cunctis presentibus, in
 precibus; effusus domesticis inter dulcissima cum
 Deo Chiritoque Domino colloquia hora noctis
 octava decimo Kalendas Ianuarias ad beatam
 aeternitatem protinus migravit. Ita quidem cre-
 didere omnes, recenſique cadaveri superſufus vi-
 gor & ſplendor aſſumavit. Magnificis poſtero
 die exequiis Archiepiſcopus, Prorex, Religioſi
 Ordines, Clerus & cuncta nobilitas cohoneſta-
 runt. Quod vita genus ſexennio, dum in Goano
 Collegio traiectionem in Aethiopia expectat,
 tenuerit (quanquam alibi indicatum eſt) tamen
 hoc loco decere puto Ludouici Frois epiſtolae
 65 caput adſcribere: In altera, inquit, epiſtola nul-
 lam feci mentionem de Patriarcha Aethiopia,
 qui adhuc apud nos, poſtquam e Luſitania ve-
 nit, verſatur. Nimirum recte noſtram neceſſita-
 tem norat Deus; quantumque omnibus auxilij
 & ſolatiij tantus vir allaturus ſua praefentia eſſet.
 Eius enim vitae & conſuetudinis ratio exemplum
 eſt ſanctitatis & perfectionis Apoſtolicae. Ita vi-
 ta temporisque momenta diſpenſat, vt digna ad-
 miratione res ſit. Magnam diei noctisque partem
 in conſueti ſibi rerum diuinarum contempla-
 tione conſumit. Annum iam quartum Sociorum
 audit confeſſiones; cumque frequens accurrit ad
 hoc ſanctum myſterium multitudo in templo, vt
 in Quadrageſima, iobeleis, feſtiſque praecipuis,
 ipſe inter primos ad ſubſellium accedit, recedit-
 que inter poſtremos. Frequens habet domi ſo-
 lennes ſexta feria exhortationes: ſingulis diebus
 certum habet ſpatium, quo cum aegrotis in vale-
 tudinario ſit ad eos ſolandos. Nihil omnino exi-
 mium & ſingulare patitur in ſuo victu, veſtitu,
 cubiculo; imo rebus in omnibus eſt in ſimum pra-
 ber. Ad ſigna, quae ſtatis horis tintinnabulo
 eduntur, tam eſt diligens, quam qui ſtudioſe id
 agunt, vt in hoc genere obedientiae excellant. In
 conſeſſa iumenta remiſſionibus pios ſemper in-
 ducit ſermones, qui magno incitamento omni-
 bus & adiumento ſunt. Moderatorum Collegij,
 Patrum, itemque Fratrum caeterorum nemo ma-
 gis obſeruaus. Saepè Miniſtri Subminiſtriſque in
 rebus adeo minimis iuſſum requirit, vt quiuis e
 numero eas abſque ſcrupulo iniuſſu faceret. Pla-
 ceat Domino noſtro pro ſua bonitate explorare
 vota, quae tam habet inflammata eius honoris &
 gloriae plurimumque pro ſanctiſſimo eius amo-
 re & nomine inter deſtinatas ſuae cuſtodiae oues
 patendi. Haecenus Ludouicus. Quid vero ani-
 mi erga Societatem gereret, clauſula epiſtolae,
 quam ipſe me ad Lainium ſcripſit, oſtendit. Reli-
 quum eſt, inquit, vt veſtra Paternitas nos iubeat
 commendari Deo, vt ad rem, quae in tantum di-
 uinae eius maiestatis obſequium cedit, intertur-
 bandam ne velit Saranae poteſtatem eſſe, placatus
 infinito pretio ſacrificiorum veſtrae Paterni-
 tatis, ac caeterorum Patrum cariſſimorum Socie-
 tatis: cui equidem tam intimus ſum (quamuis
 hac in dignitate vſque eodè praeter merita, & pro-
 penſionem meam conſtitutus) vt, ſi Deus mea-
 rum nozarum merito non permitteret me ad
 ætumnas pro eius amore in Aethiopia tolerandas
 ire, pergratum haberem, ſi veſtra Paternitas in-
 pettaret à Pontifice poteſtatem huius deponen-
 dae perſonae: meque, quoad vita ſuppeditaret, in

hoc, ſeu quouis alio Societatis Collegio coquum
 perpetuo iuberet agere. Speramus quidem quo-
 ad Deus cepit, effectu: tamen, ſi ſecus eue-
 niret, rogo Paternitatem veſtram, vt hac mecum
 inſigni caritate vtatur, hoc me onere tam graui
 leuere: quod dicebatur, addicat muneri: quod
 erit multo mihi tutius, multoque iis, quae pro ſce-
 leribus meis promeritus ſum, congruentius. Ne-
 que vero ſe aliter ac ſcripſerat affectum ipſa re-
 ſignificabat, cum in culinae vilibus miniſteriis,
 vel in euerrendo ſuo cubiculo, vel in reſarcienda
 veſte, talibusque laboribus tantus Patriarcha humi-
 litatis & paupertatis Religioſa ſtudio frequenter
 manum & induſtriam exerceret. Planè vt oſten-
 deret titulos & inſignia honoris haudquaquam
 ſe niſi ad augendam virtutis exercitationem ſuf-
 cepiſſe, Sapientis praeepto parens, *Quanto magnus
 es, humilia te in omnibus.* Et quemadmodum pri-
 mus e Societate nobiles inſulas adactus erat
 gerere, ita relinqueret formam, ſi qua vnquam
 poſtea talis neceſſitas incideret, quales oportere
 eſſe, qui ex hac diſciplina ad lucem honorum
 producerentur. Patriarcha Nunnij morte in eius
 locum e duobus à Pontifice deſignatis Episcopis
 ſucceſſit Andreas Oniedus, qui ipſa in Aethiopia
 ea tempeſtate (ſicuti nuper memoratum eſt) in-
 ter extrema ærumnarum atque diſcriminum æ-
 tatem trahebat.

Initio anni tentata eſt in Socotoram inſulam
 166 expeditio. Primis illa B. Xauerij in eo terrarum
 Socotoram tractu dignata laboribus, ſemper & ipſi deinceps
 miſſio. Xauerio, & Patribus caeteris cura fuerat. Sacer-
 dotes duo miſſi Ioannes Lopius, & Gaſpar Coel-
 lius. Vota ac cepta optima ſucceſſu ſecellit. Io-
 annes paucis, poſtquam veniſſet, diebus ſubla-
 tus e numero mortalium eſt: Gaſpar variis cum
 ærumnis conſtitatus, cum ſolum haud dum ad
 ſementem aptum repeſiſſet, anno inſequenti re-
 uocatus eſt Goam.

Bazaini res florebat. Franciſcus eodè Capralis,
 qui praeeſſet miſſus, ſede Tanaeni etiam ei Col-
 legio ſubiecta. Trecenti hoc anno ibi ad fidem
 adiuncti; ad quam certatim iam populus accu-
 rebat, apparatu maxime ac ſplendore baptiſmo-
 rum illectus.

Molucarum Eccleſiae Henrici Sa regij Praefe-
 167 cti, & quinque noſtrorum ſacerdotum aduentu
 Molucenſis reſpirare hoc anno ceperunt. Magnis ſemper
 tumultibus obnoxia illa fuerunt inſulae; non
 tam gentis ingenio, quam vitis aduenarum, Ma-
 hometanorum quidem in primis, caeterum ma-
 gna ex parte etiam Chriſtianorum: qui ex diſtan-
 tia & longinquitate ab India, totoque cultiore
 orbe licentiam adepti, poſthabito ſuarum alie-
 narumque animarum diſpendio, in temporaria
 lucra, eamque ob rem in diuexandos indigenas
 omnibus intendebant curis. Regiorum Praefe-
 ctorum multi, nec quantum erat opus continere
 alios, neque ipſi ſe poterant. Ad haec Euangeli-
 corum praeeonij inopia ſumma erat. Mortuo
 priore anno P. Franciſco Viera, vnus dumtaxat
 erat reliquus toto in eo tractu de noſtris ſacer-
 dos Nicolaus Nunnius, cum duobus comitibus
 Balthaſare Arauſio, & Ferdinando Oſorio, qui
 Ternate plurimum occupati, ſparſis per Amboi-
 num, Baccianum, inſulas Mauri, aliaſque terras
 Chriſtia-

Christianis, nullam nisi lacrymis, sublatisque ad Deum clamoribus ferre opem poterant. At Mahometani ex bello, quod cum Ternatino Rege anno millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo ab Odoardo susceptum prodidimus, & nunquam bonafide quietuit, occasione arrepta ad neophytos ab Dei regno ad sædam Mahometi seruitutem abducendos ope omni connitebantur. Buzi verum & feruens Ecclesia ad vnum dumtaxat caput reciderat. In Mauri insulis aliquot iam annis nullus fuerat cultor. In Amboino missus ab Ternatino Rege dux nomine Liliatus totos pagos metu adigebat abiurare Christum. Conficiebatur hæc audientes, partim etiam spectantes Nunnus, & Socij, atque ab Deo primum summis votis, dein etiam ab India subsidium opperiebantur, & flagitabant; cum felici navigatione sub huius initium anni Marcus Prancudus, Petrus Mafcarenia, Ferdinandus Aluarius, Franciscus Viera (qui mox alio cognomine, ad Viera opinor mortui discrimen, Rodericius vocitari cœpit) Iacobus Magallianes, & Emmanuel Lopus (is notandum sacris initiatus erat) vnâ cum Henrico Sâ regio Præfecto in Amboinum venerunt. Ibi non Liliatus modò cuncta quartum iam annum, sed (quod multò detestandum est magis) Christiani ipsi, iis professi se militare, à quibus stipendio vberiore conducebantur, habebant infesta: interque eos quidam Antonius Hercules impius diui Augustini defector Ordinis cum germano fratre Mahometanorum fouebat partes, neophytos per summam crudelitatem vel Mahometanis diuendens, vel copiolis & ipsa vita expolians. Qui ambo ab Lusitanis deinde interfecti, post mortem adeò deformi, tetro, demum horrifico conspecti sunt ore, vt omnes quædam pestiferi animi vestigia infæditate cadaverum notarent. Sed quoniam magni momenti est vel vnus constans & cordatus vir, Atriux (quod est satis frequens Amboini oppidum) Emmanuel erat primarius, olim à B. Xauerio Christianis inbutus disciplinis & moribus: ipsum Patrem per agros vicofque eius insula solitus comitari pater, & operam egregiam præbere in promulgando catechismo. Is & sua in patria, & aliquot præterea in pagis Christi reliquias vnus sustinuit. Cumque non à Mauris solum, sed ab suo etiam consanguineo, cui nomen erat Antonius, duobusque peregrinis militibus ab eo conductis, admotis ad iugulum sclopetis peteretur ad necem; crucem vicinam apprehendens, in eiusque se complexu moriturum dicens, quòd ita edocuisset Xauerius, animis sicariorum propè miraculo infractis, euasit. At vbi adesse Lusitanorum naues ab India & Patres accepit, lætitia plenus accurrit. Henricus ex eo aliusque Christianis Amboinensium rerum statu cognito, ad easque componendas cura adiecta, Rapiptem comprehendit. Is frequenti pago (cui nomen Recaniues) præter postque fractas cruces, & Christianos omni diritate vexatos, eò venerat contumacia, vt Regem se nominaret. Eo comprehenso Prætor rumorem dissipauit, se eius facinora & rapinas supremo supplicio vlturum. Quæ res tantum homini metum iniecit, vt petierit, antequam moreretur, expiari baptismo, fortè

168

Patres in
Molucas
submissi.

169

Emmanuelis
Atriux
feruor.

170

vt ea re ad condonandam sibi vitam Henrici animi fleceret: multisque diebus, quoad metus in veram animi præparationem cederet, dilatare, tandem voti compos est factus, & pro simplice quam merebat, morte, duplici donatus est vita. Continuo Recaniues quoque mille & quingenta circiter capita ad Ecclesiam adiuncti, pagique eorum ditioni circa subiecti. quo non solum Christianæ auctæ vires, verum etiam imminutæ Mahometanæ: cum hi ipsi, qui antea valdè erant neophytis infesti, post susceptum baptismum neciuare, neque excipere Ternatinum Præfectum voluerint. Recaniue Prancudus Mahometanorum fanum, & pagodum Echnicorum euerit: postque maximam populi partem die Annuntiationis Deiparæ sacro Christianis initiis aspersam, ingentem crucem erexit magna cum veneratione & læticia populi: cuius inter adorandum voces exaudiebantur, vitam sibi potius, quam fidem posthac vnquam extortum iri. Ratipati, cui nomen Antonius Abreus, ab Lusitano rei maritimæ per eas oras Præfecto, impositum, vita ita concessa est, vt ipse Antoniusque Emmanuelis consanguineus, & alius quidam primarius Bauta nomine Goam vinciti amandarentur. Rebus in Amboino ad hunc modum compositis Henricus Ternatem contendit, vnaque cum eo, præter Franciscum Rodericum, & Iacobum Magallianem, qui excolendis relictis Amboiniis, ceteri Patres. Ad tres menses in præfidiariorum Lusitanorum cultura, & cognoscendis regionibus vnâ omnes Ternate manserunt. Tertio dein die Pentecostes instaurationis de Societatis more votis, seque inuicem ad strenuè agendum exhortati ad opus egrediuntur sanè feliciter. Nam anni spatio ad decem hominum millia sacro baptismate expiatur. Prancudus Receptor cum Emmanuele Gomio & Nicolao Nunnio regionum peritro ad insulas Mauri, Ferdinandus Aluarius cum Ferdinando Olorio item peritro locorum & gentis ad Baccianum profecti. Extulerunt manus ad celum Mauritarum insularum incolæ, vbi quarto tandem post anno viderunt Patres. Quòd apud eos quoque omnia tumultibus bellicis in quæra erant, miserat simul cohortem militum Henricus, qui & sedarent tumultus, & Mahometanorum iniurias à neophytis defenderent. Sed ita apud eas gentes auctoritas militaris conciderat, vt protinus cuncti dixerint frustra tentari rem armis. Omnia, quæ censerent Patres, se vltro facturos. Id ipsum Mahometani periebant. Ita sine terro transecta res est. Tanto etiam apud Barbaros bonitatis opinio plus quam timor armorum valet. At in oppido, cui nomen Galele, cum Christianos Mahometani potentiores vexarent, ideoque abducere eos Præfectus, & transferre in pacatiorem regionem cogitaret, Tioliza inter Mahometanos princeps cum magno suorum comitatu Præfectu adiens, Quid opus est, inquit, Christianos seecinere, vbi cupimus omnes Christiani esse? Et ad suos conuersus, Necessaria est, inquit, ad salutem æternam Christianorum lex. Agite, quibus consilium est eam sequi, discedite in hanc partem. Curque omnes concessissent, addit. Videre quid suscipiatis: nequaquam meum subcundus est baptis-

171

172

Amplificatio
Christiani populi
in Mala-

173

smus, neque vlla causa nisi persuasione certa, quod nulla præterea pateat ad salutem via. Libere estis, libera vobis est optio. Id modò scitote, si qui postea vel facultates amittendi, vel suppliciorum ac mortis formidine fidem prodant, eum capite perfidiam luiturum. Ad hæc cum omnes consensu proclamassent, vltro se, & vsque ad supremum spiritum fore Christianos, Tiohiza, ceterique primores ingenti cum Præfeci Patrumque lætitia sacro fonte lustrati sunt. In cæteris pagis, qui sunt ad triginta sex, præter adultos, citra tertium annum infantes propè mille in Christi gregem adscripti. Tantaque voluntate ad beatum Domini ouile confugebant populi, vt infantes in vlnis gestantes parentes ab longo spatio ad matricem oram, quam Patres percurrerant, ex interiore plaga prodirent, ibidemque, quoad voti compotes fierent, vnaque cum parulis liberis Christiano charactere consignarentur, cætera inter incommoda sub dio pernoctarent. Præcudus vniverso eo tractu raptim peragrato, ad aliarum Ecclesiarum componendas res Ternatem rediit: iisque breui compositis, ad Mauricas iterum nauigauit, per otium multa, quæ antè cognouerit cura egere, pertractaturus. Sed yix opus aggressus, puerorum amplius ducentis baptizatis, præ laborum mole in morbum prolapsus, haud leuius à remedio, quam à morbo periclitatus est, comitibus per inopiam chirurgorum, venam aperire inscite conatus. Sed reportato Ternatem Deo placuit in tanta animarum necessitate strenuo operario prorogare vitam, ac redintegrare ad laborandum vires. In Bacciano interim Ferdinandus Aluarius non alia magis re, quam vitæ sapientimonia, cognitaque constantia fructus vberes progignebat: ad eò vt quidam Cacizij, quos Regis mater adhuc Mahometana habebat in familia, omnem sibi existimationem ereptam comparatione eius conquirentes, oculos hominum perosi, relicta Regina sponte auferunt. Trecentos ad Christianorum adiecit numerum in quibus & duos Ioannis Regis liberos: eritque Regis demortui ossibus, eo, vbi fuerant condita, loco ædem Deiparæ conceptæ dedicauit, tanta cum Ioannis approbatione, vt dictaret, nunc tandem videri sibi incipere Christianum esse. Duabus verò feminis iam ætate morbilq; proximè à morte distantibus salutaris baptismi vnda & animi salutem reparauit & corporis. Multis quoque (quæ gentis est pietas) Iustralis aqua cum fide epota varios fugabat morbos. Duo in his parentum Christianorum fuerunt liberi: qui quo die baptizati sunt, vehementibus astuare ceperunt febribus: cumque continuò ad Ferdinandum parentes de diaboli fraudibus & luore exoptulantes accurrissent, quartit ille num re ipsa crederent diaboli odio & malignitate inductas febres: & haud dubitè affirmantibus, Aquam, inquit, sacratam potum dare. quod cum fecissent, eodem momento febres vtrumque deseruit.

175
Rei in Am-
keno gesta.

Inter hæc Franciscus Rodericius & Iacobus Magallianes in Amboino relicti post egregiè apud Lusitanos, quamdiu ibi naues fuere, operam collocatam, Attiuam Emmanuelis patriam transfudere sese. Ibi (quod nusquam alibi Chri-

stiana pietas æquè vigeat) ad sacrificium concinnarunt templum: eodemque breui amplius ducenti profugi è suis terris, quo liberius Christo inferrent, baptismumque reciperent, commigrarunt. In breui excursionem, qua ceteros inde pagos inter se partiti reuiferunt, addidere filiis Deitrecentos. Mox Iacobus Magallianes, quem ex itinere Malacensis Episcopus sacerdotem initiarat, Principum Apostolorum Petri & Pauli die natali, vndique ad nunquam in iis locis spectatas antè primitias præcipuis Christianorum euocatis, primam suam quanta licuit celebritate maxima incruentam victimam immolauit. Hospites Emmanuel lauto satis excepit conuiuio, & ardenti sermone ad fidei constantiam idem ipse confirmauit, adhortatus, vt quandoquidem coacti potius metu, quam voluntate semel in fide refluxissent, iam tandem inducerent viriliter animum, posthac vitam potius, quam conditorem suum, qui alius quam Deus Christianorum nequaquam est, relinquere: ne in maius animi & corporis dettimentum, si auderent rursus abire, nouum hoc beneficium cederet. Iam Magallianes diuinitissimo sacrificio ad Dei procurandam gloriam erectior & audentior factus cum videret nullum Mauris insectandi Christianos modum esse, ducis etiam assumpto animo, communiti oppidorum mœnia, præsertim Recanius, quod est Amboini maximum, & cætera ad defensionem necessaria comparari iussit: egitque vt de communi sententia, qui non essent Christiani, fierique abnuerent, excedere cogentur. Ita præter cæteros Ratiputis filius, qui (cum pater baptizatus est) aberat, ad Christiana sacra adiunctus est. Hæc Recaniue dum Magallianes procurat, Emmanuel Attiue, & Franciscus Rodericius ad coniungendos inter se Christianorum animos salutare consilium conueniunt. Nam ex recens conuersis multi erant antè Mahometani, qui vel damna Christianis iniuriisque intulerant, vel ab iis acceperant. Igitur ad obliterandam harum rerum memoriam; simulque vires & animos aduersus communè Christianorum hostem sociandos, decreuere conuentum edicere. Missus est germanus Emmanuelis frater, qui ex omnibus circa pagis primores ad nundinas, quæ prope Attiuam fiebant, certa die accerferet. Dicta die cum frequenter conuenissent, Rodericius pueros omnes Christiana solitos rudimenta canere, vnaque crucem, & quædam pro gentis more instrumenta musica in nauigium, quod Paruum vocant, imposuit. Pari studio Recaniuenses Magallianes aduexit. Hæc nauigia, qui ad nundinas conciliumque conueniant (quippe omnes præter Emmanuelem religari) vbi accedentia conspexere, hostilia suspicari haud leui pauore complentur. Auxit terrorem vltro Emmanuel, quo mox gratulatio euauderet ex insperato iucundior, missis ad insidendum litus velut propugnaturis militibus. Dum igitur cuncti metu & expectatione suspensi hærent, salutaris repente crux in conspectum datur, Christiana signa in nauigiis explicantur. Pueri ex composito vocem tollunt, & vndique Christum Iesum celebrantium vocibus terræ & maris personant: festo milites sclopetorum plausu respondent.

176

177

spondent. In communem gratulationem vertitur pavor. Matronæ ac virgines Attiuenses aram exornauerant: ad eam pueri vtriusque pagi coniuncti virides manu prætendentes ramos, concinentesque ordine progressi crucem detulerunt: eaque in ara locata multitudo pariter vniuersa ad preces in genua procidit. Tum femina Attiuenses hoc sibi propriè depoposcerunt, vt liceret exemplum precandi cæteris proponere. Itaque iuvene Amboinio, qui Goæ in Seminario educatus fuerat, Andrea nomine, Cælitum inuocationem solenni nomenclatione præeunte, ipsæ vnâ more solito scienter responderunt. Quod pro locorum ratione, & veteribus Christianis iucundum, & mirum neophytis, & haud dubiè acceptum Superis spectaculum fuit. Inde apud aliorum pagorum feminas auctoritas Attiuensibus parata: vt iam ad eas se veluti ad magistras disciplinae gratia conferret. Posthæc viri pagorum Christianorum præcipui cætu inuito, vtrò citroque fidem sibi dederunt & Christianam religionem ad mortem vsque tenendi, & bella coniunctis animis gerendi, & vno quasi ex cunctis conflato corpore ad auxilium eò, quò Mahometani incumberent, accurrendi. His rebus magna alacritate gestus duo affuere ex Homa oppido Lusitani, nuntiantes magnopere ab Homanis experiri Patres. Quare continuo Magallianes dat sese in viam. Vixque Homam peruenerat, cum è vicino pago, vbi aliqua erant Christianæ religionis vestigia, legati superuenere rogantes, vt ad ipsos baptizandos quamprimùm accurreret: certum ipsos ac deliberatam habere Christo se mancipare: Mahometanos hæc cognita exitium minitari. Quare Pater acceleraret, ac primo quoque tempore sancti baptismi participes faceret, vt Christiani è vita decederent, quòd potius ducerent Christianos mori, quam viuere Mahometanos. Duobus hæc mensibus Magallianes in catechismo tradendo positos, amplius octingentos Christianos fecit, nihil ausis contra moliri Mahometanis. Cumque iam Natalitiæ Domini instarent feriæ, Attiuam vterque Patrum, vt eas pariter celebrarent, sacris animarum onusti manipulis concessere.

178

179
Res Iaponi-
ca.

Haud minus in Iaponia lætus Christianæ rei successus interim fuit. Ludouicus Froës & Ioannes Baptista Montius sacerdotes vnâ cum necdum initiato socio in subsidium ab Goa missi, haud peruenerunt hoc anno. Cæterum Sacaij Meacique Villela, Cosinus Turrianus in Ximo cum reliquis Sociis strenuè ac feliciter laborarunt. Cum Sacaij Villela secessisset, Meacum obfessum, caprum, rapinis & incendio vastatum est. Persecuti que hostes victoriam Regis Cubosamæ patrum, qui in nauem confugerat, obsederunt, intentiores ad id quod erat in oculis, quam ad circumspicienda omnia cautiore. Quippe Quonquenindonus Cubosama, qui fuga se eripuerat, exercitu viginti millium armatorum quam ocellitissimè reparato, inque obsidentes ex improviso inuectus, tantam eorum edidit stragem, vt multos in annos debellatum existimaretur. Annum propè ipsum tenuit bellum, interque eos motus templum Christianorum Dei beneficio stetit incolume: tametsi id Bonzj

aliquando occuparunt. Inter obsidionem Laurentius Villela socius bis penetrauit in urbem ad solandos Christianos; agendaque principibus ciuitatis gratias, qui Bonzios Christiani templi iniqua possessione depulissent. Toto verò belli tempore nequaquam sua quædam piè instituta neophyti intermisere. Præter alia Christianorum munera ternos in singulos menses legarunt viros, qui pecuniis, quas ob eam rem ipsi in medium conferebant, indigentium calamitates leuarent. Quo in genere mulieris honestæ in primis ac locupletis largitas celebratur: quæ cum liberos non haberet, approbante vito suorum partem bonorum in mendicos lepra vlceribusque tota vrbe ac finibus Meatenibus laborantes distribuit, quanquam Bonziorum nonnullis obtrestantibus (vt quos, velut nocturnas belluas lucis offendebar fulgor) magna tamen cæterorum admiratione omnium, qui nihil eiusmodi in Iaponia antè vidissent. Sedatis bellis sub autumnum Gaspar Meacum reuisit: & fremere licet Bonzj, de integro instituendos Christianos, promulgandumque Ethnicis Euangelium suscepit. Die Natali sanctissimæ Deigenitricis (neque enim ante eam diem transmissus è Bungo solennis apparatus fuerat) primum Meaci Sacrum est factum & Iaponiæ caput caelesti vichina consecratum: eamque ob rem Meacensis ædes eidem cæli Reginæ dicata. In Ximo plus est profectum, Cangoximæ præsertim, Facatæ, Firandi: super hæc noua Ecclesia in portu Vocoxiura instituta. Cangoximam Almeida cum Melchiorre Iaponio, quem assiduum ducebat comitem, Decembri mense superioris anni per eam occasionem adiuit. Emmanuel Mendoza vir Lusitanus ac nobilis, cuius in Saxumano portu hibernabat nauis, in Bungum, vt apud Cosinum onus animi per homologem poneret, cum quibusdam Lusitanis accesserat. Hi literas à Cangoximano Rege ad Cosinum attulere, quibus percupidum se Christianorum rerum ostendens, Socios aliquot postulabat: eaq; super re ad Proregem quoque Indiae, & Societatis Prouincialem (quomodo videretur Cosmo) scripturam pollicebatur. Ad hæc Regis postulata suas proprias addidere Lusitani preces, etiam atque etiam rogantes è Sociis quempiam sibi concedi, à quo intro. dum in rerum diuinarum animæque suæ memoriæ reuocarentur. Has igitur ob causas Cangoximam in regnum missus Almeida est: sub idemque tempus Damianus Facatam. Postulauerant Facatenes Ioannem Fernandium, sed eo ægrotante, diuina factum videtur providentia, vt hic adolescens Iaponius, sene Firandenti in docendis pueris substituto, mitteretur. Profectus è Bungo Almeida per maxima frigora, noctu in diuersis Euangelium vbique exponens, ad Angonem, vbi Antonius Vazius Lusitanus cum sua nauis hiemabat, peruenerit sanè opportunè. Nam cum ad concubinam, ex qua duos susceperat liberos, iusto collocaudam matrimonio perpulisset, paucis ille post diebus maiori cum spe æternæ salutis est mortuus. Inde Cangoximam peregrinis ex itinere ad arcem Exandoni hominis Ethnicis diuertit. Vifa est Almeida: arx inter omnes terrarum orbis arcis munitissima.

Quan-

180
Iaponiam
Christianam
vno bonzj
quum.181
Primum
sacrisium
Meaci fa-
ctum.Ca
ma
gul
fo
li
de
de
181

182 *Arx memorabilis & Christianorum in ea pietas.*
 Quanquam qui interiora Iaponiæ postea lustrarunt Patres, in ea ipsa munitiores sibi vias confirmant. Duodecim ferme propugnacula inter se magno intervallo discreta visuntur, toto opere vi sacramentorum de lapide exciso, intercurrentibus vndique foueis in altitudinem tantam, vt, si fortè è pontibus, qui subductiles eas iungunt, despicias, inmentum quoddam plenum horrore barathrum mentem emoueat. Hæc inter propugnacula media stat arx. In ea Exandonus Dynasta agebat, Saxumano Regi parens: cuius vxorem olim B. Xauerius, & quosdam liberos famulosque Christianis initiauerat factis. Tredecim annis hominem de Societate non viderant. Venerandus senex in Exandoni familia quasi magister, quem suarum virtutum merito amabant plurimum & obseruabant omnes, iam inde à Xauerio huic muneri, & baptizadis Christianorum liberis præfectus, conferuabat in fide neophytos. Aderat inusitatis suæ potentia bonitatisque argumentis è cælo Deus, sicuti vno omnes ore narrabant. Prompsit è reliquiaria theca, quam suspensam gerebat è collo, senex libellum, in quo Xauerij manu descriptæ erant Litanæ atque aliæ preces: quas cum Almeida spectaret, addidit senex, multis grauitè ægrotantibus, ipsiq; Exandono cum admotû id reliquarium fuisset, restitutum protinus sanitatem. Dein etiam flagellum protulit, quo ipsum met vsum affirmabat Xauerium: eoque ita utebantur Christiani, vt singuli quaque hebdomada, ne attritu nimio consumeretur, ternos eo sibi ictus, haud ampliùs infligerent: & id quoque multis præfens in aduertia valetudine erat medicamentum. Postero die noctem, quos iam senex abundè erudiuerat, baptismo donatis Almeida pollicitus maius per otium eos se reuisurum, Cangoximam discessit. Perbenignè acceptus est vterque à Rege ipse ac Melchior. Sed quia ad portum Tomarim, vbi erant Lusitani, duorum inde dierum via distantem properabat, tandiu modò substitit, dum litteras, quas Rex ad Protegem India, & Societatis Prouincialem mittebat, acciperet. Earum, quas ad Prouincialem dedit, ad Iaponici stylistum, quoad conserui Latine potero, caput adscribam: Duo, inquit, Colini, qui in Bungo versatur, Socij venerunt meum in regnum. Atque vt eorum animus excelsus est, ipsiq; potentes sermone ac doctrina, ego eos quali cæli tonitrua reor. Illud autem in iis prorsus admittor, quòd huctam è longinquo veniant; quia prout accepi de navigationibus Lusitanorum ad has oras, ipsamet Luna sunt; ita circumeunt mundum. Antequam hic essent Christiani, erat hæc regio casta bonitate, omniaque torrida æstu: nunc autem videntur ipsi flabellum, quod refrigeret hominum corda. Hoc regnum, tamen si pusillum est, debent tamen Patres Nambangini (peregrinos ab meridie, vnde ferè nostris appullus est in Iaponiam, sic appellant) alacriter venire ad illud: quòd si forte aliis in oris inueniunt mare decrefens, hoc in regno semper est plenum. Christiani, quoad Patrum aliquo potiantur, consolantur se cruce, quam erexere, tanquam si illi adessent. Ego existimo, quòd regnum hoc meum careat Patribus,

perinde esse, atque cælum obductum nubibus, vel sol deflectionem patiens, & lumine spoliatus. His Almeida acceptis litteris, & quæ ad Protegem mittebantur, Tomarim venit: cumque inuenisset Lusitanorum maximam partem ex frigore incommodoque victu morbis implicitam, eos statim pro sua peritia, concessoque sibi diuinitus munere curare aggressus breui Deo opitulante sanauit. Dein, vt acceperat in mandatis à Cosino, dedit operam, vt mulieres, quas in Iaponiam è Sinis abductas vili admodum Lusitani emere solent, in secreto nauis conclauis deducerentur, vtque qui temerè præ consuetudine mala iurarent, certam subirent multam. Quas res cum obedienter accepissent Lusitani, item nouem baptizatis Ethnicis rediit Cangoximam. Cangoximanus populus valdè idolorum cultui, & venerationi Bonziorum addictus erat. Atque ipse Beatus olim Xauerius in ea diu moratus vrbe nequaquam sanè multis Christiana persuaserat sacra. Ea causa ratus Almeida illustrem quempiam Bonziorum ex ordine, cuius auctoritate dein multitudo pelliceretur, adiungendum, si fieri posset; Bonzium cum olim, antequam eam sectam iniret, nobilem; tum eo tempore consiliarium Regis, ac tribus Bonziorum cænobiiis summa cum potestate præpositum adit, collyrio ad curandos oculos, quibus fortè laborabat, allato. Lætus aduentu Almeida Bonzium, iam dudum sibi valdè optatum fuisse dixit, quæ Xauerius disputare solitus esset, cognoscere, sed interpretem defuisse. Inde multa de summo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempestatum varietate, terræ tremoribus, pluuiis aliisque id genus rebus interrogans (quæ Almeida, quòd frequenter hæc Iapones, curiosa & ingeniosa gens, rogitant, habebat in promptu) magna cum sua voluptate totam eam noctem apud se detinuit. Conciliata ab hoc aditu familiaritate, doctrinam Patrum, iam se Christianum animo ferens, palàm Bonzium & apud alios & apud Regem dilaudabat, haud sine approbatione Regis. Inde populus maiore fiducia, & opinione præiudicata ad audiendos Dei præcones irare. Nec pauci Deo intus docente, audita complexi, & aqua salutis abluti, in hisque duo Regis ipsius cognati vnà cum vxoribus, & parte familie, capita numero quinque & triginta: quorum demum, aliorumque ope Christianorum domicilium quoque in sacelli modum conformatum est, quò ad suos cætus, Deumque simul precandum conuenirent. Inde Almeida Exandoni arcis neophytos, qui diu auiditate summa reditum, vt promiserat, præstolati, tandem desiderio victi omnibus precibus reuocarant, reuisti: superque alia pro votis ac spe gesta, quinque de præcipuis ad cætum fidelium aggregauit. De his fuit vnus ad eò excellenti pietate atque ingenio, vt ex omnibus, quæ audierat, inde vsque ab eorum procreatione ad sanctum Christi Domini excelsum volumen egregium effecerit: ex cuius deinde lectione miram capiens voluptatem in siluis & loca sola concedebat: vbi per otium aliquod eius caput regutare legendo ac meditando posset. Et quoniam visa est ea elucubratio si communicaretur, posse multis prodesse, eius exemplum

184
 Cangoximæ
 res gestæ.

185
 Insigne ingeni
 Christi
 Iapani.

exemplum asportauit Almeida; ipsique auctori ac filio Exandoni optimæ indolis adolescenti à Xauerio olim baptizato munus iniunxit, vt singulis diebus Dominicis aliquid ex eo libro Christianorum in conuentu recitarent. Ex eodem scriptore quæsiuit Almeida in publico Christianorum cœtu, si Rex ita compellat: Quandoquidem meo in regno es, meisque sumptibus victuras, Christianus ne esto; quid consilij caperet. Ille verò haud cunctanter, Responderem, inquit, Rex, vis ne vt tibi fideliter paream? vis, vt te ex animo amem colamque? vis, vt tua ne rapiam? sumque moderatus, patiens, pius aduersus omnes; iube me esse Christianum. Quod responsum valdè & Almeida, & cœtum exhilarauit omnem. Nec multò post aliis septuaginta recens baptizatis, & oratorio hîc quoque concinnato, vnum decrat ad plenum eius Ecclesiæ gaudium, vt Exandonus paterfamilias renunciaret superstitionibus. Qui perterritus ab Almeida respondit, iam pridem se verum animo Deum colere, ad eumque confugere in negotiis suis; neque permitturum alioqui fuisse, vt sui omnes ad religionem nuper aduectam in Iaponiam transirent, nisi veram eam comperisset: ac sperare olim Deum res ita compositurum, vt (quod nunc quidem offendendi Regis metu non faceret) impudè se Christianum palàm profiteretur. Quæ vulgata vox, tanquam omnino iam Princeps quoque dedisset manus, non lætitiâ modò cumulat neophytorum, sed nonnullos etiam Ethnicorum impulit, vt ipsi paciter auderent Christo Domino sese committere. Hæc dum Almeida in Cagoximano vrget agro, Damianus Iapon multis quidem præstans virtutibus, sed humilitate insignis adolescens ingenti cum fauore omnium apud suos Iapones Facatæ regnū Dei promulgans, ad centum honestos homines, in illis valdè præcipuum quemdam ab idolis abduxit. Sub idemque tempus nouus Euangelio aditus aperitur. In Ximo Arimanum & Omuranum regna seu provincie finitima sunt. Arimæ Xengandonus Rex præ cæteris duos habuit filios, Iacatam natu maximum (nomen commune Regum Iacata est) ei que proximum Sumitandam. Iacatæ Xengandonus valetudine ac senio ad res gerendas minus idoneus insignia regia, & partem regni cessit. Sumitandam verò Regina Omurana (non imminuam vocabulorum honorem, quem primi iis Dynastis, quanquam paulò liberaliùs tradidere, cum præsertim nec talia apud antiquitatem nostram siue in sacris, siue in profanis monumentis exempla desint) adoptauit. Quippe mortuo decem circiter antè annis Rege, cum is ex legitimis nuptiis heredem nullum reliquisset, spiritum, qui supererat, filium, qui que ex attributa ei ditione Gotondonus est dictus, neque Regina, neque Proceres regnare passi sunt. Quoniam verò Xengandonus & regnò erat & sanguine proximus, filium eius Sumitandam, vt dixi, Regina de voluntate Procerum adoptauit. Qui deinde Regulorum Iaponum primus Bartholomæi sumpto nomine Christum secutus dominationi terrenæ cæleste miscuit & inseruit regnum; modicis que & caducos titulos honoribus auxit immentis, immortalibus æternauit.

186
Prælarum
que dicitur.

187
Iacata baptizati.

188
Omurana
Ecclesia ex-
terna.

189
Sumitanda
Regulus,
qui postea
Bartholo-
maus.

Is, siue Lusitani commercij cupido allexit, siue protinus ad agnitionem veritatis Deus permouit (nam prodita certa causa non est) dedit ad Cosmum litteras, in quibus significabat non sibi modò placere, vt in sua ditione promulgaretur Euangelium, & templa ædificarentur, verum etiam se Vocoxiuræ portum in Ecclesiæ usum vñ cum circumeitis pagis ad duas circà leucas, quo in spatio nulli Ethnicorum Cosmi iniussu fas esset domicilium habere, traditurum. Adiciens, si ad portum Vocoxiuræ appellere Lusitani velent, mercimonia portorij omnis immunita concessurum non ipsis modò, sed etiam illis, quibus cum negotiantur, in decem annos. Porro videbatur eum locum sibi Christus Dominus delegisse. Nam in vertice parue insulæ, quæ in portu est, tribus deinceps diebus sub vesperam sublimè in aère signum crucis apparuerat, Petro Barreto nauarcho, aliisque Lusitanis spectantibus, cuius rei monumentum eodem loco Barretus ingentem defixerat crucem eminens valdè cõspicuum. Hac oblata egrègia spe continuò Almeida Cosmus accerit, vt ad Omuranum Principem cognoscendo transigendoque pro ea, qua valebat, dexterrate negotio, delinaret. Iam Firandensis quoque Regulus, nempe veritus, ne aliò auerterentur commercia, æquior em se Christianorum præbebat causæ; & significat extruendæ Ecclesiæ potestatem facturum. Idcirco Almeida ineunte Iunio cum Ioanne Fernandio iam valetudinis firmioris, quem Facatæ Damiani loco relinqueret, ipsum Damianum traducturus Firandū, è Bungo discessit. Vbi Vocoxiuram attingit, salutato Regulo, qui sanè haud minùs coram liberaliter, quam per litteras egit, procuratorem, ad quem totam Sumitanda causam reiecerat, haud stantem omnino promissis reperit. Quare incertus quid consilij caperet, dum litteras ad Cosmum, rem totam arbitrio eius integram reseruans, parat, imperati Firando nuncios perferuntur ipsum adesse Cosmum. Primò incredibilis visæ res: ea Cosmi ætas, ea valetudo erat, ea itinerum difficultas. Sed vbi iam ad portum applicuit, immenso omnes gaudio quali parentem exceperunt. Causæ illi eius itineris suscipiendi fuere multæ, & graues, atque hæc imprimis. Iapones Dynastæ Lusitanorum auertere commercia ad se quisque certatim nitentur. Ad eam rem Cosmi & Sociorum valere permultum voluntatem rebantur. Quæ opinio disseminandæ religioni perutiliserat. Quippe easpe accersiebantur Patres, ac potestas illis concionandi fiebat; erantque in existimatione ad vulgus. Eam ipsam ob causam, veritus, vt modò dicebam, Firandensis Regulus ne alios ad portus Lusitanorum naues auerterentur, vt Cosmum sibi reconciliaret, æquior em se Christianæ rei præbebat, cum repente Lusitana oneraria in Firandi portum inuehitur, ad eò præter spem Reguli, vt, facta paucorum ad totius nationis iniuriam obtrectatorum more vertens, appetè iactant, Lusitanorum eam esse cupiditatem, vt quantumuis vexaret eos, tamen nunquam intermissuri essent in eo portu negotiari. Re vera haud alius opportunior negotiatoribus ea regione ad Iaponiam appellentibus portus est. His in Bungum

190
Cruz visæ
in aère.

191
P. Cosmi
Vocoxiuræ
adit.

192
Ex Lusitani
merca-
toribus
de pendit
Ecclesiæ
ponica præ-
fedit.

gum perlatis, Regi Bungenſi, qui ſemper cauſam
Chriſtianorum veluti ſuam tractabat, Chriſtia-
niſque omnibus viſum eſt eam nauim omnino
ex eo portu abduci oportere ad Luſitanorum
tuendam, cæterorumque Chriſtianorum com-
munem exiſtimationem: virque nobilis Luſita-
nus, qui tum in Bungo agebat, nauarchi auuncu-
lus, operam ſuam vitro detulit ad id ab nauar-
cho impetrandum. Quo autem res maiore cum
Eccleſiæ dignitate fieret, exiſtimatum eſt Co-
ſinum ipſum proficiſci oportere, qui quaſi id pro-
potestate imperaret. Ad hæc Vocoxiuram vſque,
qui vltra Firandum octo circiter leucas portus
eſt, ad reſpectandas contendere, & Chriſtiano-
rum Firandenſium homologeſeſ excipere per
eam occaſionem licebat. Diſcedentem Chriſtia-
ni Bungenſes cum mæore & lacrymis proſe-
cuti ſunt. Tres in Bungo Funaij manſere Socij,
qui templo, noſocomio, ſchole & neophytis præ-
eſſent, Guilielmus, Odoardus Silua, & Arias
Sancius. Is anno priore cum in Iaponiam veniſ-
ſet, ibidem vt in Sociorum adlegeretur nume-
rum, impetrarat: ac præ cæteris curis etiam ado-
leſcentes Iapones ad vſum ſacrorum canere fidi-
bus edocebat. Tertio die ad cæteras ærumnas, in
latronum manus incidit Coſmus: quorum vnus
intentum iam arcum in eius obuertat pectus,
haud dubiè confixurus, niſi ex ipſiufmet barbari
comitibus quidam maturè, antequam ſagitta
emitteretur, adductas arcus habenas præcidiffet.
Quid rogo præclarius ea vita, que propter Euan-
gelium tot inter pericula ducebatur: Quid Apo-
ſtolice ei voci propius? *Periclitamur omni hora.*

195

194
Coſmus in-
genti peri-
culo deſum-
ptus.

Cor. 15.

*Quotidie morior per veſtram gloriam, fratres, quam
habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro?* Nec reli-
cētis in Bungo Sociis pars virilis huius gloriæ
deſuit. Nam per Coſmi abſentiam ſumpta
Ethnici audacia impetum fecere in templum.
Sed huic quoque malo Deus occurrit per vbi-
que promptam Regis tutelam: qui cognita re de fa-
miliaribus miſit ſuis, qui templum aſſiduè custo-
dirent. At vbi Firandum Coſmus peruenit, vti
Chriſtianos nobiliſque animos eorum, ſimulq;
Iaponicæ tum Eccleſiæ totius parentem dece-
bat, Luſitani ingenti cum gratulatione & magni-
ficentia exceperunt: cuncta explicare vexilla, fe-
ſtoque tormentorum ſtrepitu plauſum dedere.
Nec difficile adducti ſunt, vt oneratiæ ex eo
portu abducerent, vt conſtaret obitæatori Re-
gulo quam Chriſtiani negotiatores ſua negotia
velint religioni ſeruare: & hoc maxime Luſitano-
rum decus eſſe. His Firandi geſtis ad Vocoxiuram
Coſmus in tempore adſuit. Re cum Dyna-
ſta Omurano tranſacta appetebat dies, quo die
ſingulis annis Rex Bungenſis Patrum menſam
ornate præſentia ſolebat ſua. Quam conſuetudi-
nem quoniam ad auctoritatem Chriſtiane fidei
pertinebat non intermitteri, miſſus in Bungum
feſtinanter Almeida: eaque re bene procurata
Vocoxiuram rediit decimo Kalendas Octobris.
Ibi tantis iam occupationibus diſtringebarur
Coſmus, vt ægrè futiua ſpatia ad recreandas ci-
bo vires relinquerentur. Tanti porro ad confeſ-
ſionem vndique ac Firando præſertim fiebant
concurſus, vt fuerit præſcribendus numerus, quo
vtriceni alijs alij deinceps ſuccedentes adueni-

196
Iaponiæ pio-
tate in conſi-
tendis pec-
catis.

rent, ne multitudine & obruerent Patrem, & fa-
miliis ſuis per abſentiam longiorem incommo-
darent. Sed qui videret quàm piè, quantis cum
lacrymis, quanto cum ardore animi, qui ex ar-
denti emicabat vultu, ad ſancta accederent my-
ſteria, non poſſet, durus licet non commoueri; &
noſtratum tam veteri in cultu, totque inter ad-
iumenta non damnare languorem. Ioannes Fer-
nandus aduocatus Facata eſt, qui maiestatem
vimque tantarum rerum, præſertim Euchariſtiæ
& Pœnitentiæ, exponens ad eas neophytos præ-
pararet. Almeida rerum domeſticarum procura-
tio & compositio detinebat. Hos fructus hoc
anno Iaponia, latioris in poſterum annonæ ſe-
mina procreauit.

Cæterum Braſilienſis quoque vinea, vt prio-
re cœperat, hoc anno ferax fuit. Ludouicus Gra-
na Prouincialis poſt ferias ſanctiſſimi Ieſu no-
minis, cui dicatum eſt templum Collegij in vrbe
S. Saluatoris, continuo ad ſuas peregrinationes
ac baptiſmos egreſſus primùm in S. Iacobi pago
centum viginti; tum in S. Ioannis quingentos
videquinquaginta; inde ad S. Antonij ex altera
parte eius linguæ maris continentem præcidents
tranſgreſſus quadringentos & aliquot prætere-
a; ex eoque loco perſecutus iter ducentos quadra-
ginta duos in Boni Ieſu, celebritate apparatus
que, vt ſolebat, magnifico vitalibus aquis Eccle-
ſiæ genuit. Antonius interim Rodericus ad pa-
gum S. Petro dicatum præparandis catechume-
nis iuſſus præire, non eorum modò egregiam
comparauit manum, ſed etiam S. Andreæ inco-
las reuocauit à fuga. Quippe Braſilorum venefici
agrè ferentes quæ capiebant è nugis ſuis lucra,
Chriſtiane promulgatione veritatis euerti, non-
dum aſſuetos ſocietati vitæ colonos induxerāt,
priorem vt ritum ſilueſtrem ac vagum, patrial-
que ſuperſtitiones mallent. P. Antonius cum pri-
mum deſertum pagum cognouit, ita erat æger,
vt vix erudiendis catechumenis conſidere poſ-
ſet in ſella, tamen inſequendos profugos ratus,
ſumma cum vexatione, quòd & per deſerta loca
ſiebat iter, & celeritate opus erat, cum ſtrenuè
homines fugerent, tandem eſt conſecutus. Iam
cœperat ipſoſmet & incommoſis viarum, & ſar-
cinularum onere, & alimentorum inopia fatiga-
tos ſuæ tædere leuitatis. Quare non grauatiè ſiue-
re ſibi perſuaderi, vt rediret. Ita pagus ille reſtu-
ratus ad tria hominum millia numerabat. Paucis
poſt diebus ad pagum S. Petri Antonio ipſi com-
miſſum Prouincialis aduenit primùm ibi ſolenni
pompa baptiſinum peracturus: & catechume-
norū numerus apparatus dignus quàm honeſtiſ-
ſimo erat. Mille centum quinquaginta dux animæ
ad Eccleſiam appoſitæ ea luſtratione ſunt. Quæ
peracta cum iam verna inſtarent ieiunia, nec eſſet
in vrbe Euangelij enarrator, eo fundaturus mune-
re ipſemet Prouincialis reuertit. Secundùm fe-
rias Paſchales rei bene gerendæ, & conciliandi
inter ſe Fluminis S. Fræciſci accolæ oblata ſpe eò
iter intendit: ſed multos dies progreſſum & inſi-
dentium vias latronum manifeſta pernicula, &
omnium rerum, quas neceſſitas vitæ requirit, in-
opia cæpto abſiſtere cœgerunt. Ad reuiſendas
itaque Eccleſias greſſum vertit. In inſula Tapari-
ca octo ſupra centum baptizatis, ad pagos in illo-

197
Braſilienſi
Eccleſiæ
propagatio.198
Braſiliorū
lucris.199
Primus ba-
ptiſmus in
pago ſancti
Petri.

200

sum ditione S. Michaëlis & Assumptionis profectus, ibi nongentos minùs tres, hic nonaginta supra mille earum Ecclesiarum prima libamina Deo dicauit. Nec facile dictu est quid laborum, quidue discriminum in his peregrinationibus optimus Pater subiret, cum sæpè ingentibus pluuiis oppressus nihil non modò ad cæli arcendas iniurias, sed ne ad leuandam quidem famem, ne ctugurium ad suffugium, quo ùe noctu succederet, inueniret. Iam propiùs urbem reuersus circumiectas Ecclesias noua sobole auxit. In Ecclesia sancti Spiritus semel centum septuaginta, iterumque centum triginta octo, in S. Iacobi centum quinquagintatres, in S. Antonij duos & ducentos, in S. Pauli, vbi propter vicinam urbem vrbane elegantia aliqua cernebatur iam species, ipseque interesse baptismo Episcopus voluit, duodecim supra trecentos ite adensit.

201
Pernambucensis inchoata sed.

Hoc anno in Pernambuci Præfectura domicilium Societas inchoauit. Duo Patres Ioannes Mellus & Antonius Sà ire iussi, præclare apud Europæos primùm, deinde apud indigenas operam posuere. At in Præfectura S. Vincentij nec ita res pacatæ, nec dum ita capax Christianæ disciplinæ gens erat. Iam diu, quod priore anno attingi, interiora incolentes Barbari, & neophytos oræ maritimæ, & Christianos veteres crebras per excursions vexabant, iique erant infestissimi, qui vel suscepto baptismo, vel inter catechumenos eruditi Piratinga profugi vias locaque nocendi notiora habebant. Hoc verò anno, & suo pte instabili immani que ingenio, assueti olim humanis saginari corporibus, & acceptæ superiore anno cladis incitati dolore, clanculum graue compararunt bellum: quo, nisi paucis antè diebus ex ipsis hostibus transfuga adfuisset index, haud dubiè opprimi delerique Piratinga potuit. Quinto Idus Iulias sceddè picti, plumiq; volucrum insignes Barbari impetum fecere magno cum clamore in oppidum: duosque continenter dies magno conatu oppugnarunt. Sed

202
Pericula Piratinga.

Deo bene iuante, quoniam oppidani ad repugnandum res & animos præpararant, non sine suorum cæde repulsi sunt. Egregiam operam præstitit, planeque princeps & auctor victoriæ fuit indigena Christianus Martinus Alfonso, inter Brasilos celebris nominis, opumque (vt in gente) magnarum, at pietatis supra gentis modum. Huius & suasi & exemplo aui sunt Christiani, & catechumeni Brasili, quod ante eam diem nunquam ferè euenerat, consociati Europæis fere contra suos arma. Itaque non solum noti priùs amicique inter se, sed etiam filiorum quidam contra parentes, fratresque aduersus fratres (vt agnosceres salubre dislidium quod Princeps pacis profitebatur se terris inferre) alij contra alios variis coniunctos necessitudinibus dimicarunt, miserando sanè spectaculo, nisi quam hos sanctæ fidei propugnatio laude, tam illos barbara crudelitas odio faceret, quam miseratione digniores. Decem iam erant è Societate Piratingæ, quos omnes diuina protexit manus. Valuit tamen ad causam religionis hæc barbarica impressio: quòd multos, qui sparsi degabant per agros, cum timor Piratingam compulisset, vbi salutem corporis longius ab hostium incurfu tutarentur, idem opportuniore Christianæ institutioni, & ad veram salutem animi obtinendam munitiores reddidit. Sed Martinus Alfonso optimè de re Christiana, de que Societate nostra meritis, qui primus Piratingam Patres aduocarat, & ædificationem domus non cætera solum liberalitate, sed etiam suis promorat manibus, & nuper Christianos oppidumque defenderat, ingenti omnium dolore ereptus è vita est octauo Kalendas Ianuarij. Ita vixerat, cumq; sortitus est finem, vt omnes præclare cum eo actum; ipsoque die, quo Christus Dominus terris tot antè sæculis hominum causa natus erat, genitum cælo putarent, germen tanto nobilius, quanto minùs benigno editum solo.

203
Brasiliensis inchoata sed.

204

205

